

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YAHUDİLİK HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA AHİT

Yüksek Lisans Tezi

Hacer YILDIZ

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YAHUDİLİK HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA AHİT

Yüksek Lisans Tezi

Hacer YILDIZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

ANKARA 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YAHUDİLİK HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA AHİT

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU**
- 2- Prof. Dr. Durmuş ARIK**
- 3- Doç. Dr. Muhammed GÜNGÖR**

Tez Savunması Tarihi

23.05.2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU danışmanlığında hazırladığım “YAHUDİLİK HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA AHİT” (Ankara, 2024)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

23.05.2024

Hacer YILDIZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ.....	1

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU ÖNEMİ VE AMACI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	2
C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	3
1. Kuramsal Çerçeve	3
2. Kavramsal Çerçeve	4
C. YAHUDİLİK HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA TANRI ANLAYIŞI.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

YAHUDİLİK'TE AHİT

A. YAHUDİ KUTSAL METİNLERİ	11
1. Yazılı Tevrat (Tanah)	11
2. Sözlü Tevrat (Talmud).....	13
B. TEVRAT'TA AHİT KAVRAMI İLE YAKIN ANLAMDA KULLANILAN KELİMELEER	14
1. Berîr.....	14
2. 'Edûr.....	17
3. 'Ala.....	18
C. SEÇİLMİŞLİK İNANCI VE KUTSAL TOPRAK.....	18
D. YAHUDİLİK'TE AHDİN KONUMU.....	25
1. Adem'le Yapılan Ahit	28
2. Nuh'la Yapılan Ahit.....	29
3. İbrahim'le Yapılan Ahit.....	31
4. Musa'yla Yapılan Ahit.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIK'TA AHİT

A. HİRİSTİYAN KUTSAL KİTABI: KİTAB-I MUKADDES.....	39
1. Eski Ahit'te Ahit.....	42
2. Yeni Ahit'te Ahit.....	45
B. YAHUDİ İHYA HAREKETİ OLARAK HİRİSTİYANLIK	47
C. HİRİSTİYANLIK'TA AHİT VE AHDİN YENİLENMESİ	53
D. HİRİSTİYAN MEZHEPLERİNDE AHİT	54
1. Katolik Kilisesi'nin Ahit Teolojisi	54
2. Protestan Kilisesi'nin Ahit Teolojisi	57
E. HİRİSTİYANLIK'TA AHİT BAĞLAMINDA İSA'NIN KONUMU.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM'DA AHİT

A. KUR'AN-I KERİM'DE AHİT KAVRAMI.....	66
B. KUR'AN-I KERİM'DE AHİT KAVRAMI İLE YAKIN ANLAMDA KULLANILAN KELİMELELER	67
1. Misak.....	68
2. Akid.....	70
3. Va'd	71
C. AHDE VEFA.....	72
D. BEZM-İ ELEST	76
E. İSLAM'DA AHDİN KONUMU.....	78
F. KUR'AN'DA ALLAH'IN İSRAİLOĞULLARI İLE AHİTLEŞMESİ	85
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	95
ÖZET	99
ABSTRACT	100

ÖNSÖZ

Ahit; mastar olarak bir şeyin yapılmasını emretmek, söz vermek manasına gelirken isim olarak ise anlaşma, ittifak, sözleşme gibi manalara gelir. Ahit anlam bakımından oldukça geniş içeriği olan bir kavramdır. Kutsal kitaplarda ve farklı kaynaklarda ahit kavramı yerine aynı kökten gelen veya yakın anlamda bulunan terimler kullanılmıştır. Bu durum kavram zenginliği oluştururken aynı zamanda belirsizlikler ve problemler ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda her dinin ahit kavramına yüklediği anlam ve değer farklıdır. Ahit kavramı ilk olarak Eski Yakındoğu dünyasında tanınmış bir kavramdır. Başlangıçta siyasi manada kullanılan bu kavram; daha sonraları eski İsrail inancında Tanrı ile insan arasında yapılan ahitleşmenin merkezi bir konuma sahip olmasından dolayı İsrailoğulları'na has bir kavram olarak tanınmıştır. Yahudiler kendi kutsal kitap külliyatlarında sıklıkla bu kavrama yer vermişlerdir. Bu sebeple Yahudilik dini, ahit dini olarak anılmaya başlamıştır.

Ahit kavramı her ne kadar Yahudilik diniyle bütünleşse de Hristiyanlık ve İslam dinleri için de yabancı bir kavram değildir. Hristiyanlık dini Yahudi ihya hareketi olması bakımından Tanrı'nın İsrailoğulları ile yaptığı ahdi kabul etmekte ancak İsa ile ahdin yenilendiğini, kurtuluşa ancak bu şekilde varılabileceğini ifade etmektedirler. İslam dininde de var olan ahit kavramı Kur'an'ı Kerim'de birçok kez geçmektedir. Müminlerin vasıfları arasında ahde vefa gösterme özelliği yer almakta ve Kur'an'ı Kerim'de Allah adına verilen ahdin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın vaadine karşı gelinmemesi gerektiği geçmektedir. Allah'ın vaadine uyanlara mükâfat vardır uymayanlar ise ahiretten bir pay alamayacaklardır.

“Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Ahit” başlıklı yüksek lisans tezimiz üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ahit kavramı ele alındıktan sonra ilk bölümde Yahudilik dininin kutsal kitabı olan Tanah ve bu kitapta geçen ahit kavramı, kutsal toprak

ve seçilmişlik inancı olan İsrail halkı anlatılmaktadır. Yahudilik dininde ahdin konumunu işlerken bu konulara değinmemizin sebebi şudur: Yahudilik dininde Tanrı çeşitli dönemlerde çeşitli kişiler aracılığı ile İsrailoğullarıyla ve onun soyundan gelenlerle ahit yapmıştır. Bu ahdin tarafları, Tanrı ve kendilerini seçilmiş halk kabul eden İsrailoğulları; ahdin konusu, kutsal toprak; bu ahdin şartlarının yazılı olduğu belge ise Tevrat'tır. Ahdin önemine ve konumuna vurgu yaptıktan sonra Yahudi teolojisine göre kabul edilen veya bahsedilen dört ahitten bahsedilmektedir.

Tezimizin ikinci bölümünde Hristiyan geleneğinde ahdin konumuna yer verilmiştir. Bu bölümde kendi kutsal kitap külliyatlarına Yahudilik dininin kutsal kitabını kendilerine göre tasnif edip yer vermelerinden kaynaklı olarak Kitab-ı Mukaddes'ten, temellendirmelerini Yahudilik dini üzerine yapan Hristiyanlığın, Yahudi geleneğinin devamı oluşundan, Hristiyanlığın ahdin konumundan, Musa ile yapılan ahdin İsa ile yenilenmesinden ve son olarak ahit konusu bağlamında İsa'nın konumundan bahsedilmiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise İslam dininde ahdin konumu ele alınmıştır. Öncelikle İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de ahit kavramı manasına gelen diğer kavramlardan ve İslam dininin ahit kavramına nasıl yer verdiği anlatılmaktadır. Üçüncü bölüm sona erdikten sonuç bölümünde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinde ahit kavramı karşılaştırmalı olarak ele alınarak genel değerlendirmesi yapılmıştır.

Tezimizin konusunu oluşturan temel kavram ahittir ve bu kavram ile ilgili birçok müstakil araştırma ve çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışma üç dinin müstakil olarak ahit kavramını nasıl konumlandığını dinlerin kutsal kitapları esas alınarak sonucunda da mukayese edilerek tamamlandı. Gerekli görülen yerlerde farklı araştırma ve çalışmaların yapılabilmesine de yol açacağını umuyoruz.

Çalışmalarım esnasında bana ilgi gösteren, bilgi, görüş ve eleştiriyle tezime katkı sunan, değerli vaktini ayıran ve kolaylıklar sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Ahmet

Hikmet Eroğlu’na; yüksek lisans dönemi boyunca tezimi hazırlamam için hem rahat bir ortam hazırlayan hem de gerekli kaynakları bulmamda yardımcı olan TDV İslam Araştırmaları Merkezi ve Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi personeline; manevi desteğıyle akademik hayatım boyunca yanımda olan kıymetli dostum Sümeyye Turan’a; son olarak hayatım boyunca bana daima maddi-manevi yardımcı olan, her durumda yanımda olup beni destekleyen ve bana inanan sevgili aileme sevgilerimi ve saygılarımı sunarak teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Ed.	: Editör
Çev.	: Çeviren
Bkz.	: Bakınız
vd.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri
yy.	: Yüzyıl
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
A.Ş.	: Anonim Şirket

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU ÖNEMİ VE AMACI

Tezin konusu; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da ahit anlayışının ve bu anlayışlarla ilgili yaklaşımlardır. Ahit kavramı ilk olarak Eski Yakındoğu dünyasında tanınmış bir kavramdır. Yahudilerin kutsal kitaplarında oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bu sebeple bu dine ahit dini denmiştir. Tanrı insanlıkla dört kez ahitleşmiştir. Âdem ve Nuh'la yaptığı anlaşmalar evrensel iken, İbrahim ve Musa ile yaptığı ahitler İsrailoğulları'na has ahitlerdir. Böylelikle de İsrailoğullarının soyu seçilmiş bir soy olmuştur.

Ahit kavramı, Hristiyanlık ve İslam dinleri için de yabancı bir kavram değildir. Hristiyanlar, Tanrı'nın İsrailoğulları ile yaptığı ahdi kabul etmekte ancak İsa ile ahdin yenilendiğini, kurtuluşa ancak bu şekilde varılabileceğini ifade etmektedirler. İslam dininde de var olan ahit kavramı Kur'an'ı Kerim'de birçok kez geçmektedir. Müminlerin vasıfları arasında ahde vefa gösterme özelliği yer almakta ve Kur'an'ı Kerim'de Allah adına verilen ahdin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın vaadine karşı gelinmemesi gerektiği belirtilmektedir. Allah'ın vaadine uyanlara mükâfat vardır uymayanlar ise ahiretten bir pay alamayacaklardır. Bu bağlamda Yahudilik Hristiyanlık ve İslam dinlerinde ahit kavramı karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Bu tezin amacı; Türkiye'de müstakil olarak çalışılmamış olan ahit kavramının Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam çerçevesinde ele alınıp incelenmesidir. Ahit kavramı geniş bir anlam zenginliğine sahiptir. Dinler Tarihinde olduğu kadar diğer alanlarda da yer almaktadır. Bahsi geçen dinlerin Kutsal kitaplarında bu kavram yerine farklı terimlerde kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmayı yürütürken Kutsal kitaplardaki ahit kavramlarını inceleyip bu çerçevede değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Tanrı ile insanlık arasında birden fazla ahit gerçekleşmiştir. (?) Yapılan bu ahitleri dinlerin ele alış

şekilleri farklıdır. Çalışmamızı yürütürken yapılan bu ahitleri incelemek ve karşılaştırmak amaçlanmıştır. Yapılan bu karşılaştırma ise Yahudilik-Hıristiyanlık-İslam perspektifinden ahit kavramını etkileşimli olarak ortaya koymamızı sağlayacaktır.

Ahit kavramının araştırılması çeşitli sebeplerden önem arz etmektedir. Öncelikle Tanrı'nın insanlık ile farklı dönemlerde birden fazla ahitleşme yaptığı bilinmektedir. İslam dinine göre insanın Tanrı ile yapmış olduğu bu ahde uyması gerektiği aksi takdirde cezalandırılacağı bilinmektedir. Yahudilik dininde ise semboller arasında ahdin de yer aldığını görmekteyiz. İnsan ile Tanrı arasında birden fazla ahitleşme yapılmıştır. Hıristiyanlık dininde ise Yahudilikte geçen ahitler kabul edilir ancak İsa ile bu ahdin yenilendiği vurgulanır. Bu bağlamda “Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Ahit” başlıklı bir yüksek lisans tezi Türkiye’de bu konunun etrafıca ele alındığı ve benzer konularla ilgilenenler için müracaat edilip geliştirilebilecek bir çalışma görevini yürütecektir.

B. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

“Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam’da Ahit” başlıklı tezimizin bir yüksek lisans çalışmasına uygun olacak boyutta kapsamı ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırmanın konusu, ahit kavramının belirtilen dinlerde neyi ifade ettiği, yeri ve öneminin ne olduğunun tespiti; Yahudi inancına göre Tanrı'nın insanlık ile Adem, Nuh, İbrahim ve Sina’da Musa ile yapmış olduğu ahitlerin Kutsal kitaplar çerçevesinde incelenmesi; Yahudi ihya hareketi olan Hıristiyanlık dininin ahit kavramını ele alışının, ahdin yenilenmesinin ve bu bağlamda İsa'nın konumunun araştırılması; Kur'an'ı Kerim ve hadis kitapları ışığında İslam dininde ahdin konumunun ve Kur'an'ı Kerimde ahit yerine kullanılan terimlerin araştırılarak değerlendirilmesi ve son olarak sonuç kısmında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerinde ahit kavramının ele alınışının karşılaştırılarak kıyaslanmasıdır. Ahit kavramının detaylı aktarımının yanı sıra bu kavramı incelemek adına ahit kavramının ansiklopedilerdeki ele alınışı aktarılacaktır. Ayrıca konuya daha

hâkim olmak adına Kur'an'ı Kerim'de ve Tevrat'ta ahit kavramı yerine kullanılan kelimelere değinilecektir.

C. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmamızı yazarken başta Dinler Tarihi olmak üzere diğer bilimlerin metotlarından da yararlanılacaktır. Öncelikle Dinler Tarihi'nin temel metodu olan tarihi-karşılaştırmalı metottan faydalanılacaktır. Araştırmamızın konusunu oluşturan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinin doğuş ve gelişim süreçlerinden bahsederken tarih metoduna, ahit kavramının Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam diniyle olan durumu ise karşılaştırmalı metot kullanılarak ifade edilecektir. Tarihi- karşılaştırmalı metotla derlenip yapısı oluşan bilgiler fenomenolojik metot kullanılarak tasnif edilecektir. Bu sınıflamanın ardından hermenötik metot ile bu bilgiler anlaşılacak ve yorumlanacaktır. Araştırmamız süresince objektiflik ilkesi ile hareket edilecektir. Ayrıca deskriptif nitelik ön planda tutulacaktır.

Çalışmamızda temel kaynak olarak bahsi geçen üç dinin kutsal kitapları kullanılmıştır. Yahudilik dinde ahit kavramını araştırırken Moşe Farsi'nin çevirisini yapmış olduğu 5 ciltten oluşan Tora ve Aftara'dan, Hristiyanlık dininde ahit kavramını araştırırken Kutsal Kitap'tan, İslam dininde ahit kavramını araştırırken ise Kur'an-ı Kerim'den yararlanılmıştır. Bu kaynakların yanı sıra Yusuf Besalel'in derlemiş olduğu Yahudilik Ansiklopedisi, Arapça ve İngilizce kaynaklar, konu ile alakalı yazılmış olan kitaplar, makaleler, tezler kaynak olarak kullanılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve

- Yahudilik'te Tanrı'nın İsrailoğulları ile yapmış olduğu ahit ve ahidin konumu nedir?
- Yahudi geleneğinin temel taşlarından biri olan ahidin İsrailoğullarına sağladığı ayrıcalıklar nelerdir?

- Eski Ahit’e göre Tanrı, ahit için neden İsrailoğullarını seçmiştir?
- Tevrat’ta geçen ahitleşme kavramları nelerdir?
- Yahudilik’te kabul edilen ahitler kimlerle yapılmıştır?
- Hıristiyanlık’ta ahit ve ahdin konumu nedir?
- Tanrı’nın Hıristiyanlıkla birlikte ahdi yenilemesinin sebebi nedir?
- Hıristiyanlıkta ahit kavramı bağlamında İsa’nın konumu ve önemi nedir?
- Kur’an-ı Kerim’de geçen ahitleşme kavramları nelerdir?
- Ahit bağlamı kapsamında ahde vefanın önemi nedir?
- İslam açısından Tanrı ile Levhi Mahfuz’da gerçekleştirilen misak meselesi nasıl değerlendirilmelidir.
- Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dininde var olan ahit kavramının benzer ve farklı yönleri nelerdir?

2. Kavramsal Çerçeve

Ahd kavramı İbranice “berith” kelimesi ile aynı manaya gelmektedir. Ahd; bir şeyin yerine getirilmesini emretmek, uyulması gereken anlaşma, taahhüt, ittifak, sözleşme, yükümlülük, yemin gibi anlamlara gelmektedir.¹ Bir şeyi her durumda koruyabilmeyi ve şartlarını yerine getirebilmeyi ifade eder.

Ahit; din, siyaset, ticaret, hukuk vb. birçok alanda kullanılan çok geniş bir terimdir. Bu kavram ve anlam zenginliği içerisinde ahdin iki yönüne vurgu yapabiliriz. İlki yemin yani ahdin dini yönünü temsil eder, ikincisi söz verme yani ahdin ahlaki boyutunu simgeler. Dinlere baktığımız zaman Yahudilik Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin

¹ Abdurrahman Küçük, “Ahit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1, 532.

kutsal kitaplarında hemen hemen aynı manaya gelecek farklı kavramlarla da olsa sıklıkla bu kavrama yer verilmiştir.

Ahit kavramı genelde iki veya daha fazla kişi arasında veya gruplar arasında yapılan sözleşmeyi ifade eder. Ancak dinlerdeki kullanımına bakacak olursak Tanrı ile insan arasında yapılan anlaşma üzerinde durmakta fayda vardır. Tanrı ile insan arasında yapılan bu anlaşma ya tek taraflı olarak ya taraflardan güçlü olanın diğer tarafa lütfuyla muamele edişi ile ya da iki tarafın karşılıklı sorumluluklarının olduğu haliyle yapılır.

Bu kavram Tanah'ta, Hristiyanların söylemi ve kendi kutsal kitaplarına dahil ettikleri şekliyle Eski Ahit'te sıklıkla geçmektedir. Ticaret hukuk gibi konuların bahsinde kullanılsa da asıl öne çıktığı konu Tanrı ile insan arasındaki ilişkidir. Tanrı'nın insanlarla ahitleşmesi onları sadakatle kendisine bağlaması için bir araç niteliğini oluşturmaktadır. Tanrı insanlar ile ahit yaparak onlara şartlar sunup bu şartlara uyanlara lütfuyla muamele ederek sadakatle kendisine bağlamaktadır. Aslında insanın bu hayatta bir amaç için yaşadığı ve yaşamının gayesinin ne olduğunu sorgulaması Tanrı'nın insan ile ahitleşmesinin yansımalarıdır. Tanrı insanlara bir amaç uğruna kendisine itaat etmeleri sadakatle bağlanmaları ve lütfuna mazhar olabilmeleri için bir yaşam sundu ve anlaşma onlarla anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya bağlı kalıp uyanlar övülürken uymayanlar yerilmiştir.²

Tezimizin konusu ahit olması dolayısıyla giriş kısmında özellikle bu kavram anlatılmıştır. Ancak ahit ile eş anlamlara gelerek anlaşma manası taşıyan kavramlara ise konu başlıklara altında yer verilmiştir. Bu kavramlardan kısaca bahsedecek olursak Tevrat'ta ahit kavramı yerine “berît”, “’edût” ve “’ala” kavramları geçmektedir. İncillerde “diatheke” kavramı kullanılırken İngiliz tercümanların çevirilerinde ise çoğunlukla “covenant” kelimesi ile yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim’ de ise anlaşma, sözleşme, yemin

² T. K. T., “Covenant”, *Encyclopaedia Britannica*, (Chicago: 1972, 1981), VI/675.

gibi anlamlara gelen birçok kelime var olmakla birlikte tezimizde misak, akit, ve va'd kavramlarına yer verilmiştir.

C. YAHUDİLİK HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA TANRI ANLAYIŞI

Vahye dayalı dinlerin ortak özelliklerinden birini teşkil eden Tanrı ile kulları arasında yapılan ahit inancına³ daha detaylı vakıf olmak ve ahit teolojisinin temelini oluşturan semavi dinlerdeki Tanrı inançlarının benzer ve farklı yönlerini kavrayabilmemiz adına söz konusu dinlerde Tanrı anlayışını ele almak daha doğru olacaktır.

Yahudilere göre; Tanrı, İsrailoğullarının kendilerine has milli ilahlarıdır. Tanrı'nın varlığını ve tekliğine inanırken çok tanrıcılığa, putlara tapınmaya ve teslis inancına karşıdırlar. Tanrı gözle görülemez ve betimlenemez. Tanrı ile kulları arasındaki tek aracı Tanrı tarafından gönderilen peygamberlerdir. Tanrı, İsrailoğullarını insanlara rehberlik etmeleri adına özel halk olarak seçmiştir.⁴ Antropomorfik⁵, basitten aşkınlığa doğru giden, sonsuz, öncesi olmayan, her şeyi yaratan ve hükmeden, benzeri ve ortağı olmayan, kudret sahibi, varlığı yaratılmışlara bağlı olmayan, maddesel tüm özelliklerden uzak olan bir Tanrı anlayışları vardır. Yahudiler, Hıristiyanlıkta var olan bedenleşme inancını ve

³ Süleyman, Uludağ, "Ahid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,1988), 1/533.

⁴ Seçilmişlik düşüncesi Tanrı ile İbrahim arasında yapılan ahde dayanır ve bu ahdin sembolü olarak doğan her çocuk sünnet edilerek Tanrı'nın vaatlerine mirasçı olur. Tanrı ile İbrahim arasında yapılan bu ahit Musa ile doğrulanmıştır. Aralarında gerçekleşen ahit asla bozulmamakla birlikte İsrailoğulları işlemiş oldukları günahlar sebebiyle ceza alırlar ve tövbe etmeleri halinde tekrar ahit geçerli olmaktadır.

⁵ İnsanî niteliklerin başka bir varlığa atfedilmesidir.

Panteizmi⁶ reddetmektedir. Tanrı tüm zaman ve mekanlarda bulunabilir. İnsanın aklı Tanrı'nın bedenini, şeklini, nasıl bir varlık olduğunu kavrayamaz ve onu betimleyemez ancak insanda olmayan sıfatlar ile açıklanabilir. Tanrı'nın en kutsal ismi “Yahova”yı gereksiz yere söylemek yasaktır. Yahudilerin Kutsal Kitaplarında yer alan tek inanç ise Tanrı inancıdır.⁷

Hristiyanlıkta, Tanrı inancı sırdır ve bu gizeme iman edilmesi gerekmektedir. Tek Tanrı inancına sahip olan Hristiyanlara göre bir olan Tanrı'da üç şahıs vardır. Bir olan öz; üç olan ise şahıslardır. Bu durum Tanrılığın bölüşüldüğü manasını doğurmamakla birlikte her birinin ayrı ayrı tanrılar oldukları kabul edilmektedir. “Teslis” denilen bu üçlü Tanrı inancının unsurları şunlardır: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Baba, teslisin ilk şahsıdır. Bu inanç Yahudi geleneğine de uygun kabul edilmektedir. O; her şeye gücü yeten, görünen ve görünmeyen her şeyi yaratan,⁸ tüm yaratılmışlardan önce var olan ve insanları kendi suretinden yaratan⁹ ve göklerde bulunandır. İncillerde Baba'dan çoğunlukla söz edilmemektedir.¹⁰ Teslis'in ikinci unsuru olan Oğul'u da Baba göndermiştir. Teslisin ikinci şahsı olan Oğul, İsa Mesih'tir. Tanrı, İsa'nın bedeninde can bulmuş ve böylelikle İsa hem insani özelliklere hem de tanrısal özelliklere sahip bir şahıs konumundadır. Hristiyanlar için İsa karakteri oldukça önemli ve merkezi bir konuma sahiptir. Adem'den

⁶ Tanrı zamanın ve mekânın yaratıcısıdır ancak ondan uzaktır.

⁷ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Tanrı”, *Dinler Tarihi*, ed. Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları-Yayın No:120, 2013), 51-54.

⁸ Yaratılış yalnızca Baba'da has bir özellik değildir. Teslisin ortak eseri olarak kabul edilmekle birlikte Kutsal Ruh'un hayat verici özelliği de vardır.

⁹ Timothy Ware, *Ortodoks Kilisesi Doğu Hristiyanlığına Giriş*, çev. Mehmet Katar, Arif Gören (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019), 202.

¹⁰ Eroğlu, “Tanrı”, 55-60.

ve Havva'dan tevarüs yoluyla insanlara ulaşan günah¹¹ ve ölüm, İsa'nın canını ve kanını kefareti etmesi ile yok kaldırılmıştır. İnsanlar kurtuluşa erebilmek için vaftiz aracılığıyla İsa ile bütünleşerek kiliseye mensup olmaları gerekmektedir. İsa, çarmıhta can verip tekrar dirilmesi ile ölümü yenerek Tanrı olduğunu insanlara kanıtlamıştır. Dünyanın sonunda tekrar yeryüzüne gelmek üzere göğe yükselerek Baba'nın yanına oturmuştur. İsa'nı teslisin ortak yetkisi olan yaratmanın dışında insanları yargılama yetkisi de mevcuttur. İncillerde ise temelde İsa'nın hayatı konu edinilmiştir.¹² Teslisin son unsuru Kutsal Ruh'un nerden geldiğine dair mezhepsel farklılıklar vardır. Ortodoks Kilisesi, Kutsal Ruh'un yalnızca Baba'dan geldiğini iddia ederken Katolik Kilisesi, Baba ve Oğul'dan geldiğine inanırlar. İsa vaftiz olurken Kutsal Ruh, İsa'nın tanrılığını kanıtlamak için başına güvercin olarak konmasıyla Kutsal Ruh ile Oğul arasında kuvvetli bir ilişki oluşmuştur. Bu ilişki de İsa, mesh edildiğinden dolayı Mesih; Kutsal Ruh ise mesh eden konumunda olmuştur. Kutsal Ruh, yeryüzünde insanların arasında bulunarak Oğul İsa adına iş yapar ve teslisin etkin olan şahısdır. İman etmiş insanlara yetenekler bahşedip onları daha da iyi olmaya yönlendirmeler yapmaktadır. İsa ile bütünleşerek kurtuluşa ermek isteyen insanlar vaftiz oldukları esnada insanların yanına gelir ve kilisede bulunarak orayı korumaktadır.¹³

İslam'ın amentüsü arasında yer alan Allah'tan başka ilah olmadığına imandan da anlaşılacağı üzere Allah'a iman üzerine kurulmuş bir dindir. Her şeyin temelinde tevhid inancı yer almaktadır. Allah kullarına, varlığına ve birliğine iman etmeyi emrederken şirk koşturmak yasaklanmıştır. İsa'yı tanrı yerine koyan ve teslis inancını benimseyen

¹¹ Asli günah anlayışı; Pavlus ile yerleştirilmiş, Aziz Augustin tarafından sistematik hale getirilmiştir.

¹² Eroğlu, "Tanrı", 61-62.

¹³ Eroğlu, "Tanrı", 62.

Hıristiyanlar ve Allah'ın varlığını bilmelerine rağmen ona ortak koşan müşrikler Kur'an'da eleştirilmektedirler. Allah'ın zâti ve subûti sıfatları vardır. Bu sıfatlar arasında; Allah'ın varlığının başka bir varlığa zamana ve mekâna bağlı olmadığı, başlangıcının ve sonunun olmadığı, yaratılmışlara benzemediği, eşi ve benzerinin olmadığı, kainatta var olup görünen görünmeyen her şeyi yarattığı, her şeyi bilmesi, duyması, görmesi ve gücünün yetmesi yer almaktadır.¹⁴

¹⁴ Eroğlu, “Tanrı”, 65-66.

BİRİNCİ BÖLÜM
YAHUDİLİK’TE AHİT

A. YAHUDİ KUTSAL METİNLERİ

Yahudiliğin kutsal kitap külliyesi yazılı ve sözlü olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Yahudi teolojisine göre Tanrı'nın Musa peygambere Sina'da iki ayrı Tevrat kitabı verildiğine inanılmaktadır. Tevrat yazılı olarak indirilmiştir. İndirilen Tevrat'a genellikle Tanah'ın tümünü de içine aldığı için *yazılı tora* denilmektedir. Tevrat'ın tam manasını ortaya koymak için Rabbilerin de yazmış olduklarını içerisinde barındıran Tevrat'ın tefsiri niteliğindeki Talmud ise *sözlü tora* olarak adlandırılmaktadır.¹⁵

1. Yazılı Tevrat (Tanah)

Yahudilik tarihine bakıldığı zaman kutsal metinler için birçok farklı isim kullanıldığı görülür. Orta Çağ Yahudiliğinde yazılı kutsal metinler için Tanah ismi yaygın olarak kullanılırken günümüzde yaygın olarak kullanılan isimler ise Mikra ve Tanah'tır.¹⁶ Tanah'ın ilk bölümünü oluşturan Tora (Tevrat) ismi kimi zaman Yahudi kutsal kitaplarının tamamını kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.¹⁷ Tanah, üç ana kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümler Tora (Tevrat), Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim (Kitaplar)

¹⁵ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010), 64.

¹⁶ Yahudi kutsal metinleri için Türkçede yaygın olarak Eski Ahit (Ahd-i Atik, Ahd-i Kadim) ismi kullanılmaktadır. Ancak bu isim Hristiyan kaynaklıdır. Hristiyanlar kendi kutsal metinlerine Yeni Ahit, Yahudilerin kutsal metinleri için ise Eski Ahit ismini vermişlerdir. Yahudiler bu isimlendirmeyi kesinlikle kabul etmezler. Yahudi inancına göre Tanrı önce İbrahim'i sonra da soyunu seçtiğini ilan etmiştir. Daha sonra İbrahim'i aracı kılarak tüm İsrailoğulları ile ahit yapmıştır. Yahudilere göre tek ve gerçek ahit budur. Bu bağlamda Yahudi kutsal metinlerinden bahsederken Eski Ahit kavramı kullanılamaz. Ancak her ne kadar Yahudiler bu isimlendirmeyi kabul etmeseler de Türkçede yaygın olarak kullanılmaktadır.

¹⁷ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2018), 17.

şeklinde isimlendirilmiştir. Bu üç grubun baş harfleri alınarak yazılı kutsal metinlerin tamamı Tanah kısaltması ile anılır hale gelmiştir. Tanah'ın bölümlerinden olan Tora 5, Neviim 8, Ketuvim ise 11 kitaptan oluşmaktadır. Böylelikle Tanah toplam 24 kitap içermektedir.

Rabbani kaynaklar dikkate alındığında Rabbilerin Tanah'ın ilk bölümü olan Tora'ya diğer iki bölüme kıyasla daha önem attettikleri görülmektedir. Tora'yı Neviim ve Ketuvim bölümlerinden daha kutsal saydıkları için Tanah'ın bölümleri sayılırken bu üç bölüm birlikte zikredilmez. Bazı Rabbilere göre Neviim ve Ketuvim bölümleri neshedilecek ancak Tora hiçbir zaman değiştirilmeyecek ve neshedilmeyecektir.¹⁸

Yahudilerin 12. yüzyıla kadar neye inanacakları yönünde İslam dinindeki gibi bir amentüleri yoktu. Ancak Maimonides¹⁹ tarafından oluşturulmuş olan 13 maddelik

¹⁸ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 18.

¹⁹ Asıl adı Moşe ben Meymun'dur. İslam dünyasında kısaca İbn Meymun, Batı kaynaklarında Maimonides ve Yahudi literatüründe ise İbranice Rabbi Moşe ben Meymon kelimelerinin baş harflerinden oluşan kısaltma Rambam olarak geçmektedir. İbn Meymun, 1138 yılında o dönemin ilim, kültür ve medeniyetin merkezi konumunda olan Kurtuba'da doğdu. Kendisi Orta Çağ'ın hatta tüm dönemlerin en önemli Yahudi düşünürüdür. Sadece Yahudi düşünce tarihinde değil Hristiyan ve İslam dünyasında da tanınmış bir bilgidir. Bkz. Yasin Meral, *İbn Meymun'un Eserlerinde İslam ve Müslümanlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 51.

Yahudi İnanç Esaslarının²⁰ 8. ve 9. maddeleri²¹ gereği Yahudilerin kutsal kitaplara iman etmeleri gerekmektedir. Bu maddeler ışığında söyleyebiliriz ki Yahudi inancına göre Tora, Tanrı'nın ebedi ve değişmez sözüdür. Tora kesinlikle değiştirilmemiş, değiştirilemez; ona hiçbir kelime veya söz eklenmemiş ve eklenemez. Yahudiler Tora'yı varoluş sebepleri olarak kabul ederler. Tora'nın her okunuşunda İsrailoğullarının Sina Dağı'nda Tanrı ile yaşamış oldukları tecrübenin tekrarı niteliğinde olduğuna ve kutsal kitaplarını okudukça Tanrı'ya yaklaştıklarına inanırlar.²²

2. Sözlü Tevrat (Talmud)

Sözlü Tevrat, Musa'nın Sina'da Tanrıdan aldığına inanılan ve günümüze kadar şifahi yollarla aktarılan Tevrat'ın tam manasını ortaya koymak için Rabbilerin de yazmış olduklarını içerisinde barındıran Tevrat'ın yorumlarına denir. Tevrat'ın *Çıkış* kitabında yer alan, Tanrı'nın Musa'ya Sina Dağı'nda “Taş levhaları, yazdığım şeriatı ve emirleri

²⁰ “Musa b. Meymun, 13 inanç esasını Kitâbü's-Sirâc (Peruş ha-Mişna) başlıklı çalışmasının “Perek Helek” adlı bölümünün girişinde, Mişne Tora başlıklı çalışmasının “Tractate Sanhedrin, Perek Helek X/1”de ve Makale ani'l-Ba's adlı çalışmasında sıralamaktadır. Ayrıca Mişne Tora'nın “Teşuva” ve “Sefer ha-Madda” kitaplarında muhtelif sayılarda kimin gelecek dünyada nasibi olduğunu zikrederek farklı inanç esasları sunmaya çalışmıştır.” Bkz. Ravza Aydın, *Musa b. Meymun'a Göre Yahudi İnanç Esasları* (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 47.

²¹ İman esasları listesinin sekizinci ve dokuzuncu maddeleri şu şekildedir: 8. Elimizdeki Tora'nın, Öğretmenimiz Moşe'ye verilmiş olanla aynı olduğuna tam bir inançla inanıyorum. 9. Bu Tora'nın değiş tokuş edilmeyeceğine ve Mübarek Yaratıcı'nın başka bir Tora vermeyeceğine tam bir inançla inanıyorum. Bkz. *Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara*, çev. Moşe Farsi vd. (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2002), Önsöz.

²² *Tora ve Aftara*, Önsöz.

öğretmek için sana vereceğim.”²³ ifadesinde bulunan taş levhalar, On Emir; şeriat, Tevrat kitabı; emirler ise Mişna olarak anlaşılmıştır. Son olarak öğretmek kavramı da Talmud’u ifade etmektedir.

Yahudi geleneğine göre Musa peygamber Tanrı’dan almış olduğu sözlü yasayı Yeşu’ya bildirmiş, Yeşu’dan sonra gelen İsrailoğulları’nın önde gelen şahsiyetleri ve peygamberler aracılığıyla ilk dönem din alimlerine aktarılmış ve Yahudi din adamı Yehuda ha-Nasi tarafından III. yüzyılın ilk yıllarında toplanıp bir araya getirilmiştir. İkinci nesil din alimleri ise derlenip yazıya geçirilmiş Mişna olarak isimlendirilmiş bu sözlü geleneğin yorumunu (Gemera) yapmışlar ve daha sonra bu yorumları ve Mişna’yı da içerisinde barındıracak şekilde düzenlemişlerdir: Talmud²⁴ Bu bağlamda Mişna’ya, Tevrat’ta dağınık halde bulunan şer’i hükümleri ve bu hükümlerin açıklamalarını içerisinde barındırması sebebiyle *şeriat kitabı* da denilmektedir.²⁵ Gemera, Mişna’nın yorumudur. Mişna’da özet olarak geçilen ve kapalı kalan hükümlerin Gemera ile açıklanması amaçlanmıştır. Mişna ile Gemera ise birlikte Talmud’u oluştururlar.²⁶

B. TEVRAT’TA AHİT KAVRAMI İLE YAKIN ANLAMDA KULLANILAN KELİMELER

1. Berît

Berît kavramı Tevrat’ta ahit manasında kullanılan kavramlardan biridir. Tarafları bağlayan anlaşma demektir. Kök itibarı ile Akat dilindeki *biritu* kelimesinden geldiği

²³ Bereşit, 24/12.

²⁴ Gürkan, *Yahudilik*, 72.

²⁵ Salime Leyla Gürkan, *Anahatlarıyla Yahudilik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 60.

²⁶ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 39-42.

bilinmektedir. Tevrat'ta (Tora) pek çok anlaşmaya rastlanmaktadır. Nuh, İbrahim ve Musa ile yapılan ahit bunlara örnek olarak verilebilir. Örneğin Tevrat'ta Tanrı'nın Nuh'a tüm yaşamı yok edeceğini fakat kendisiyle bir anlaşma yapacağını ve Nuh'un inşa edeceği gemi ile tufandan kurtulacağını söylemiştir.²⁷ Tanrı'nın insanlarla veya bireylerin kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalar Tevrat'ta yer almaktadır.²⁸ Ancak Yahudi tarihine bakıldığında her zaman önem taşımış olan üç Biblik anlaşma vardır. Bunlar: Parçalar Arasındaki Anlaşma (Berit Ben Abetarin), Sünnet Anlaşması (B'rit Mila) ve Sina'daki Anlaşma.

Parçalararası Antlaşma: Tevrat'a göre Yahudilerin atalarından kabul edilen İbrahim, Tanrı'ya Ken'an topraklarını miras alıp almadığını nasıl bileceğini sormuştur. Tanrı ise İbrahim'e birkaç hayvanı ikiye bölmelerini emreder. İbrahim hayvanları ikiye ayırdıktan sonra yarım parçaları karşılıklı gelecek şekilde düzenler. Bu olay üzerine Tanrı İbrahim'e onun soyundan gelenlerin 400 yıl sürgün hayatı yaşayacaklarını ve bu sürgünden sonra Nil nehri ile Fırat arasında kalan alana sahip olabileceklerini söyler.²⁹ Bu bağlamda Yahudi geleneğine göre önem arz eden anlaşmalardan biri olan Parçalararası Antlaşma'da, Tanrı ile İbrahim arasında geçen ahit anlatılmaktadır. İbrahim'in soyunun Mısır köleliğinden sonra bağımsız olacağını ve İsrail diyarına ebedi miras olarak sahip olacakları temin edilir.³⁰ Tevrat'ın Yaratılış bölümünde geçen ahdin anlatıldığı bu babdan anlaşıldığı üzere Tanrı ile İbrahim arasında yapılan ahde uymayanlar tıpkı İbrahim'in ikiye ayırdığı hayvanlar gibi cezalandırılacaklardır.

²⁷ Bereşit, 6/17-18.

²⁸ Bereşit, 21-28; Yeşu, 9/15 vb.

²⁹ Bereşit, 15/7-21.

³⁰ Bereşit, 17/8.

Sünnet Anlaşması: Tevrat'ta Tanrı'nın İbrahim'e 99 yaşında iken görüldüğü ve onunla bir anlaşma yaptığı geçmektedir.³¹ Tanrı bu anlaşma içerisinde çeşitli vaatlerde bulunmuş ve bu anlaşmanın sembolü olarak ise sünneti emrettiğini bildirmiştir.³² Bunun üzerine İbrahim 99 yaşında iken önce kendisi sonra 13 yaşındaki oğlu İsmail sonra da erkek esirlerde dahil evinin tüm erkekleri o gün sünnet olmuştur.³³ Daha sonra Yahudi geleneğinde her erkek çocuğu doğumundan sekiz gün sonra sünnet edilmeye başlanmıştır. Yahudi inancına göre bu işlem, Yahudi dinine giren erkeklere de bu ahdin simgesi olarak uygulanır. Ayrıca sünnet uygulaması evde doğan köleye ve dışarıdan satın alınan köleye de uygulanmalıdır.³⁴

Sina'daki Anlaşma: Bu anlaşma, Tanrı'nın İbrahim ile yaptığı anlaşmanın yenilenmesi ve genişletilmiş hali olarak yorumlanmıştır. Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan Sina Anlaşması Biblik anlaşmaların en mükemmeli olarak bilinmektedir. İsrailoğulları Musa önderliğinde Mısırdan çıktıktan kısa bir süre sonra Sina Dağı'na gelirler. Musa, dağa çıkar ve Tanrı ile İsrailoğulları adına anlaşma yapar. Bu anlaşma sonunca Tanrı'nın emirlerini de alarak tekrar halkının yanına döner. İsrailoğulları bu tanrısal olaydan çok etkilenir ve Musa'yı Tanrı ile aralarında aracı ilan ederler. Bunun üzerine Musa, Tanrı'dan aldığı On Emir'i ve Tevrat'ta geçen birçok dini kaideyi onlara iletir. Daha sonra Tanrı'ya kurbanlar adanır ve kesilir, İsrailoğullarının önde gelenleriyle merasimsel yemek yenir. Taraflar rıza gösterdikten sonra akit tamamlanır ve Musa On Emir'in yazılı olduğu iki tableti almak için tekrar Sina Dağı'na çıkar. Sina'da yapılan bu anlaşma Yahudi tarihi boyunca Yahudi geleneğinin ve düşünce yapısının merkezinde yer

³¹ Bereşit, 17/1-2.

³² Bereşit, 17.

³³ Bereşit, 17/24-27.

³⁴ Bereşit, 17/12.

almıştır. Tevrat'ta yer alan emirler tüm kavme verilmiş ve İsrailoğulları da bu emirlerin sorumluluğunu taşımışlardır.³⁵

2. 'Edût

'Edût kavramı, sözlükte "tanık olmak, şahit olmak" manalarına gelmektedir. Bu kavram Yahudi kutsal metinlerinde kırk altı defa yer almaktadır. "Edut" kavramı, Tanah'ın Tevrat kısmında ahit kelimesi ile bağlantılı olarak kullanılmaktadır. Tesniye kısmında ise ahit kavramı yerine "berit" kelimesi, Ruhban kısmında ise "edut" kavramı kullanılmıştır iddiası ortaya atılmış olsa da kabul edilen görüşe göre Ruhban metninde de "berit" kelimesi kullanılmıştır.

Edût kelimesi "ed" kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Çok fazla alanda anlam ifade etmesine rağmen sıklıkla hukuk alanında kullanılmaktadır. Bir sonraki kavram olan "'ala" kavramı ile beraber kullanıldığında ise "kişinin bildiği veya gördüğü şey ile ilgili şahitlik yapması" manasına gelir. Kelime dini anlamda kullanıldığında ise Tanrı Yahve ile diğer tanrıları kıyaslama hususunda yer almaktadır. Dini anlamda kullanılan bu kavram Tanah'ta Tanrı ile İsrailoğulları arasında geçen ahdin yazılmış olduğu levhaları,³⁶ levhaların korunması için yapılmış olan sandığı³⁷ ve ahit sandığının korunması için yerleştirildiği ahit çadırını³⁸ ifade etmektedir.³⁹

³⁵ Yusuf Besalel, "Berit", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 1/106.

³⁶ Çıkış, 31/18; 32/15, 19; 34/1, 4, 28, 29.

³⁷ Çıkış, 25/22; 26/33-34; 30/6, 26; 39/35; 40/3, 5, 21; Sayılar, 4/5; 7/89; Yeşu, 4/16.

³⁸ Sayılar, 9/15; 17/22; 18/2.

³⁹ Eldar Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2015), 51-53.

3. ‘Ala

‘Ala kavramı, sözlükte “lanetlemek ve beddua etmek” demektir. “Koşullu olarak lanet etmek” manasına gelen ‘ala kavramı, Yahudi kutsal kitap külliyatında toplam otuz altı kez geçmektedir. “Berit” kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Gerçeğin ortaya çıkmadığı tartışmalı meselelerde Tanrı’nın yardımına başvurmak adına gerçeğin ortaya çıkmasını ve gerekli kişilerin cezalandırılmalarını Tanrı’dan istemek maksadıyla lanetlemektir. Bu lanetleme sonucunda cezanın gerçekleşeceği inancı vardır. Berit ile aynı manaya gelen bu iki kelime hem ayrı ayrı hem de birlikte yer almıştır. Her ikisi de sözleşme, anlaşma gibi anlamlara gelmektedir.

‘Ala kavramı, insanların birbirlerine karşı haklarını savunmalarını ve vaatlerini yerine getirmelerini ifade eder ve lanetlemeye bu hususta başvurulur. Bedduanın geçerli olabilmesi için kişinin toplum içerisinde durumu izah etmesi gerekmektedir. Bu kavram aynı zamanda kişinin gücü altında olan şahıslara yemin ettirerek sorumluluk edinmelerini sağlamak anlamına da gelmektedir. Burada otoriteye bağlılık söz konusu olduğundan ahit manası verilmiştir. Ahit esnasında taraflar anlaşmaya sadık kalacaklarına dair yemin ederler ve yeminin bozan kişi lanetlenmeyi kabul etmiş olur. Tanrı ile İsrailoğulları arasında gerçekleşen ahitte Tanah’ta anlaşma olarak geçmekte olup ahde bağlı kalınmadığı takdirde lanetlenmekle tehdit edilmişlerdir. Ahdine sadık kalmayan lanetlenir ve cezasını çeker.⁴⁰

C. SEÇİLMİŞLİK İNANCI VE KUTSAL TOPRAK

Dinler hem ortaya çıkmış oldukları bölgelerdeki toplumlardan hem de yayılmış oldukları bölgelerdeki toplumlardan ve o toplumların kültürlerinden karşılıklı olarak etkilenmiştir. Bu bağlamda her dinin kendine has belli başlı özellikleri vardır. Yahudilik

⁴⁰ Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, 53-55.

dinini Hıristiyanlık, İslam ve diğer dinlerden ayıran en önemli özelliği ise kendilerini seçilmiş bir kavim olarak görerek Tanrı'nın kendilerine vadettiği kutsal toprakların olduğu görüşüdür.

Yahudilik dini; Tanrı, Tevrat ve İsrail üzerine konumlandırılmış etnik kökenli bir dindir. Burada bahsedilen İsrail kavramı hem seçilmiş olan kutsal topluluk İsrailoğullarını hem de kutsal İsrail topraklarını ifade etmektedir. İsrailoğulları toplumunda tabanında sıradan halk olmak üzere bir üst kademede din adamları yani Levililer en üstte ise Kohenlerin yer aldığı bir hiyerarşi yer almaktadır. Kutsal topraklar olan İsrail topraklarının ise merkezinde Kudüs, Kudüs şehrinin de merkezinde Mabet yer alacak şekilde şehir tıpkı bir piramit gibi daraldıkça kutsallığı artmaktadır.⁴¹

Yahudilik dininin merkezinde seçilmişlik düşüncesi yer almakla birlikte Yahudiler kendi ırklarını diğer milletlerden üstün olarak görürler. Yahudilik seçilmiş soy fikri ile temellendirildiği için anneden geçer ve bu sebeple etnik yapıya sahip bir dindir. Yahudiler için insanlık; Yahudi olanlar ve Yahudi olmayan diğer insanlar olarak iki sınıfa ayrılmaktadır. Seçilmiş millet anlayışına göre seçilmişlik babadan oğula geçen bir mirastır. İsrailoğulları kavminden Yahudi olarak doğmuş herkesin Tanrı ile iletişime geçme yani peygamber sıfatıyla Tanrı'nın hükmünü insanlara anlatma ve yayma görevinin olması muhtemel kabul edilmiştir. Bu sebeple diğer milletlerden üstün tutulmak bir yana seçilmişlik inancı İsrailoğullarına büyük bir sorumluluk da yüklemiştir.

İsrailoğullarının seçilmişliğini Tanrı'nın İsrail ataları ve onların aracılığı ile İsrailoğullarıyla yapmış olduğu ahitlerle ilişkilendirmek mümkündür. İsrailoğullarının Tanrısı tüm kâinatın ve kâinat içerisindeki tüm yaratılmışların Tanrısıdır. Ancak kutsal olan bu Tanrı İsrailoğullarını seçerek kendi kutsallığı ile onları da kutsal halk olarak seçmiş ve onlar ile ahitler yaparak karşılıklı bağılıklar oluşmuştur. Tüm evrenin ve tüm

⁴¹ Gürkan, *Yahudilik*, 117.

insanlığın Tanrısı olmasına rağmen Tanrı'nın kutsallığı, bereketi, şeriatı özellikle İsrailoğullarına has olacaktır. Hatta evrenin yaratılış sebebi İsrailoğullarının Tanrı'nın hükmünü içeren Tevrat'ı kabul etmelerine bağlı kılınmıştır.

Tevrat kitabında Tanrı'nın İsrailoğulları ile yapmış olduğu ilk ahdin Nuh ile yapılan ahit olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Ancak Tevrat'ta özellikle iki ahde vurgu yapılmaktadır. Bunlar ilk İbrani atası olan İbrahim ile yapılan ahit ve Musa ile Sina'da yapılan ahitlerdir. İbrahim ile yapılan ahit tek taraflı Tanrı'nın vaadini içeren bir ahittir. Musa ile yapılan ahit ise Tanrı ile İsrailoğullarının birbirlerine karşı sorumluluklarının olduğu çift taraflı bir ahittir.

Tanrı İbrahim ile yapmış olduğu ahitte İbrahim'i ve onun soyunu bereketli kılacağını ve onlara kutsal toprakları verdiğini vadetmiştir. Bu ahit seçilmişliğin sadece İsrailoğullarına has bir durum olduğunu tasdikleyen bir ahittir. Musa ile Sina'da yapılan ahit ise Tanrı vaatte bulunarak kendi sorumluluğuna karşılık olarak İsrailoğullarından bazı sorumlulukları üstlenmesini istemektedir. Bu bağlamda yapılan bu ahir bir nevi sözleşme niteliği taşımaktadır. Tanrı bu ahitte İsrailoğullarından sadece İsrail'in Tanrısına itaat etmelerini ve Tanrı'nın onlara emretmiş olduğu On Emir'e uymalarına karşılık olarak İsrailoğullarını diğer milletlerden üstün tutacağını, İsrailoğullarına bolluk, bereket ve zafer tayin edeceğini, ahde uymadıkları takdirde ahdin bozulmayacağını ve tamamen helak olmayacaklarını, kendilerine tahsis edilen kutsal toprakları kaybetmeyeceklerini ve diğer milletlerin hakimiyeti altında sıkıntı çekmeyeceklerini vaat etmiştir. Tanrı'nın Musa ile Sina'da gerçekleştirmiş olduğu bu ahdin ardından Davud ve Süleyman ile ahitleşmesi, İsrailoğulları ile arasındaki sözleşmeyi sürekli kıldığını göstermektedir.

Yahudiler İsrail kavminin seçilmişliğini kutsal kitapları Tevrat'a dayandırmaktadırlar. Özellikle Tevrat'ın Tesniye kitabında seçilmişlik fikri sıklıkla

geçmektedir.⁴² Ancak Tanrı'nın İsrailoğulları'nı seçerek has kavmi yapmasındaki sebebin ne olduğu konusunda Tevrat'ta açık bir ifade yer almamaktadır. Seçilmişlik fikrinin temellendirilmesi hususunda oluşan bu boşluğu fark eden Yahudi din adamları Tanrı'nın değil İbrahim'in Tanrı'yı arayarak bulduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Tanrı'nın Tevrat'ı tüm milletlere sunduğunu ancak içerisindeki tüm yasaklar ve hükümler ile birlikte milletler arasından yalnızca İsrailoğullarının Tevrat'ı kabul ettiğini dile getirerek yorumlarda bulunmuşlardır.⁴³

İsrailoğulları zaman zaman diğer milletlerin hakimiyeti altında baskı, eziyet ve sıkıntı görerek içine kapanırken baskının olmadığı dönemlerde daha evrenselci yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Örneğin Babil Sürgünü sonrasında reformist düşünceleriyle Yahudilik dininde yenilikler yapan Ezra; Yahudilik dinini etnik bir din haline getirmiştir. Dinin temeline kutsal soy fikrini yerleştirmiş ve bu fikirden dolayı başka milletlerden kadınlar ile evlenmeyi yasaklamış evlenmiş olanların ise derhal boşanması gerektiğini söylemiştir.

Seçilmişlik inancı farklı dönemlerde kişiler veya gruplar tarafından farklı algılanıp dile getirilmiştir. Bazı dönemlerde fazlasıyla popüler olup gündemde bazı dönemler dile getirilmez olmuş bazı dönemlerde ise oldukça tartışılmış bir konudur. Bugün hala seçilmişlik inancını benimseyen Yahudiler olduğu gibi reddeden Yahudiler de vardır. Özellikle Yahudi mezhepleri arasından Ortodoks Yahudileri seçilmişlik konusuna fazlasıyla önem verir ve dua kitaplarında sıklıkla vurgu yapılır.

Modern Yahudi düşüncesinde ise seçilmişlik fikri gündemde olmamakla birlikte tartışılan bir konu olmuştur. Bu düşünceye göre Tanrı İsrailoğullarını Tevrat'ı yani Tanrı'nın hükmünü anlatmak ve yaymakla görevlendirmiş ve İsrailoğullarının görevi

⁴² Devarim, 7/6, 26/19, 7/6-8, 14/2.

⁴³ Yasin Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* (İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021), 93.

insanları tek tanrıçılık düşüncesi adı altında bir araya toplamaktır. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa Yahudilerinin gerçekleştirmiş olduğu Yahudi Aydınlanması (Haskala) sırasında reformistler evrenselci tavır sergilemişlerdir. Muhafazakâr Yahudiler ise çoklu seçilmişlik inancını benimseyerek Tanrı'nın tek bir kavim seçmeyerek bu durumun İsrailoğulları ile sınırlı olmadığını dile getirirler. Yeniden Yapılanmacı Yahudilikte İsrailoğulları dahil hiçbir milletin Tanrı tarafından seçilmediği düşüncesi yaygındır. Avrupa Yahudileri (Aşkenaz) ise yaşamış oldukları soykırım sebebiyle seçilmişlik inancının Yahudiler üzerinde bir sorumluluk oluşturmayaacağına bu konunun tamamen kişinin kendi tercihiyle alakalı olduğuna inanırlar.

Seçilmişlik fikrinin Tanrı'nın İbrani ataları ile yapmış olduğu ahitlere dayandırılabilceğinin mümkün olduğuna yukarıdaki kısımlarda değinmiştik. Bu sebeple ilk İbrani atası olan İbrahim'in Yahudilik dini açısından önemli olduğu kadar Hristiyanlık ve İslam dinleri açısından da önem teşkil edip bu üç din için ortak bir ata olması bakımından bu dinlerin seçilmişlik konusundaki söylemleri de önem taşımaktadır. Yahudiler Tanrı tarafından seçilmiş bir millet olduklarını söylerken Hristiyanlar, Tanrı'nın İsa ile yapmış olduğu ahdin diğer ahitleri düşürdüğünü ve bu sebeple artık Yahudilerin seçilmiş topluluk olmadıklarını, seçilmişliğin etnik değil dini temelli seçilmişlik olduğunu söyleyerek imanda iyi olanların yani gerçek İsrail'in kendileri olduğunu söylerler. Buna delil olarak da Orta Çağ dönemlerinde Avrupa'da Hristiyanların hakimiyeti altında baskı ve zulüm gören Yahudilerin Tanrı tarafından seçilmiş bir millet olamayacakları gösterilmiştir. İslam dini ise bir zamanlar Müslüman olan İsrailoğullarının üstün kılındığını⁴⁴ ancak İslam'ın gelmesi ile İbrahim'den gelen mirası İslam peygamberi Muhammed'in ve onun yolundan gidenlerin sürdüreceğini belirtmektedir.

⁴⁴ Bakara, 2/47, 122; Maide 5/20; Casiye 45/16.

Yahudilik dininin merkezinde yer alan diğerk bir konu da kutsal toprak meselesidir. İsrailoğullarına vaat edilen kutsal topraklardan denildiğı zaman kast edilen Filistin toprakları ve özel olarak Kudüs'tür. Kudüs, Yahudi kutsal kitabının içerisinde yer almakla⁴⁵ birlikte kendisi için farklı isimlendirmelerde mevcuttur.⁴⁶ Bu isimler içerisinde en sık kullanılanı *Sion*'dur.

Filistin toprakları, Tanrı'nın bu topraklarda görünmesinden dolayı ve İsrailoğullarına sevgi duymasından kaynaklı olarak kutsal kabul edilmiştir. Kendilerine vaat edilen bu toprakları keşfetmek adına Musa, İsrailoğullarının on iki kabilesinden birer kişi seçerek kutsal topraklara göndermiştir. Ancak bu kabilelerden sadece iki kabilenin Musa'ya destek olup diğerklerinin Musa'yı yalnız bırakmaları üzerine Tanrı, İsrailoğullarına kızmış, Musa ve Harun da dahil olmak üzere tüm İsrailoğullarını çölde kırk yıl süründürmüştür.

İsrailoğulları ancak Yeşu zamanında kutsal topraklara girmiş, Davud zamanında bu toprakların tamamına yakın sahip olunmuş, Süleyman döneminde ise Mabet inşa edilerek Kudüs şehri Filistin topraklarının merkezi haline gelmiştir. Yahudilik dininde Kudüs kible olarak kabul edilmiştir. Kurban ve hac gibi ibadetler kutsal topraklarla alakalıdır ve yetişkin her Yahudi erkeğinin dini günlerde Kudüs'te bulunması gerekmektedir. 16. yüzyılda Kudüs dışında Filistin'de bulunan üç şehir daha kutsal kabul edilmiştir. Bu şehirler *Hevran*, *Safed* ve *Tiberya*'dır. Hevran şehri, İbrani atalarından olan İbrahim, İshak, Yakub ve bu kişilerin eşlerinin kabirlerinin bulunmasından dolayı; Safed

⁴⁵ Bereşit, 14/18, 22/2; Yeşu, 10/1; Hakimler, 19/10-11; Mezmurlar, 76/2.

⁴⁶ Tevrat'ta Kudüs şehri için *Moriya* (II. Tarihler, 3/1), *Yebus* (Hakimler, 19/10), *Sion*, *Dâvûd'un şehri* (II. Samuel, 5/7, 9; I. Tarihler, 11/5, 7) ve *Ariel* (İşaya, 29/1) *Yeruşalayim*, *Şalom*, gibi isimler de kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, "Kudüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/323.

şehri, 1492 yılında Seferad Yahudilerinin İspanya'dan sürgün edilmeleri üzerine bir kısım Yahudi Osmanlı Devleti'ne yerleşmiştir. Daha sonra Osmanlı'dan Filistin topraklarına giden Yahudilerin yerleşmiş olduğu şehir olamsından dolayı; Tiberya ise Mesih'in bu şehirden çıkıp Yahudilere mutluluk ve refahı getirerek kurtuluşa erdireceğinden dolayı kutsal kabul edilmiştir.

Yahudiler için Tanrı tarafından kendilerine vaat edilmiş bu kutsal topraklarda yaşamak ve ölmek önem taşımaktadır. Yahudi inancına göre İsrail topraklarında yaşayan bir Yahudi İsrail topraklarına geri döneceklerdir. Bu topraklar içerisindeki en kutsal yer Kudüs şehri daha sonra Mabet tepesi ve burada bulunan Kutsallar Kutsalı⁴⁷ bölümüdür. Yahudilerin Mesih inancı gereği dünyanın sonuna yakın Mesih geldikten sonra tüm Yahudiler kutsal topraklarda toplanacak ve kurban ibadeti yeniden gelecektir. III. Mabet inşa edilecek ve Gog-Magog ile İsrailoğulları arasında çıkan savaşta Tanrı'nın yardımı ile yok olacaklardır. Tanrı kutsal topraklara mutluluk, huzur ve bereket gönderecektir.

Yahudilik dini için önem arz eden bu şehrin tarihine baktığımız zaman M.S. 70 yılında II. Mabet yıkılarak şehir Romalıların eline geçmiş ve Hristiyanlığın ortaya çıkıp yayıldığı bir şehir olmuştur. Hristiyanlara göre Mabet'in yıkılışı Yahudilere Tanrı tarafından gönderilmiş bir ceza iken 614 yılında Kudüs'ün Sasaniler tarafından ele geçirilmesi ise Tanrı'nın Hristiyanlara vermiş olduğu bir cezadır. 628 yılında Bizans İmparatoru Heraklius tarafından Sasanilerin elinden geri alınan Kudüs, 638 yılında Hz. Ömer tarafından fethedilmiştir. Uzun yıllar farklı Müslüman devletlerin yönetiminde kalan şehir 1099-1187 yılları arasında Haçlılar tarafından işgal ediliyor. 1187 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından fethedildikten sonra Eyyubilerin daha sonra Memlükler ve

⁴⁷ Yeryüzünde bulunan en kutsal yer olarak bilinen bu bölümün tam olarak neresi olduğu bilinmemekle birlikte Kubbetü's-Sahra içerisinde yer alan Hacer-i Muallak taşının bulunduğu yerdir.

1516-1917 yılları arasında Osmanlı toprakları arasında yer almıştır. 1917-1939 yılları arasında İngiliz mandası altında kalmış daha sonra 1948 yılında Ürdün ile ortak olacak şekilde İsrail Devleti kuruluyor. 1968 yılında ise İsrail Devleti Kudüs şehrine tamamen hâkim olmuştur.⁴⁸

D. YAHUDİLİK’TE AHDİN KONUMU

Ahit kavramı başlangıçta Eski Yakındoğu kavimlerinde tanınmıştır. Yahudilik dininde merkezi konumda yer alan ahdin tarafları Tanrı ve İsrailoğullarıdır. Yapılan bu ahitleşme inancı eski İsrail dinine özel bir terim olarak ortaya çıkmıştır. İsrailoğullarının seçilmiş kavim olduğu inancıyla bağlantılı olduğundan ahit, Yahudi kutsal metinlerinde ve Yahudi teolojisinde oldukça önemli bir kavramdır. Yahudiliğin en önemli özelliklerinden biri, İsrailoğulları ile Tanrı arasındaki “ahd”e kutsal kitaplarında geniş yer ayrılmasıdır. Bu sebeple Yahudilik bir “ahit” dini olarak tanınmaktadır. Yahudi inancına göre, Tanrı kendi kural ve öğretilerini yeryüzünde yaşayabilmeleri ve diğer insanlara aktarabilmeleri için Yahudilerin atalarını diğer uluslar arasından seçmiş ve onlarla bir anlaşma yapmıştır.⁴⁹ Yahudilere göre Tanrı ahit vasıtasıyla kendisini bildirmiş ve varlığından haberdar etmiştir.

Ahit kavramı; tarafların ortak bir zeminde anlaşmaları ve ittifak etmeleri anlamına gelir. Bu anlaşmanın sonucunda da tarafların birbirine karşı sorumlulukları oluşur. Böylelikle ahit, insanlığı Tanrı’ya bağlar ve onun hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak sağlar. Tanrı ile insan arasındaki irtibatı yerine getirir. İsrailoğulları ile Tanrı arasındaki ilişkiyi ifade etmesi ve inançlarının temel noktasını oluşturması bakımından kutsal metinlerinde de oldukça vurgulu bir biçimde dile getirilmiştir.

⁴⁸ Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, 97-101.

⁴⁹ Baki Adam (ed.), *Dinler Tarihi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 64.

Merkezinde ilahi seçilmişlik ve ahit kavramlarının bulunduğu Tevrat'ta siyasi anlaşma türüyle beraber vaat ve ahitleşme şeklinde iki ilahi anlaşmadan söz edilmektedir. Tanrı'nın Nuh, İbrahim ve Davud ile yaptığı karşılıksız vaadini ifade eden sözleşmeler ilk türden ahit kapsamında yer alır. Özellikle Tesniye kitabında önemle üzerinde durulan, Tanrı ile İsrailoğulları arasında gerçekleşip karşılıklı sorumluluk ve hakların ifade edildiği anlaşma ise ikinci türü oluşturmaktadır. Tevrat'ta ahit veya misak kavramının karşılığı olarak İbranice berit haricinde edut⁵⁰ ve alah⁵¹ kelimeleri de kullanılmaktadır.⁵²

Ahit ilişkisinde Tanrı sıradan olmayıp, verdiği emirlere kesinlikle uyulması gereken üstün bir konuma sahiptir. Ahdin amacı sadece insanları bir şeylerle sorumlu tutmak değil, Tanrı ile insanoğlu arasında güzel bir birliktelik kurmaktır. Bu birlikteliği sağlaması amacıyla da emirler verilmiştir. Bu emirler aracılığıyla Tanrı ile aralarındaki ahit korunmuş ve sürekliliği teminat altına alınmıştır. Ancak emirlere uyulmadığı takdirde de cezalandırılacakları Tanrı tarafından bildirilmiştir. Tarihsel sürece baktığımız zaman İsrailoğullarının başına gelmiş bütün sıkıntıların onların ahde uymamalarından kaynaklandığı bu bağlamda da İsrailoğullarının Tanrı ile yapmış oldukları ahdi çoğu zaman bozdukları ve bu sebeple cezalandırıldıkları kendi kutsal kitaplarında geçmektedir.⁵³

⁵⁰ 'Edut kelimesi Tanah'ta kırk altı defa geçmektedir. Bkz. Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, 51.

⁵¹ Kelime manası lanetleme ve beddua etme gibi anlamlara gelen Alah kelimesi Tanah'ta otuz altı defa geçmektedir. Bkz. Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, 53.

⁵² 'Edut (Şemot, 25/16; Vayikra, 16/13), Alah (Bereşit, 26/28) Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Misak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 30/172.

⁵³ Devarim, 17/2-5, 25; Yeremya, 17/9; Yeşu, 7/11-12.

İsrailoğulları her ne kadar Tanrı ile yapmış oldukları ahitleri defalarca bozmuş olsalar da Tanrı onlara acımış ve kendileriyle yeni ahitler yapmıştır. Tanah'ta da yer aldığı gibi Tanrı İsrailoğullarıyla birden fazla ahit yapmıştır. Ancak Yahudilikte esas ahit anlayışı; Tanrı'nın Sina'da Musa aracılığı ile İsrailoğulları'yla yapmış olduğu anlaşmadır. Yapılan bu ahit karşılıklı ve ebedidir. Tanrı sonsuz lütfu ile İsrailoğulları ise sadakatleriyle bu ahdin taraftarlarıdır. Taraflardan biri veya ikisi yok olmadıkça ahit feshedilemez. Yahudiliğin Kutsal metinlerinde de yer aldığı gibi ahit bir kere yapıldı mı sonsuza dek sürecektir.⁵⁴

Yahudi inancına göre; İsrailoğullarının şartlara uymamasıyla ahit bozulmamaktadır. Bu durumda ceza devreye girmektedir. Hem Yahudi Kutsal kitabı Tevrat'ta hem de Kur'an'da belirtildiğine göre ⁵⁵ İsrailoğulları Tanrı'ya verdikleri sözleri tutmamalarından ve anlaşmaya uymamalarından dolayı başlarına birçok sıkıntı ve felaket gelmiştir. Tanrı'nın verdiği emirlere uymadıklarından ceza olarak sürgün hayatına mahkûm edilmişler ancak Tanrı ile aralarındaki ahit devam etmiştir. Çünkü aralarındaki ahit için Tanrı yemin etmiştir ve o yeminden asla dönmez. Bu sebepten dolayı İsrailoğulları her ne kadar ahde uymayıp günah işlemiş olsalar da ahdin bir tarafı olmaktan çıkmazlar.⁵⁶ Tanrı'nın insanlıkla yapmış olduğu ahitlerin içeriğini zamanla gelişen ve Sina'da zirve bulan kurallar oluşturmaktadır. Çünkü Yahudi geleneğinde Tanrı insanı yarattıktan sonra onları başıboş bırakmamış ve belli kurallar koymuştur.

Tanrı, tarihsel süreç içerisinde insanlarla birden fazla ahitleşmiştir. Ancak Yahudilik dininde ahit kavramı söz konusu olduğunda özellikle Tanrı'nın Sina'da Musa

⁵⁴ Hakimler 2/1 Bkz. Hasanov, *Nuh Kanunları ve Nuhilik*, 40.

⁵⁵ Günay Tümer – Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Ocak Yayınları, 2002), 204.

⁵⁶ Eldar Hasanoğlu, "Eski Yakındoğu Kanunname Kültürü Işığında Yahudilikte Ahit Anlayışı", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015), 86.

aracılığıyla insanlar ile yapmış olduğu ahit anlaşılmaktadır.⁵⁷ Tanrı'nın İsrailoğullarıyla yapmış olduğu ahitlere kısaca değinilmek istenmiştir. Yahudi geleneğinde kabul edilen bu dört ahitten Âdem ve Nuh ile yapılan ahitler evrensel, İbrahim ile başlayan ahitler ise İsrailoğulları'na özeldir.

1. Adem'le Yapılan Ahit

Âdem ilk insan olarak yaratılmasının hemen ardından Tanrı'nın hitabına mazhar olmuştur. Daha sonra Nuh'la, İbrahim'le ve son olarak da Musa aracılığıyla ahit gerçekleştirmiştir. Bunların dışında daha sonra Tanrı peygamberlerle de ahdini yenilemiştir. Böylelikle tarihte ahit bağının olmadığı hiçbir dönem yoktur.

Âdem ile yapılan ahit Tevrat da açık bir şekilde dile getirilmemiştir. Tevrat'ta ahit manasına gelen berit kelimesi ilk kez tufanın anlatıldığı Tekvin bölümünün bir pasajında geçmektedir.⁵⁸ Buradan da anlaşılabacağı gibi Yahudiler Âdem ile yapılan ahdi kabul etmeyip bunu açıkça dile getirmezken Tanrı ile insanlık arasında yapılan ilk ahdin Nuh ile yapılan ahit olduğunu kabul ederler. Ancak Tanah'ın Neviim (Peygamberler) bölümünde geçen “Âdem gibi onlarda ahde uymadılar”⁵⁹ pasajı Âdem ile ahit yapıldığına işaret etmektedir. Bu bağlamda Âdem ile yapılan bu ahit Tanrı ile insanlığın ahitleşmesinde temel kabul edilir ve oldukça önemlidir.

Âdem ile yapılan ahit her ne kadar Yahudi teolojisinde gündeme getirilmese de Hristiyan din adamları bu konu üzerinde fazlasıyla durmuştur. Yahudilerin kanonik olarak kabul etmediği ancak Katolik kilisesi kutsal kitap külliyatı içerisinde yer alan

⁵⁷ Hasanov, *Nûh Kanunları ve Nûhîlik*, 40.

⁵⁸ Bereşit, 6/18.

⁵⁹ Hoşea, 6/7.

Adem'in kitabında ahde atıf yapılmakta ve "Benim emirlerimi terkettin, seninle onayladığım sözü tutmadın" ifadesi geçmektedir.

Tanrı'nın Âdem ile yapmış olduğu ahit, tek taraflı bir ahittir. Tanrı Adem'i yarattı ve daha sonra Adem'in Tanrı'ya itaat etmeyip yasak ağaçtan yemesi üzerine cennetten kovmuştur.⁶⁰ Adem'in neslinden gelenlerle tekrar iletişim kurmuş ve ahdi yenilemiştir. Ancak insanlar verilen hükümleri yerine getirmemiş ve ahde sadakat göstermemişlerdir. Sonuç olarak Tanrı Nuh ile yeni bir ahit yapmış o ve ailesi dışında geri kalan tüm canlıları yok etmeye karar vermiştir.

2. Nuh'la Yapılan Ahit

Tanrı'nın Nuh ile yaptığı ahit hakkındaki ilk bilgileri Tevrat vermektedir. Yahudi inancında Tanrı'nın insanlık ile daha öncesinde ahit yaptığı bilinmesine rağmen Tevrat'ta ilk ahit yapılan kişi olarak Nuh ön plana çıkarılmaktadır. Bu ahit Yahudiliğin dışı açık boyutunu temsil etmektedir. Tüm canlıları ve tüm insanlığı muhatap alması bakımından evrensel bir anlaşmadır. Tanrı'nın egemenliği evrenseldir ve bu bağlamda yapılan ahit de soyut evrenselliği sembolize eder. Ahdin muhatabı her şeydir, her şeyin yaratıcısı da Tanrı'dır. Dolayısıyla Tanrı'nın Nuh ile yapmış olduğu ahit yaratıcı ile yaratan arasında yapılmış evrensel bir ahittir. Tufan olayından sonra yapıldığı için de İkinci Yaratılış olayı ile ilişkilendirilmiştir. Rabbinik düşünceye göre Nuh kanununun hükümleri bu ahit içerisinde yer almaktadır.

Yahudi geleneğinde Nuh ile yapılan ahit pek fazla gündeme getirilmez. Rabbiler bu ahit hakkında konuşmaya gerek duymazlar. Bunun bazı ideolojik durumlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Tanrı bu ahitten sonra İsrailoğullarıyla özel bir ahit

⁶⁰ Kur'an'da da Âdem ile yapılan ahde yer verilmiştir. Taha suresi 115. Ayette Hz. Adem'in yasaklı ağaca yaklaşması ve bunun üzerine ahde uymadığından bahsedilmektedir.

yapmıştır bu ahit ise evrenseldir. Bu bağlamda Nuh ile yapılan ahit Yahudi geleneğinde geri plana atılmıştır. Bu ahdin konuşulmamasına Yahudilerin uzun yıllar başka devletlerin otoriteleri altında yaşamaları da sebebiyet vermiştir. Bu durum Yahudilerin içe kapanışına sebep olmuştur. Nuh ahdi akademik anlamda gündemde kalmış ve varlığını sürdürmüştür. Özellikle İsrail Devleti kurulduktan sonra 20. Asrın sonlarında Nuhilik Hareketi adı altında sosyal bir harekete dönüşüp müesseseseleşerek dünyanın çeşitli yerlerinde müntesipleri olmuştur.

Tevrat'ta anlatıldığı üzere Nuh döneminde insanların aşırılığa gitmesi nedeniyle yeryüzünde kötülük hakimdi. Bu zamanda yaşayan insanlar fazlasıyla ileri gittiler ve Tanrı'da onları cezalandırmak için büyük bir Tufan ile onları yok etmeye karar verdi. Nuh ve ailesi bu yok edilmenin dışında görülmüştür. Tanrı Nuh'a bir gemi inşa etmesini ve bu geminin içerisinde öncelikle kendisi ve ailesinin binmesini daha sonra her bir canlı türünden erkek ve dişi olmak üzere temiz sayılan hayvanlardan yedişer çift, pis sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlardan ise yedişer çift almasını buyurmuştur.⁶¹ Sonrasında uzun süren şiddetli yağmur yağmış, insanlardan hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara hepsi Tufan ile helak olmuş yalnızca Nuh ve ailesiyle birlikte Nuh'un gemisine binenler kalmıştır.

Yahudi Kutsal metinleri bu yok oluşun evrensel olduğunu bildirmektedir. Tufan bittikten sonra Tanrı Nuh ve oğullarıyla anlaşma yapmıştır. Ahit esnasında Tanrı "Sizinle ve sizden sonra gelecek tüm insanlık ve tüm canlılarla ahdimi devam ettirmek istiyorum." diyerek bir daha tufan göndermeyeceğini vaat etmiş gök kuşağı da bu ahdin alameti sayılmıştır.⁶² Bu alamete kaynak olarak kutsal metinlerdeki şu sözler gösterilir: "... Sizinle ve bütün canlılarla kuşaklar boyu sonsuza dek sürecek antlaşmamın belirtisi şu

⁶¹ Bereşit, 7/2-3.

⁶² Bereşit, 13/15, 17, 15/18, 17/2-8.

olacak: Yayımı bulutlara yerleştireceğim ve bu, yeryüzüyle aramdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Yeryüzüne ne zaman bulut göndersem, yayım bulutların arasında ne zaman görünse, sizinle ve bütün canlı varlıklarla yaptığım antlaşmayı anımsayacağım: Canlıları yok edecek bir tufan bir daha olmayacak...”⁶³ Bu alamet Tevrat’ta *keşet* olarak geçmektedir.⁶⁴

Yahudi geleneğine göre Tanrı’nın Nuh ile yaptığı ahit Adem’e verilen emir ve yasakları da kapsamakla beraber yeni hükümler de eklenmiştir. Kanlı et yemeği, kan dökmeyi ve bir insanı öldürmeyi yasaklamış ve bunları yapan kişileri cezalandıracağını bildirmiştir.⁶⁵ Bitkileri ve bütün canlıları ise ona yiyecek olarak vermiştir.⁶⁶

3. İbrahim’le Yapılan Ahit

Tevrat’ın Tekvin bölümünde bahsedildiği gibi Tanrı, İsrailoğullarının atası olan İbrahim aracılığıyla İsrailoğulları ile tek taraflı olarak bir anlaşma yapıp İbrahimi ve onun soyundan gelenleri seçilmiş nesil olarak kabul etmiş ve bu ahdi nesiller boyunca sonsuza dek sürdüreceğini vaad ederek İbrahim’in ve onun soyundan gelenlerin Tanrısı olacağını belirtmiştir.⁶⁷

Yahudi kutsal kitap külliyatının Tekvin bölümünde İbrahim’in birden fazla topluluğun atası olacağı ve Tanrı’nın kendisi ile yapmış olduğu ahdin kendisinden sonra gelen nesillerle de devam edeceği geçmektedir. Tanrı, İbrahim ile ahit yaptıktan sonra ona “Milletlerin Babası” manasında “İbrahim” ismini vermiştir. Bu ahdin alameti olarak ise

⁶³ Bereşit, 9/1-7.

⁶⁴ Bereşit, 9/13.

⁶⁵ Bereşit, 9/3-6.

⁶⁶ Eldar Hasanov, “Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh’la Ahit”, *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, haz. Hamdi Gündoğar vd. (İstanbul: İlbey Matbaa, 2014), 163-166.

⁶⁷ Bereşit, 12/1-7, 17/4-8.

sünnet kabul edilmektedir. Bunun üzerine İbrahim 99 yaşındayken kendini ve aynı zamanda 13 yaşında olan oğlu İsmail'i sünnet etmiştir. Sare'den olma İshak ise doğumunun sekizinci gününde sünnet olmuştur. Bu bağlamda Yahudi geleneklerine göre her doğan erkek çocuğu doğumunun sekizinci gününde sünnet edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Yahudi inancında İbrahim'in oğullarından İshak'a önem atfedilmektedir. Tevrat'ın Yaratılış kısmında da Tanrı'nın İbrahim ve onun soyundan gelecek olan nesliyle yapmış olduğu ahdin yalnızca oğlu İshak ile süreceğini İlk oğlu olan İsmail ve onun soyundan gelenlerin ahdin dışında kalacağını bildirmiştir.⁶⁸

Tevrat kitabında iki ahde değinilmiştir. İlk ahit; Tanrı'nın İbranilerin ilk atası olan İbrahim ile yapmış olduğu ahittir. İbrahim ile yapılan bu ahit daha sonra diğer İbrani ataları olan İshak ve Yakup ile yeniden yapılmıştır. Yahudi geleneğine göre İshak'tan sonra soyu devam ettirecek olan kişi ilk oğul Esav'dır. Ancak Tekvin kitabında geçtiğine göre Tanrı'nın İbrahim ile yapmış olduğu ve İshak soyuyla devam edecek olan bu ahit Esav'ın ilk oğulluk hakkını yemek karşılığı Yakub'a satmasından⁶⁹ dolayı Yakub'a geçmiş ve onun nesliyle devam etmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili Tevrat'ta Yakub'un babasına kendisini Esav olarak tanıtarak kendisinden sonra ahit geleneğini devam ettirebilmek için duasını aldığından söz edilir.⁷⁰ Böylelikle Esav da İsmail gibi ahdin dışında kalmıştır. Dolayısıyla da İbrahim'le yapılan ahit İshak ve Yakup ile yenilenmiştir. Tevrat'ta geçen ikinci ahit ise Tanrı'nın, Musa peygamberin İsrailoğulları'nın Tanrı'nın emri ile Mısır'dan kurtardıktan sonra Sina'da Dağı İsrailoğulları ile yapmış olduğu anlaşmadır.

⁶⁸ Bereşit, 17/16-21.

⁶⁹ Bereşit, 25/29-34.

⁷⁰ Bereşit, 27/1-41.

4. Musa'yla Yapılan Ahit

Tanrı İbrani atalarının ilki olan İbrahim ile yapmış olduğu ahdi diğeri İbrani ataları olan İshak ve Yakub ile devam ettirmiş ve Sina'da Musa aracılığı ile İsrailoğullarıyla ahitleşmiştir. Yapılan bu anlaşma "ilahi sözleşme" özelliğine sahiptir. Bu ahit Tanrı'nın İbrahim ile yaptığı ve diğeri İbrani atalarıyla yenilediği ahitten daha farklıdır. İbrahim ve diğeri İbrani atalarıyla yapmış olduğu ahit tek taraflı yapılmış olan bir ahit iken Musa aracılığı ile İsrailoğullarıyla yaptığı ahit karşılıklı sorumluluk gerektirir.⁷¹ Anlaşmanın bir tarafı Tanrı iken diğeri tarafı ise Tanrı tarafından seçilmiş kavim olan İsrailoğullarıdır. Nitekim Tanrı'nın İbrahim ve diğeri İbrani atalarıyla yapmış olduğu anlaşma tek taraflı yapılmış bir anlaşmadır.

Tevrat'ın Mısır'dan Çıkış bölümünde geçtiği şekliyle İsrailoğulları Musa önderliğinde Mısır'dan çıktıktan sonra Tanrı yanan bir çalılık ortasından Musa'ya, Sina Dağı'nda kendisine ibadet edeceğini söyleyerek Musa'yı İsrailoğullarına peygamber olarak göndermiştir.⁷² Bu bağlamda Tanrı ile İsrailoğulları arasında gerçekleşen bu anlaşma İsrailoğullarının Mısır'daki sıkıntılı döneminin sonrasında Musa peygamber önderliğinde Mısır'dan kurtulduktan sonra Sina'da gerçekleşmiştir. Tanrı, Sina'da tüm İsrailoğullarına seslenerek onları Mısır'dan kendisinin çıkardığını ve inanacakları başka Tanrıların olmadığını sadece kendisine inanmaları gerektiğini vurgulamıştır.⁷³ Sina'da bulunan tüm İsrailoğulları ve onların soylarından gelecek olanlar da ahitle beraber Tanrı ile iletişim kurmuş olacaklardır.

İsrailoğulları Musa önderliğinde Mısır'dan çıkıp kölelikten kurtulduktan sonra yaklaşık üç ay kadar sonra Sina çölüne gelip Sina Dağı eteklerinde konaklamaya

⁷¹ Devarim, 26/16-19.

⁷² Şemot, 3/12.

⁷³ Şemot, 20/1-2.

başlamıştır.⁷⁴ Tanrı, Musa'ya yapılan ahde bağlı kalmaları halinde İsrail'i kendisine has kavim yapacağını bildirmiş⁷⁵ ve İsrailoğulları ise bu ahde bağlı kalacaklarına dair söz vermiştir. Bu söz üzerine üçüncü günün sabahı İsrailoğulları, gök gürültüsü, şimşekler, Sina Dağı üzerinde koyu bulutlar ve dehşet saçan gürültülü bir boru sesi ile titremiştir.⁷⁶ Tanrı, Sina Dağı'nda Musa'ya İsrailoğulları'nın uymaları gerek dini hükümleri içeren on emri sözlü olarak iletmiş ve bu on emir iki taş levhanın her iki tarafına oyularak yazılmıştır.⁷⁷ Musa dağdan indikten sonra kavminin buzağıya taptığını görünce öfkelenerek Tanrı'nın vermiş olduğu taş levhaları kırmıştır.⁷⁸ Bunun üzerine Tanrı, Musa'ya iki taş levha alarak Sina Dağı'na çıkmasını emretmiştir. Musa dağa çıkınca Tanrı'nın söylediklerini iki taş levhaya yazmıştır ve böylelikle Tanrı İsrailoğulları ile bu sözler üzerine ahit yapmıştır. Musa, Sina Dağı'nda hiçbir şey yemeden içmeden kırk gün kırk gece kaldıktan sonra Tanrı'nın yazdırmış olduğu iki taş levhayı da alarak kavminin yanına inmiş ve Tanrı'nın ahit yapmış olduğu sözleri kavmine iletmiştir.⁷⁹ Bu sözler daha sonra kitap haline getirilmiştir.⁸⁰ Ayrıca Musa'ya Sina Dağı'nda iki tablet üzerine yazdırılan *On Emir*, Tevrat'ın iki ayrı bölümünde geçmektedir.^{81 82}

⁷⁴ Şemot, 19/1-2.

⁷⁵ Şemot, 19/3-6.

⁷⁶ Şemot, 19/7-25.

⁷⁷ Şemot, 24/12-18, 31/18, Devarim, 5/1-22.

⁷⁸ Şemot, 32/19, Devarim, 9/17.

⁷⁹ Şemot, 34/27-35.

⁸⁰ Devarim, 31, 9, 24.

⁸¹ Şemot, 20/1-17; Devarim, 5/6-21.

⁸² Tanrı tarafından Musa aracılığı ile İsrailoğullarına emredilen On Emir şu şekildedir:

1. Seni Mısır diyarından, esirlik evinden çıkaran Tanrı benim.

Tanrı'nın İsrailoğulları ile Sina'da yapmış olduğu ahitte vaat ve bağlılık, ödül ve ceza unsurları birlikte yer almaktadır. Tanrı bu ahitle İsrailoğullarını yalnızca İsrail Tanrısını sevip onun hükümlerini yerine getirerek sadece ona itaat etmekle yükümlü kılmıştır. İtaat durumunda mükafat olarak İsrailoğullarının diğer milletlerden daha üstün görülmesi, bereket ve başarının ancak İsrailoğullarına verileceği belirtilmiştir. Ahde bağlı

-
2. Benden başka Tanrın olmayacak. Boşlukta, yerin üstünde veya altında, denizlerin derinliklerinde mevcut olan varlıkların resimlerini yapmayacak, onlara hiçbir surette tapmayacaksın.
 3. Tanrı'nın ismini boş yere ağzına almayacaksın.
 4. Cumartesi (Sebt) gününü daima hatırlayıp onu kutsal kılacaksın. Haftanın altı gününde çalışacak yedincisinde istirahat edeceksin. Cumartesi Günü, Rabb'ine tahsis edilmiş umumi dinlenme günüdür. O gün, ne sen, ne oğlun, ne kızın, ne uşağın, ne de hayvanın, kısaca hiçbiriniz çalışmayacaktır.
 5. Annene ve babana hürmet edeceksin.
 6. Öldürmeyeceksin.
 7. Zina yapmayacaksın.
 8. Çalmayacaksın.
 9. Yalan şهادette bulunmayacaksın.
 10. Hiç kimsenin evine, barkına, karısına, hizmetçisine, öküzüne, eşeğine velhasıl sana ait olmayan bir şeye göz dikmeyeceksin.

kalınmadığı durumda ise tamamen helak edilmemekle birlikte kendilerine vaat edilen toprakları kaybetme ve diğer ulusların elinde sıkıntı çekecekleri⁸³ bildirilmiştir.⁸⁴

Yahudilere göre Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahdi anımsatan en önemli sembollerden biri Ahit Sandığı (Aron ha Kodeş)'dir. Ahit sandığının nasıl yapılacağını Tanrı, Musa bildirerek ilahi emre uygun bir şekilde yaptırılmış⁸⁵ ve içerisine Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki yapılan ahdin sembolü olarak kabul edilen On Emir'in yazılı olduğu levhalar konulmuştur. Yahudiler için dini bir sembol olan bu sandığa zarar gelmemesi adına koruma görevi Levililer'e verilmiştir. Musa döneminde olduğu gibi Harun ve sonrasındaki dönemlerde de korunmuştur. Ancak kısa bir süre Filistiler'in eline geçen Ahit sandığı Saul döneminde tekrar ele geçirilmiştir. Kral Davut döneminde sarayda korunan Ahit Sandığı Kral Süleyman döneminde ise Mabedin en kutsal bölümünde muhafaza edilmiştir. Daha sonra Mabel'in tahrip olmasıyla Ahit Sandığı kaybolmuştur.⁸⁶

⁸³ Bu durum Tevrat'ta şu şekilde geçmektedir: “Eğer Tanrı'nız Rabb'in sözünü iyice dinler ve bugün size ilettiğim bütün buyruklarına uyarsanız, Tanrı'nız Rab sizi yeryüzündeki bütün uluslardan üstün kılacaktır... Şu bereketler sizin üzerinize gelecek ve sizinle olacak... Ama Tanrı'nız Rabb'in sözünü dinlemez, bugün size ilettiğim buyrukların, kuralların hepsine uymazsanız şu lanetler üzerinize gelecek ve size ulaşacak.” Bkz. Devarim, 28/1-2, 15.

⁸⁴ Gürkan, *Anahatlarıyla Yahudilik*, 104.

⁸⁵ Şemot, 37/1-9.

⁸⁶ Abdurrahman Küçük, “Ahid Sandığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/535.

İsrailoğulları Tanrı ile yapmış oldukları ahitlere uymamış ve defalarca ahdi bozmuştur. Tanrı ise onları affederek yeni ahitler yapmıştır. İsrailoğulları'nın ahit kurallarını ihlal etmelerine rağmen Tanrı'nın Davut ve Süleyman ile yaptığı ahitler İsrailoğulları ile arasındaki ahdin sürekliliğini göstermektedir. Tanrı, Davud'a bir krallık vermiş ve İsrailoğullarının devletini kurdurmuştur. Özellikle Tevrat'ın Tesniye bölümünde ve Tanah'ın Neviim bölümündeki pasajlardan ahdin sürekli olduğunu ve bu bağlamda ahdin devamlı yenilendiğini görmekteyiz. Yahudilik tarihinde gerçekleşen Babil Sürgünü dönüşünde din bilgini Ezra öncülüğünde, sürgünden gelenlerle, İsrailoğullarının Tanrı'sına sadakat göstereceklerine dair yeni bir ahit yapılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK'TA AHİT

A. HİRİSTİYAN KUTSAL KİTABI: KİTAB-I MUKADDES

Hıristiyanların Kutsal kitap külliyatına farklı isimlendirmeler yapılmıştır. İngilizce ve Fransızcada *bible*; Almancada *bibel*; Müslüman ülkelerde ise Arapça konuşan Hıristiyanların söylemi olan *Kitab-ı Mukaddes* ifadesi kullanılmaktadır. Farklı dönemlerde ve dillerde değişiklik gösterebilen bu isimlendirme yeni yapılan çevirilerde *Kutsal Kitap* şeklini almıştır.⁸⁷

Hıristiyanların Kutsal kitabının bölümlerine geçmeden önce vahiy inancından bahsetmekte fayda vardır. Hıristiyanlıktaki vahiy inancı diğer dinlere göre farklılık göstermektedir. Hıristiyanlara göre Tanrı, İsa'nın bedeninde insan olarak yeryüzünde yaşamış, inanların içerisine karışmış, ölmüş ve tekrar dirilip göğe yükselmiştir. Bu bağlamda İsa'nın kendisi vahiydir. Onun söyledikleri, yaptıkları, nasıl bir hayat sürdüğü bunların hepsi İlâhi tabiatın sonucudur. Tanrının tabiatını anlamak ve ona mazhar olmak isteyen İsa'nın hayatına bakmalıdır.

Tanrı'nın yeryüzünde İsa bedeninde insan olarak yaşaması ve diğer insanların arasına karışmasından dolayı insanlar vahye yani İsa'ya birebir tanıklık etmişlerdir. Hıristiyanların Kutsal kitap yazarları da İsa'ya tanıklık eden, onun döneminde yaşamış veya ondan daha sonra yaşamış kişilerdir. Vahyi yazıya geçirme sebepleri ise İsa'yı görenlerin, onunla beraber aynı dönemde yaşayanların hayatlarını kaybetmeleri üzerine İsa'nın sözlerinin ve yaşadıklarının unutulup gelecek nesillere aktarımının olamayacağı endişesidir.

Hıristiyanların Kutsal kitap külliyatı temelde ikiye ayrılır: Eski Ahit (*Ancien Testament–Old Testament*) ve Yeni Ahit (*Nouveau Testament–New Testament*). Eski Ahit kısmını Yahudiliğin Kutsal kitabı olan Tanah oluşturur. Tarihte kendi Kutsal kitap

⁸⁷ Ahmet Hikmet Eroğlu, “Hıristiyanlık”, *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 152.

külliyatı içerisinde başka bir dinin kutsal kitabına yer veren Hristiyanlık dini bu durumun tek örneğidir. Ancak Hristiyanlar Tanah'ı kendi Kutsal kitaplarına alırken Grekçe çevirisini yani Yetmişler çevirisini esas alarak kendilerine özel biçimde tasnif etmişlerdir. Hem Yahudilerin apokrif saydığı kitapları kendi külliyatlarına dahil etmelerinden hem de Yahudilerin tek bir kitap saydığı bazı kitapların Hristiyanlarca her birinin müstakil kabul edilmesinden kaynaklı olarak Yahudilerin kutsal kitapları 24 kitaptan oluşurken Hristiyanların kendi Kutsal kitaplarına dahil ettikleri Eski Ahit kısmı 39 bölümden oluşmaktadır.

Kutsal kitap külliyatının ikinci kısmı ise Yeni Ahit'tir. Temel özellikleri açısından üç kısımda ele almak mümkündür: Rivayete dayalı olan kutsal yazılar (Matta, Markos, Luka, Yuhanna ve Resullerin İşleri), Mektuplar (Pavlus'un mektupları ve evrensel mektuplar) ve Apokaliptik yazılar (Vahiy kitabı). Toplam 27 kitaptan oluşan Kutsal kitap külliyatı içerisinde en eski olan bölüm Pavlus'un mektupları, en önemli bölüm ise İncillerdir.

İncil; müjde, öğreti demektir. Sözlü olarak aktarılmıştır. İncillerin tamamı İsa'nın hayatını anlatmaktadır. İnciller, İsa'nın doğumundan ölümüne, dirilmesine ve göğe yükselmesine kadarki süreyi kronolojik olarak aktarırlar. Hepsi İsa'nın hayatını anlatır ancak kiminde yer alan bilgi bir diğerinde yer almamakta veya İnciller arasında çelişkili ifadeler yer almaktadır. Mesela Matta ve Luka İncilleri İsa'nın doğumuna yer verirken Markos ve Yuhanna İncilleri İsa'nın doğumuna değinmezler. İncil yazarları yazım işlemi esnasında kendi döneminin şartlarına, kültürüne ve birikimine bağlı olarak olayları farklı şekillerde ele almışlardır. Bu sebeple birbirine tarih ve içerik bakımından uymayan metinler ortaya çıkmıştır. Bu metinlerden bir kısmı elenmiş ve kanonik kitap listesi oluşturulmuştur. Reform gerçekleşikten sonra 1546 Trent Konsilinde insanların ellerinde bulunup gündelik hayatta kullanmış oldukları kanonik sayılan eserlere dokunulmamış

ancak Protestanlara göre Apokrif sayılan bazı kitaplar Deuterokanonik (İkinci dereceden sahih) olarak kabul edilmiştir.

İsa sonrası dönemde farklı yazarlar tarafından bir araya toplanarak oluşturulan dört İncil (Matta, Markos, Luka, Yuhanna) kanonik kabul edilmektedir. Bunların içerisinde Matta, Markos ve Luka İncillerinin anlatımı birbirine benzer olduğundan Sinoptik (aynı bakan) olarak isimlendirilmişlerdir. Yuhanna ise anlatım olarak diğerlerinden daha farklıdır. Mesela Yuhanna'da İsa Tanrı olarak nitelendirilirken Sinoptik İncillerde peygamber veya öğretmen olarak geçmektedir.⁸⁸

Yeni Ahit'in ilk bölümünü oluşturan **Matta İncili**, İncillerden ilkidir. İsa'nın doğumu, çocukluğu, İsrail halkına kendini tanıtmaması ancak onların İsa'yı kabul etmemeleri, Tanrı'nın varlığını anlatması ve düşmanlarla mücadele ettiği tecrübeleri; **Markos İncili**, kanonik İnciller arasında en eski ve en kısa olanıdır. İsa'nın hayatı, İsa'nın Galile, Yahudiye ve Kudüs'teki sohbetleri, çektiği sıkıntılar, ölümü ve tekrar dirilmesi; **Luka İncili**, Pavlus anlayışının hâkim olduğu bir İncil'dir. En doğru İncil'i kendisinin yazdığını dile getirir. Yine bu İncil'de de İsa'nın hayatı ve ek olarak İsa'nın güçsüzlerle ilgilenmesi; **Yuhanna İncili**'nde, İsa'nın hayatı, kişiliği, anlattığı şeyler, ölümü, dirilmesi anlatılmaktadır. Yuhanna İncilinin yazarının havari Yuhanna olup olmadığı konusunda ihtilaf vardır.

Resullerin İşleri bölümünün yazarı belli olmamakla birlikte Luka İncili ile benzerlik göstermesinden dolayı Pavlus'un arkadaşı olan Luka'nın yazmış olabileceği görüşü vardır. Bu bölüm 28 baptan oluşmaktadır. Hristiyanlığın yayılışı, Hristiyanların yaşam tarzları ve İsa'dan sonra gelen Havariler dönemi anlatılmaktadır.

⁸⁸ Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, haz. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 156.

Yeni Ahit'in ikinci bölümünü oluşturan kısım **Mektuplar**'dır. Bu bölümde; Pavlus'un 13 mektubu, Yuhanna'nın 3 mektubu, Petrus'un 2 mektubu, Yakup ve Yahuda'nın birer tane mektubuna ek olarak yazarı bilinmeyen İbranilere yazılmış olan bir mektup ile birlikte toplam 21 adet mektup vardır. Mektuplar, Kitab-ı Mukaddes'in en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca bu bölüm Hristiyanlığı anlama ve yorumlama noktasında oldukça önemlidir. Mektuplar bölümünün içerisinde yer alan Pavlus'un mektupları ise en eski kısmını teşkil etmektedir. Bu bölümde bulunan 13 mektubun sadece bir tanesinin gerçekten Pavlus'a ait olduğu düşünülmektedir.

Yeni Ahit'in son bölümünü ise **Vahiy kitabı** oluşturmaktadır. 94-95 yıllarında Yuhanna tarafından yazılmıştır. Bu bölümün Kutsal kitap külliyatı içerisinde yer alan Yeni Ahit'e dahil edilmesi Trent Konsili ile gerçekleşmiştir. Genellikle Apokaliptik anlatımlar içerir. Yuhanna'nın görmüş olduğu yedi vizyon, geleceğe yönelik kehanetler ve insanların başına gelecek felaketler anlatılmakla birlikte inananların inanmayanlardan daha kıymetli olduklarından ve bir kurtarıcının geleceğinden bahsedilmektedir.⁸⁹

1. Eski Ahit'te Ahit

Hangi kökten geldiği tam olarak bilinmeyen İbranice “berit” kavramı, Eski Ahit'te tekil formuyla 287 kez yer almakla birlikte “anlaşma” manasında kullanılmaktadır. Bu kavram Eski Ahit'in çevirilerinde genellikle “synthehe” olarak büyük bir çoğunlukla “diatheke” olarak geçmektedir. İngiliz tercümanlar ise çevirilerinde “covenant” kavramını kullanmışlardır. Kaynaklarda kullanımı farklı kavramlarla yapılmış olsa da çevirilerde bağlam ve anlam bakımından aynı manaya ulaşmak mümkündür.

⁸⁹ Ali İsra Güngör, “Kutsal Metin”, *Dinler Tarihi*, ed. Ahmet Hikmet Eroğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları-Yayın No:120, 2013), 130-131.

Berit kavramı sıklıkla İbranice “kesmek” manasına gelen “karat” kelimesi ile kullanılmıştır. Eski Yakın Doğu kültüründe yapılan anlaşma törenlerinde bir hayvan kesilerek iki parçaya ayrılırdı. Parçalar karşılıklı olarak konularak anlaşmanın tarafları karşılıklı olarak kesilen hayvanın ortasından geçerlerdi. Hayvanın parçalanması taraflardan anlaşmayı bozanlar için tehdit ifade etmektedir. Ayrıca Eski Ahit’te Berit kavramının farklı kelimelerle yan yana gelerek kullanımını da görmek mümkündür:⁹⁰ “berit’in kitabı”⁹¹, “berit’in levhaları”⁹², “berit’in sandığı”⁹³ ve “berit’in kanı”⁹⁴.

Birbirlerine eşit olan şeylerin karşılıklı olarak anlaşma yapmaları manasında kullanılırken eş anlam ifade eden ahit kavramı ise tek taraflı söz verme ve şart sunma manasında kullanılmıştır. Yani taraflardan biri sorumluluk altında iken diğer taraf olan Tanrı vaatte bulunmaktadır. Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinde Tanrı kendini yükümlülük altına sokarken şeriatını tebliğ ettiği toplumlara da sorumluluklar yüklemektedir. Hıristiyan kutsal kitabında birden fazla ahit çeşidi söz konusudur. Bunlar içerisinde en kıymet verilenleri ise gelecekte olacak bir olayın gerçekleşeceğini önceden bildiren ve bu bilgileri kapsayan ahitlerdir.

Eski Ahit’te yer alan muhtevası yeni baştan yapılmış ahitler yer almaktadır. Tanrı ile Nuh arasında yapılmış olan ahitte Nuh’un kavmi helak edilmeden önce yapmış olduğu gemiye Tanrı’nın emri ile nesli devam ettirmek maksadıyla canlılardan birer çift konulması evrendeki yaratılışın bir düzen içerisinde sürekli halde kalmasını kesinleştirme

⁹⁰ Lothar Peritt, “Covenant”, *The Encyclopedia of Christianity*, ed. Erwin Fahlbusch vd. (Leiden: Brill, 1999), 1/710.

⁹¹ Çıkış, 24/7.

⁹² Yeşu, 3/6.

⁹³ Yasa, 9/9-15.

⁹⁴ Çıkış, 24/8.

durumu vardır. Tanrı ile İbrahim arasında yapılmış olan ahit ise Tanrı'nın İsrailoğullarına vaat etmiş olduğu kutsal toprakları üstlenmekte ve İsrailoğullarının soyunun bu topraklarda devam edeceğini içermektedir. Tanrı'nın Musa aracılığı ile Sina'da İsrailoğulları kavmi ile yapmış olduğu ahit, Tanrı'nın İsrailoğullarına tebliğ etmiş olduğu hükümleri, onları sorumlu kıldığı yükümlülükleri ve İsrailoğullarının bu durumu üstlenmesini ifade eder. Daha sonra Tanrı Davud ile bir ahit yapmış ve onun soyundan isyan edenler olsa dahi Davud'un soyunun devam edeceğini ve tahtının asla yok olmayacağını vaat etmiştir.⁹⁵

Tanah'ta yer aldığı üzere Tanrı, insanlarla yapmış olduğu ahdi devamlı olarak doğrulamış ve tekrarlayarak yenilemiştir. Yenilenen her ahit, kendinden önceki ahdi tasdik etmekle birlikte tüm ahitler birbiriyle ilişkilidir. İnsanlar ahitlerine bağlı kalmayarak sözlerinden dönmelerine rağmen Tanrı, insanlar ile yapmış olduğu ahidine sadakat göstererek her seferinde ahdi tekrarlamış ve geçerli olma durumunu sürdürmüştür. İsrailoğullarından ise her yinelenen ahitte sadakatsizliklerine ve işlemiş oldukları günahlara karşı tövbe etmeleri istenmiştir.

Hristiyanlıkta Tanrı'nın İsa bedeninde dünyaya gelip, yaşayıp daha sonra asli günaha kefarete olarak çarmıhta can vermesi sonucu yenilenen ahit, Tanrı'nın son ve kesinleşmiş ahdi olarak görülmektedir. Yenilenmiş bu son ahitte İsrailoğulların devamlı suretle Tanrı ile aralarında olan ahde sadık kalmayışları eleştirilmiş ve bu durum Hristiyanlık dininde artık ahdin son bulduğu, Tanrı'nın ahidini sadece İsrailoğulları ile

⁹⁵ Kenan Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 38 (Eylül-Ekim 2013), 2.

sınırlandırmayıp tüm insanlıkla yaptığını, Tanrı'ya olan kulluğun ve kurtuluşa erişimin yeni bir yorumu olduğu kabul edilmektedir.⁹⁶

2. Yeni Ahit'te Ahit

Eski Ahit'te yer alan “berit” kelimesi Yeni Ahit'te “diatheke” olarak geçmekle birlikte sözlük manası “on istek veya vasiyet”tir. Berit kavramı Yeni Ahit'e göre Tanrı'nın seçmiş olduğu halkını, koruma ve vaatlerine olan bağlılığı üzerine kurulu olup Tanrı'nın kendi ahbine olan sadakatini ve vericinin alıcılardan beklentilerini ifade etmektedir. Ayrıca deuteronomist⁹⁷ yazılarda ise berit kavramı tora (yasa) ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.⁹⁸

Eski ve Yeni Ahit'in bazı bölümlerinde Tanrı ile insanlar arasında yapılmış olan ahdin sembolü olarak kandan bahsedilmiştir. Musa'nın Sina'dan Tanrı ile görüşmesinin dönüşünde İsrailoğullarına Tanrı'nın hükümlerini ilettikten sonra İsrailoğullarının kabul etmesi üzerine öküzler kesilmiş ve kavmin üzerine kan serpilerek ahdin sembolü olmuştur.⁹⁹ Bu bağlamda İsa'nın son akşam yemeğinden sonra havarilerine “akıtılan kanım yenilenen ahittir” demesi ile kan sembolü tekrar kullanılmıştır.¹⁰⁰ Ayrıca Batı Anadolu ve civarı bölgelerin kültürlerinde kan, toplumları birbirine bağlayan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Son akşam yemeğinde sözü geçen kan sembolünden de

⁹⁶Has, “Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması”, 3.

⁹⁷ Tora'yı oluşturan dört kaynaktan birisini teşkil eden bu kaynak Tora'nın Tesniye kitabı ile sınırlıdır. Detaylı bilgi için bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Tesniyeci>

⁹⁸ Hans Hübner, “Covenant”, *The Encyclopedia of Christianity*, ed. Erwin Fahlbusch vd. (Leiden: Brill, 1999), 1/711.

⁹⁹ Çıkış 24/8.

¹⁰⁰ Matta, 26/28; Markos, 14/24; Luka, 22/20; I. Korintoslulara, 11/25.

anlaşılacağı üzere Hristiyan geleneği Eski Ahit ile devam etme durumunda iken Hristiyanlığı merkezi konuma alması ile Yahudilik dini ile uyuşmayan bir durum oluşmaktadır. O dönemin Yahudi din bilginleri İsa'nın öğretilerini kabul etmeyerek Hristiyanlık ile ayrıışmışlardır.

Pavlus, Korintoslulara ikinci mektubunda Tanrı ile yapılmış iki ahdi açıklamaya gayret etmiştir.¹⁰¹ Ahdin kökenini Sina'da yapılan ahit olarak kabul eden Pavlus, İsa ile yenilenen ahdin ise bugünkü Hristiyanlara dönük olduğunu ifade ederken her iki ahdinde aslında kişinin özgür olmasını merkeze aldığını ifade etmektedir. İsa ile yapılmış olan ahit her ne kadar Sina'da yapılan ahdi yenilemiş olsa da onun basit, boş, önemsiz, değersiz veya anlamsız olduğu anlamına gelmemekle birlikte İsrailoğullarının kendilerinin ataları olduğunu, hükümlerin, vaatlerin, nimetlerin onlara verilmesinin hak olduğu kabul edilmektedir.¹⁰²

Hristiyan geleneğinde her iki ahit de Tanrı'ya inanmayı ve ona karşı şartsız bağlılık gösterilmesini emretmektedir. Pavlus diğer havarilere göre daha evrenselci yaklaşımlar sergileyerek ahdin ilki olarak Sina ahdini değil öncesinde var olan İbrahim ile yapılan ahdi esas almakla birlikte bu ahdin sadece İsrailoğullarını değil tüm insanlığı kapsadığını belirtir.¹⁰³ Pavlus Tanrı'nın hükümlerinin sadece İsrailoğulları ile sınırlı bir hale getirmenin doğru olmadığını ve İsa'nın öğretilerinin de Yahudi olmayanlara anlatılması gerektiğini söyleyerek Tanrı ile insanlar arasında yapılan ahitlerin herkese iletilmesini sağlamaya çalışmıştır. Pavlus, İsa'nın barışçıl bir yaklaşımla Yahudi olsun

¹⁰¹ II. Korintoslulara, 3/6, 14, 17.

¹⁰² Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 3.

¹⁰³ Tekvin, 12/3; 17/4.

olmasın herkesi bütünleştirdiği¹⁰⁴ ve kendi zamanına kadar Tanrı ile insanlar arasında yapılmış tüm anlaşmaları kabul etmiştir.¹⁰⁵

Bu bağlamda Hristiyanlıkta yeni, eskiyi yok saymamakla birlikte Tanrı'nın insanlara olan vaadine muhteva olarak yeni bir yorum getirilmesi olarak algılanmakta ve Eski Ahit iptal edilmiş bir ahit olarak kabul edilmemektedir. Ancak Kudüs şehrinde yer alan tapınağın yıkılmasının ardından Hristiyanlar Yahudi mabetlerinden kovulmuş, istenmemiş hatta öldürülmek istenmişlerdir. Böylelikle Yahudilikten ayrılan Hristiyanlık kendine has yanları ortaya koyarak eski ahdin zamanının geçtiğini, eskidiğini, düşüşte olduğunu belirterek yeni ahdin kurtuluşu vaat ederek sonu olmayan bir ahit olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁰⁶

Ahitlerine sadakat göstermeyen ve sürekli halde günah işleyen Yahudilerin, Tanrı ile olan ahitleri sonra ermiş ve artık ahdin yeni sahipleri Hristiyanlar olmuştur. Özel gün ve mekanlarda değişiklikler yapılmıştır. Yeni ahit ile yeni bir dinin oluşumu gerçekleşmiş Yahudilikte buna ön hazırlık olmuştur.¹⁰⁷

B. YAHUDİ İHYA HAREKETİ OLARAK HİRİSTİYANLIK

Hristiyanlık dini; Yahudiliği yeniden canlandırma ve diriltme maksatlı oluşturulan yeni bir akımın evrensel bir dine dönüşmüş şeklidir. Bu dinin merkezinde yer alan İsa, Filistin topraklarında Yahudi topluluğunun içerisinde dünyaya gelmiştir. İsa döneminde Filistin toprakları Romalılar tarafından işgal edilmiş ve onlar tarafından

¹⁰⁴ Efeslilere, 2/11–22.

¹⁰⁵ II. Korintoslulara, 1/20.

¹⁰⁶ Has, “Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması”, 4.

¹⁰⁷ Has, “Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması”, 5.

yönetiliyordu. Bazı bölgelerde Romalıların tayin ettiği idareciler yöneticilik yaparken bazı bölgeler ise Romalı valiler tarafından yönetiliyordu. Yahudilerin çoğunluğunun yaşadığı Kudüs ve çevresi yani Yahudiye bölgesi Romalı bir vali tarafından yönetiliyordu. Filistin bölgesinde yaygın olan Yahudilik dini, bu dönemde baskınında etkisiyle içine kapalı milli bir dindi.

Bağımsızlıklarını kazandıkları bazı kısa süreler dışında Yahudiler yıllardan beri farklı topluluklar tarafından yönetilmektedirler. Ancak M.Ö. 63 yılından itibaren Filistin bölgesi Romalıların hakimiyeti altındaydı. Yahudi halkı uzun yıllar süren bu baskı ve zulümden sonra Tevrat'ta da geçtiği üzere Tanrı'nın Davud soyundan krallığı eksik etmeyeceğine¹⁰⁸ ve bu sebeple Tanrı'nın en yakın zamanda kendilerine bir kral göndereceğine inanmışlardır. Özellikle M.Ö. altıncı yüzyılda gerçekleşen Babil Sürgünü sonrası İsa'nın Tanrı'nın öğretilerini tebliğ etmeye başlaması üzerine Mesih düşüncesi beklentiden ziyade inanca dönüşmüştür. İsa tebliğ sürecinde Tanrı'nın hükümlerini yalnızca İsrailoğullarına yöneltmiş ve onları muhatap olarak kabul etmiştir. İsrailoğulları dışında kimseye tebliğde bulunmamış ve dışlayıcı bir tavır sergilemiştir.¹⁰⁹ Çünkü İsa'nın görevi günahkâr olan İsrailoğullarını işlemiş oldukları günahattan kurtarmaktır.¹¹⁰

İsa öğretisini İsrailoğullarına anlatırken çeşitli mucizeler göstermiş ve bu mucizeler İsrailoğullarının Mesih inancını pekiştirmiştir. Yıllarca başka toplumlar tarafından yönetilen Yahudiler artık baskıdan bunalarak Mesih'in Roma hakimiyetine son vereceğine, Davud ve Süleyman'ın krallık dönemlerinde olduğu gibi huzur ve mutluluğu getireceğine inanmışlardır. Ancak İsa'nın tebliği sonucu kendisine inananlar toplumda çoğunluk oluşturmamışlardır. Toplumdaki bazı gruplar özellikle Ferisiler, Yahudiliğin

¹⁰⁸ II. Samuel 7/12-15; I. Krallar 2/4.

¹⁰⁹ Matta 10/5-6.

¹¹⁰ Matta 9/13, 15/24; Markos 2/17; Luka 5/32, 19/10.

kendine has olan dini yapısını bozmasından dolayı bazı gruplar ise Mesih konusu ve İsa'nın öğretileri gereği etrafında bir grup toplanmasının Roma hükümetini rahatsız edip Yahudilere karşı tepki göstermelerinden endişelenerek İsa'nın yanında durmamışlardır.

Süreç içerisinde İsa öğretilerini anlatmaya devam etmiş, kendisine taraftarlar oluşturmuş ve bu taraftarlar günden güne çoğalmaya devam etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan Yahudiler durumu Romalı yöneticilere bildirerek İsa'nın idam edilmesini istemiş Romalı vali ise İsa'yı cuma günü çarmıha gererek idam ettirmiştir. Pazar günü tekrar dirilen¹¹¹ İsa, kırk gün havarilerine ve kendi tarafında bulunan kişilere görünmüş ve daha sonra Tanrı'nın yanına göğe yükseliyor.¹¹² İsa kendi döneminde öğretilerinin yalnızca İsrailoğullarına tebliğ edilmesine izin verirken göğe yükselirken havarilerine öğretilerinin tüm insanlığa yayılmasını söylemiştir.¹¹³ İsa döneminde dışlayıcı bir tavır sergilenirken İsa sonrası dönemde farklı din ve farklı etnik kökenli insanlarda muhatap olarak alınarak zamanla dönemin sosyokültürel şartlarından etkilenecek Yahudilik dininden ayrılarak evrensel bir yeni din ortaya çıkmıştır.¹¹⁴

Hristiyanlar oluşturmuş oldukları bu yeni dini temellendirmek ve tarihsel olarak geçmişe dayandırmak adına bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Hristiyanlar, Tanrı ile insanlık arasında yapılan son ahdin İsa ile yapılan ahit olduğunu kabul ederler ve bu ahde Yeni Ahit, öncesinde Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahde ise Eski Ahit derler. Hristiyanlık bir Yahudi ihya hareketi olması dolayısıyla Hristiyanlar

¹¹¹ I. Korintoslular 15/3-4.

¹¹² Resullerin İşleri 1/1-11.

¹¹³ Matta 28/19-20; Markos 16/15.

¹¹⁴ Mehmet Katar, "Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık (Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel Bir Din Haline Geliş Öyküsü)", *İslami Araştırmalar Dergisi* 20/3 (2007), 331-332.

dinlerinin Yahudilikten çıktığını ve insanlığın büyük günden kurtuluş sürecini anlatırken başka bir din olan Yahudiliğin kutsal metinlerinde anlatılanları da kendi kutsal kitaplarına dahil etmelerinden kaynaklı olarak Kitabı Mukaddesin ilk bölümüne Eski Ahit adı vermişlerdir.

Yahudilik ve Hristiyanlığın ahit anlayışının temelinde Asli günah (İlk suç)¹¹⁵ doktrini yer almaktadır. Asli günah öğretisi Hristiyanlık dininde önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlar asli günah olayı ile ilgili bilgileri, Âdem ile Havva'nın yaratılışını, cennette nasıl bir hayat sürdüklerini ve nasıl bir günah işleyip cennetten kovulduklarını Tevrat'ın Yaratılış bölümünden olduğu gibi almıştır. Bu bağlamda yaratılış ve ilk insana dair bilgilere Yeni Ahit'te yer almamakta, Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde geçmektedir.¹¹⁶ Hristiyan kaynaklarına bakıldığı zaman Tanrı, evreni ve içindekileri yaratmış, Âdem ile Havva'yı cennetine yerleştirip oradaki bir ağacın meyvesini onlara yasaklamıştır. Bu yasak meyveyi yemeleri sonucu ortaya çıkan suç, onların neslinden gelmesinden dolayı tüm insanlığa sirayet etmiş ve günaha düşürmüştür. Tanrı insanlığı bu günden kurtarmak için şariat ve peygamberler göndermiş, İsrailoğulları ile anlaşmalar yapmıştır. Ancak insan tüm bunlara rağmen günden kurtulamayınca Tanrı bizzat Oğul¹¹⁷ olarak insan

¹¹⁵ Hristiyanlıkta, Âdem ile Havva'nın cennette yasaklı meyveden yiyerek işledikleri günahın nesilden nesle tüm insanlığa sirayet ettiğine inanılan suçtur.

¹¹⁶ Emine Atay Yılmaz, *Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 20.

¹¹⁷ Hristiyanlıkta Tanrı inancının temelinde Teslis İnancı (Üçlü Birlik) yer almaktadır. Bu inanca göre bir olan Tanrı'da üç kişi vardır. Bir olan öz/cevher, üç olan kişidir. Baba ile Oğul'un aynı cevherden olduğu 325 İznik Konsilinde, Kutsal Ruh'un da Baba ve Oğul ile aynı cevherden olduğu 381 İstanbul Konsilinde kabul edilmekle birlikte üç uknumlu teslisin unsurları tamamlanmıştır.

bedenine girmiş, insanlar arasında yaşamış, çarmıha gerilerek ölmüş ve üç gün sonra tekrar dirilerek günahı ve ölümü yendiğini göstermiştir.¹¹⁸ Bu bağlamda Tanrı insanlık ile yeni bir anlaşma yapmıştır.

Hristiyanlar, İsrailoğullarının kurtuluş sürecini, Tanrı'nın onlara emrettiği buyrukları, Tanrı ile yapmış oldukları ahdi ve İsa'nın sözü edilen konular ile ilgili yapmış olduğu yorumlara ulaşmak için Tanah'a ihtiyaç duymuşlardır. Ayrıca Tanah'ta öyküleri anlatılan peygamberler İsa-Masih'in gelişini hazırlayan dayanaklar olmuştur. Hristiyanlar da bu sebeple hem İsa-Masih'in gelişini müjdelemek için hem de Tanrı'nın Oğul olarak insanlar arasına karışıp insanlığı asli günden kurtarmak için çarmıhta kanını fide olarak vermesi ile gerçekleşen yeni bir ahdin varlığının geçerliliğini sağlamak adına zemin hazırlamak istemişlerdir. Bu bağlamda Hristiyanlar Tanah'ta adı geçen peygamberlerin Adem'in neslinden gelen insanlığı asli günden nasıl kurtaramadıklarını ve İsa-Masih'in gelişiyile, kendisini feda ediyiyile, kanını bu uğurda fide olarak vermesiyle yeni bir ahit yapmayı başardığını anlatmak ve duyurmak istemişlerdir.

İlk Hristiyanların çoğunluğu Yahudilerden oluşmaktadır. Helenistik dönemde¹¹⁹ (MÖ. 323-31) Yunan kültürünün Filistin'e hâkim olması ile birlikte bölgede Helenleşme yaygınlaşmış ve bununla birlikte bazı bölgelerde İbranice'nin yerine Yunanca konuşlmaya başlanmıştır.¹²⁰ Bu bağlamda ilk Hristiyanlar Yunanca konuştukları için

¹¹⁸ Eroğlu, "Hristiyanlık", 152-153.

¹¹⁹ Helenistik dönem (MÖ. 323-31), Büyük İskender'in istilalarıyla başlamış Roma İmparatorluğunun Helenistik Krallık olan Mısır Devleti'ni ilhak etmesiyle son bulmuştur. Antik Çağ'ın en etkileyici dönemlerinden biri olup Grek etkisinin doruğa ulaştığı dönemdir.

¹²⁰ Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 37.

Eski Ahit'in İbranicesini değil, Yunanca tercümesi olan *Septuagint*'i¹²¹ (Yetmişler Tercümesi) kullanmışlardır. Yahudiler ilk olarak Eski Ahit'in Yunanca çevirisini kabul etmemişler hatta tercüme edilen zamanı uğursuz kabul etmelerine rağmen Hristiyanlar Eski Ahit'in Yunanca çevirisine büyük önem vermişlerdir.¹²² Yahudilerin kullanmış olduğu İbranice Eski Ahit'in bölümleri toplam 24 kitaptan oluşmaktadır. Ancak Hristiyanlar, İsa'ya kadar olan döneme ait Yahudi kutsal kitap külliyatını, Yunanca çevirisi olan *Septuagint*'i esas alarak kendilerine göre tasnif edip Yahudilerle Protestanların "apokrif"¹²³, Katoliklerin ise "deuterokanonik" dedikleri bir kısım bölümleri de ekleyerek 39 kitaptan oluşmakta olan Eski Ahit metnini ortaya çıkarmışlardır.

Hristiyanlar Eski Ahit'i kendi kutsal kitap külliyatlarına eklerken kendi teolojilerine göre yeniden düzenlemişlerdir. Yahudilerin elindeki İbranice Tanah, Tarihler (Divrey Hayamim) adı verilen kitapla biterken, Hristiyanların külliyatlarına ekledikleri Yunanca çeviri olan Eski Ahit peygamber Malaki'nin kitabıyla biter. Malaki¹²⁴, Yahudi peygamberlerin sonuncusudur. Hristiyanlar Eski Ahit'i kendi inanışlarına göre düzenlerken Malaki'nin kitabını sona koymakla peygamberliğin sona erdiğini, Tanrı'nın

¹²¹ Yahudi cemaatleri arasında yaygınlaşma Helenleşmenin tamamen tesiri altına giren İskenderiye'de bulunan Yahudi cemaati de Yunanca konuşmaya başlamıştır. Bu sebeple *septuagint*, Tanah'ın Yunanca konuşan İskenderiye cemaatine kazandırılması için yapılan tercüme çalışması sonucu ortaya çıkmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, 38.

¹²² Ömer Faruk Harman, "Ahd-i Atik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/496.

¹²³ Apokrif metinler, Tanah'a dahil edilmemiş olan ancak Eski Ahit'in Yunanca tercümesi olan *Septuagint*'in parçaları olduğu söylenen Eski Ahit metinlerini ifade eder.

¹²⁴ Tanah'ta bulunan Neviim bölümünün son kitabı olan Malaki Kitabı'nın yazarıdır.

İsa-Mesih'i yaşıyan kelim olarak yeryüzüne gönderdiğini ve bu bağlamda Yahudiliğin Hristiyanlıkla neshedildiğini vurgulamak istemişlerdir.¹²⁵

C. HIRİSTİYANLIK'TA AHİT VE AHDİN YENİLENMESİ

Hristiyan inancında da Tanrı'nın Musa ile bir ahit yaptığı kabul edilmektedir. Ancak Hristiyanlara göre Tanrı'nın kulları ile yapmış olduğu son ahit İsa aracılığıyla yapılmıştır. Yeni Ahit'te ahit kavramı farklı bir anlam kazanmıştır. Bu duruma binaen, Tanrı, İsa'nın özelinde tüm insanlıkla yeni bir anlaşma yapmıştır. İsa ile yenilenen bu anlaşma, Tanrı'nın Musa ile Sina'da yaptığı ahdi feshetmiş ancak insanlığın günahattan kurtuluşu adına verilen vaatleri tamamlamıştır. Sina'da yapılan ahit ile yeni ahit arasında var olan farklar Pavlus tarafından ortaya konmuştur. Sina ahdi yalnızca İsrailoğulları'nı muhatap alırken yeni ahit bu ahitleşmeyi diğerlerine de yaymıştır.¹²⁶

İncillerde ve Pavlus'un Mektupları'nda da İsa Mesih'in gelişiyile yeni bir dönemin başladığı ve Tanrı ile Hristiyanlar arasında gerçekleşip İsrailoğulları ile yapılan ahdin yerine geçen yeni bir ahitten bahsedilmektedir. Ahit kavramının yanında Reformist Hristiyanlık içinde gelişen ve "ahit teolojisi" olarak isimlendirilen diğer bir inanişa göre Tanrı en başta bütün insanlık adına Adem'le bir ahit yapmış, bu ahdin ihlal edilmesi üzerine seçilmişler adına ikinci Âdem konumundaki İsa ile yeni bir ahit gerçekleştirmiştir. Kurtuluş ise bu son ahde girmeye bağlı görülmüştür.

¹²⁵ Baki Adam, "Yahudilik", *Dinler Tarihi El Kitabı*, haz. Baki Adam (Ankara: Grafikler Yayınları, 2018), 80.

¹²⁶ Yahudi kutsal kitaplarına Eski Ahit (Ahd'i Atik), İsa'dan sonrakilere de Yeni Ahit (Ahd'i Cedid) denilmesi Hristiyanların kullanmış olduğu bir ifadedir.

Tanrı tarafından insana bahşedilen özgür irade sonucu Tanrı ile yapılan bu son ahde bağlı kalmak ve günah işlememek insanın kendi elindedir. Tanrı, insanların yaşam şekillerini düzenlemek adına göndermiş olduğu hükümlerin insanlar tarafından uygulanmasını beklemektedir. Kişi bazen kasıtlı veya kasıt olmaksızın Tanrı'nın emirlerine aykırı davranarak günah işleyebiliyor. Söz konusu her iki şekilde de kişi günahı hür iradesi ile işlemiş olmakla birlikte Tanrı ile arasında yapılmış olan ahde bağlılık gösteremeyerek ahdi bozmuş kabul edilmektedir. Bu durum kişiyi Tanrı'ya karşı düşman etmektedir.¹²⁷

D. HİRİSTİYAN MEZHEPLERİNDE AHİT

1. Katolik Kilisesi'nin Ahit Teolojisi

II. Dünya Savaşı esnasında kurulan Nazi kamplarında yaşanan dehşet sonrasında Hristiyanlar, Yahudiliği yeniden gözden geçirerek bakış açılarını değiştirmeye başlamışlardır. 1962-65 yılları arasında Katolik Kilisesi'nin gerçekleştirdiği II. Vatikan Konsilinde Eski Ahit'in ön hazırlık, Yeni Ahit'in ise tamamlayıcısı olup olmadığı konusu ele alınmıştır. Bu konsilde Katolik Kilisesi Yahudilere beslenen bu düşmanlıktan dolayı üzüntü içerisinde olduklarını, atalarının Yahudilerden olduğunu ve Tanrı'nın İsrailoğulları ile yapmış olduğu ahdin hala geçerli olduğunu söyleyerek Yahudiler ve Hristiyanların birleşip Tanrı için çalışmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Papa II. John Paul'un "sonlandırılmamış ahit" tabirini sık sık kullanması da konsilin Yahudi-Hristiyan ilişkisine yeni bir kapı aralamıştır.¹²⁸ Bu durum Hristiyan

¹²⁷ Mehmet Katar, *Yahudilik Hristiyanlık ve İslâm'da Tövbe* (Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2017), 18.

¹²⁸Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 5.

dünyasında oldukça ses getirmiş ve Katolik din anlayışı, Yahudilik din anlayışıyla yeniden temellendirilmeye başlanmıştır. Yahudi düşmanlığının ardından Yahudilerin çıkarlarını gözetken, Tanrı'nın İsrailoğulları ile olan ahdinin sonlanarak değiştirilmediğini, Tanrı'nın İsrailoğullarını unutmadığını, Tanrı'nın merhametinin hala onlar üzerinde olduğu ve zorda kaldıkları durumlarda Tanrı'nın onlarla birlikte olduğunu ifade eden eserler kaleme alınmıştır.

Konsil sonrasında Yahudilerle geliştirilen ılımlı iletişim ile Katolik Kilisesi yeni bir döneme giriş yapmıştır. Ancak bu durumla geliştirilen ahit düşüncesinin İsa'nın kendine has konumu ve evrensel oluşu ile bütünleştirilmesi, Eski ve Yeni Ahit'in eş zamanlı varlığının kabulü ve insanların kurtuluşunun yalnızca vaftiz olarak İsa ile bütünleşme sonucu gerçekleşeceği inancını sonlandırmak Hristiyanlığın temel dini esaslarına zarar vereceği endişesi oluşmuştur.

Bu durum ile ilgili iki görüş belirtilmiştir: İlkine göre, Yahudilik ve Hristiyanlığı içerisinde barındıran ve Tanrı'nın insanların kurtuluşu için yapmış olduğu tek ahit vardır. Ancak bu durum hem Yahudiliğin kendi has tavrına hem de İsa'nın tek ve evrensel oluşuna engel oluşturmaktadır. İkinci görüş ise, Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin ortak değerlerini ortaya koyan iki ahit mevcuttur. Bu görüş her iki dininde özerkliklerini sürdürmesi adına önemlidir. Ancak öte yandan Hristiyanlığın evrenselliği ve Katolik kilisesinin kökenini Yahudilere bağlama durumunu ortadan kaldırabilir. Söz konusu iki dinin tarihsel ve dinsel anlamda durumları ve bağlantılı ilişkileri karışıkken geçerlilik hususunda tek birinin seçilmesi durumu söz konusu değildir.¹²⁹

¹²⁹ Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 6.

Pavlus’a göre İsrailoğulları kökü, Hristiyanlar ise o köke bağlı dalları oluşturur. Bu sebeple kilise Yahudiliğe bağlı kalmalı ve ondan uzaklaşmamalıdır. Eğer kökünden kurtulup ayrılırsa yani Yahudilikten bağımsız olursa kilise zarar görecektir. Kilisenin Yahudileri inkâr etmesi, kendisini de yadsıması demektir. Teolog Franz Rosenzweig, Hristiyanların Yahudiler tarafından desteklenmesinin gerekli olduğunu ifade eder. Hristiyanların Eski Ahit’e olan bağlılıkları diğer dinlere yönelmelerine engel olmuştur. Ancak münferit veya toplu olarak Yahudi cemaatine beslenen düşmanlıklar sonucu Hristiyanlık köklerinden koparak düşüşe geçmiştir. Bu sebeple Hristiyanların birçoğu Yahudi soykırımı esnasında kendilerinden gösterilmesi gereken duruşu sergileyememişlerdir. Rosenzweig, Hristiyanların bu duruşuna karşı Yahudilerin kendi yargılarıyla içe dönük bir tavır sergilemelerinin doğru olmayacağını belirterek iki dinin ortak noktada buluşabilecekleri konulara vurgu yapmıştır: Yahudilik dinin temel inançlarının evrensel oluşu, Yahudi tek tanrıcılığı, Tanrı’nın Musa aracılığı ile İsrailoğullarına emrettiği On Emir ve Mesih inancı. Dünyadaki birçok probleminin temelinde aralarında ayrım bulunan görüşler olduğuna dikkat çekerek Yahudilik ve Hristiyanlığın dünyadaki sorunların çözülebilmesi adına birlikte hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Casper’e göre her iki dinde kendi menfaatleri gereği birbirlerine bağlı kalmaktadırlar. Onların bu durumu aynı atadan gelen iki anlaşılamayan kardeş gibidir. Her ne kadar çoğunlukla birbirlerine düşmanlık beslemiş olsalar da artık birlikte olma ve iletişim kurma sürecine girmişlerdir. Tanrı’ya karşı işlemiş oldukları günahlara ve aralarında yapılan ahde sadakat göstermemelerine rağmen İsrailoğullarının varlığının devam etmesi Tanrı’nın yaratmış olduğu kullarına karşı koşulsuz sözünde duruşunu göstermektedir. Aynı şekilde Hristiyanların varlığı da Tanrı’nın ahdinin sadece

Yahudilerle sınırlı olmadığına kanıtı niteliğindedir. Bu anlamda İsrailoğulları ve Hristiyanların mevcudiyet meselesi benzerlik göstermektedir.¹³⁰

İsa'nın "Ben Musa ile gelen hükümleri kaldırmak için değil tamamlamak için geldim."¹³¹sözünden de anlaşılacağı üzere Yeni Ahit, Eski Ahit'in hükümlerini tamamen kaldırmamaktadır. Papa II. John Paul'un Yahudi din adamlarıyla 2000 yılında yapmış olduğu görüşmede söyledikleri de bu görüşü desteklemektedir. Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinde Tanrı ile kulları arasında yapılmış olan ahit anlayışları aynıdır.¹³² Pavlus'a göre ise Yahudilik ve Hristiyanlık arasında diyalogun ilerleyerek birleşmelerinin ümit edilmesi her iki dinde de dünyanın sonunda Tanrı'nın kendi krallığını kuracağı inancından gelmektedir. Bu süreçte Yahudiler ile Hristiyanlar birlikte hareket ederek Mesih'in gelmesini bekleyeceklerdir.¹³³

2. Protestan Kilisesi'nin Ahit Teolojisi

Hristiyan geleneğinde ahit kavramı, Tanrı ile insanlar arasındaki iletişimi ifade etmektedir. İlk olarak cennette Tanrı'nın isteği doğrultusunda Âdem ile Havva ile yapılan ahit onların ahde uymamaları sonucunda yenilenmiştir. Ahdin vaadi olarak Tanrı, Şeytan'ın yok edilmesini Âdem ile Havva'nın soyundan olan bir kişiye bahşedecektir. Bu

¹³⁰ Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 7.

¹³¹ Matta 5/17-18.

¹³² Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 12.

¹³³ Has, "Ahit Teolojisi'nin Dört İncil, Pavlus'un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması", 7.

vaatte bahsedilen şahsın İsa olduğuna inanan Hristiyanlar, İsa'nın kefareti sonucu bağışlanarak Tanrı'nın emirleri üzere yaşam sürülmesi gerektiğine inanırlar.¹³⁴

16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan “ahit teolojisi”, daha çok Reformcu veya Calvinist teologların ahdi din bağlamında ele alışlarını tanımlamaktadır. Bu bakış açısının en önemli özelliği ise Tanrı ile insan arasında yapılan ahdin iki taraf için de sorumluluklar gerektirdiği düşüncesidir.¹³⁵ Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış olan reform sonrası ortaya çıkmış olan “çifte ahit” kavramı, 17. yy'da geliştirilen ve Protestan ahdinin temellerini atarak yapılan ahdin her iki taraf için de sorumluluklar gerektirdiğini öne sürmüştür. Bu düşünce ile Büyük Reform'un ardından Tanrı'nın hükümlerine olan bağlılık ve ahdin her iki tarafı da yükümlü kılması vurgulanmıştır. Böylelikle Tanrı'nın ahit bağlamında insanları koşulsuz bir şekilde kurtuluşa erdireceği ve insanların Tanrı'nın emirlerini Kutsal Ruh'un desteği olmadan yerine getiremeyeceği düşünceleri revize edilmiştir.¹³⁶

16. ve 17. yüzyıllarda “covenant” terimi merkezi bir konuma sahiptir. Zwingli (1484-1531) bu kavramı ilk kez Anabaptistlerle¹³⁷ olan tartışmasında kullanmış ve yeni doğan bebeklerin vaftiz oluşunun İbrahim'le Tanrı arasında yapılan ahdin sembolü olan sünnet gibi sembol kabul edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. 16. yüzyılın ortalarında kavramın genişlemesi ile kavrama yapılan vurgu da değişmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz Calvin'in (1509-64) öncülük etmiş olduğu denge unsurundan yola çıkılarak

¹³⁴ Derk Visser, “Covenant”, *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (Newyork: Routledge, 2004), 1/523.

¹³⁵ E. Brooks Holifield, “Covenant Theology”, *The Encyclopedia of Protestantism*, ed. Hans J. Hillerbrand (Newyork: Routledge, 2004), 1/526.

¹³⁶ Visser, “Covenant”, 1/523.

¹³⁷ Anabaptistler, Radikal Reform yanlısı Hristiyanlara verilen addır. Detaylı bilgi için bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Anabaptizm>

anlaşma kavramının uyulması zorunlu olan tüm ilahi emir ve yasakları kapsadığı kabul edilmiştir.¹³⁸

Tanrı'nın ilahi hakimiyeti ile insanların sorumluluklarını dengede tutmayı amaçlayan ahit, başlangıçta Adem'in Tanrı ile aralarındaki ahdin şartlarını karşılayamaması sonucu İbrahim ve sonrasında Davut ile yapılan ahitlerde Tanrı koşulsuz lütfunu görmek mümkündür. Ancak Sina'da Musa ile yapmış olduğu ahitte itaate bağlı bir lütuf söz konusu olmuştur. Ursinus'a (1534-83) göre Adem'le yapılan ahit; doğa ahdi, sadece seçilmiş kişilerin kurtuluşu maksadıyla yapılan ahit ise lütuf ahdidir. Doğa ahdinde sorumluluk ve mükemmel bir ahlaki itaat gerekir ki Âdem bunu karşılayamamıştır. Lütuf ahdin de ise yalnızca inanmak yeterlidir. Bu da Tanrı'nın seçtiği kullarına olan ilahi lütfu olarak algılanmaktadır.¹³⁹

İngiliz teologlar (R. Rollock (ö.1599), W. Ames (1576-1633)) tarafından işler ve doğa ahdi arasında ayrım yapılmıştır. İşler Anlaşması, Tanrı'nın hem Âdem ile yapmış olduğu ahit hem de ölüm cezasını üzerine alan İsa Mesih ile yapmış olduğu ahittir. 17. yüzyılda Tanrı, insanlar için adil ve azap dolu olarak anılırken inananlar için sevgi dolu bir Baba olduğu belirtilmiştir. Cocceius'a (1603-69) anlaşma kavramını Tanrı'nın doğasında olduğunu kabul ederken ona göre Lütuf Anlaşması ise Baba ile Oğul arasında gerçekleşip sonsuza kadar varlığını sürdürecektir kurtuluş üzerine bina edilmiş bir anlaşmadır. Reform teolojisinde benimsenen görüş de bu yönde olmuştur.¹⁴⁰

Reformcular, Musa ile gelen yasanın İsa Mesih aracılığıyla kurtuluşa ererek sona erdiğini öne sürenler tarafından vurgulandığı üzere, yasaya itaat etmenin gerekliliğini

¹³⁸ Alasdair I. C. Heron, "Covenant", *The Encyclopedia of Christianity*, ed. Erwin Fahlbusch vd. (Leiden: Brill, 1999), 1/713.

¹³⁹ Holifield, "Covenant Theology", 1/526.

¹⁴⁰ Heron, "Covenant", 713.

vurguladılar. Reformcular, yasaya itaatin kurtuluşu elde etmek için bir araç değil, bu kurtuluşa olan şükranın bir ifadesi ve Hristiyanların tanındığı bir işaret olarak gerektiğini belirttiler.¹⁴¹ Orta Çağ yorumcuları ise yazmış oldukları yazılarda ahdi, evlilik metaforu ile kaleme almışlar ve Tanrı ile Kilise arasındaki ilişkiyi evlilik olarak tasvir etmişlerdir. Kutsal Kitap'ta yer alan “evlilik bandı”, “düğün yüzüğü” tanımlarının Tanrı ile insan arasında yapılan ahdin sağlamlığını simgelediğini belirtmişlerdir.¹⁴²

Ahit teolojisi İngiliz Püriten reformunu yön vermeye başlayarak 16. yüzyılın sonuna doğru bazı Püriten ayrılıkçılar kiliseyi, üyeleri arasında açık bir ahit gerektiren yerel bir cemaat olarak görmeye başladılar.¹⁴³ Evanjelistler, Amerika halkının Tanrı tarafından seçilmiş halk olduğuna inanırlar. Bu düşünce onların ahit teolojisini oluşturmaktadır. Özellikle Amerika'da bulunan New England bölgesinde ahit merkezi bir konuma sahiptir. Püritenlere göre İsa'nın asli günah için canını feda ederek kefareti olması ile ermişler günahattan kurtulmuştur. Tanrı ile İbrahim arasında gerçekleşen ahit ile ermiş olanlar Tanrı ile bireysel olarak bağlantı kurarak kurtuluşu gerçekleştirmişlerdir. Ermişler ile Tanrı arasında bir sözleşme yapılmış ve sonucunda ise yeni kiliseler kurulmaya başlanmıştır.¹⁴⁴

Tüm bu Püriten düşünceler 17. yy'da Amerika'ya yerleşmiştir. John Rolfe, Virginia'daki yayılmacı politikalar izleyenleri Tanrı'nın seçmiş olduğu özel halk olarak ifade ederken John Winthrop ise Tanrı'nın Püritenleri özel halk olarak seçerek onları çöle çağırarak tüm insanlığa örnek kılmış ve Tanrı'nın emirlerine uydukları takdirde dünyadan refahın eksik olmayacağını belirtmiştir. Püritenlerin bu ahit anlayışı, yaygınlık göstermiş

¹⁴¹ Visser, “Covenant”, 1/524-525.

¹⁴² Visser, “Covenant”, 1/524.

¹⁴³ Holifield, “Covenant Theology”, 1/527.

¹⁴⁴ Ali İsra Güngör, *Evanjelistler* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016), 184.

olduğu Amerika toplumunun her alanında etkili olmuştur. Tüm insanlığın refahının Püritenlerin inancına bağlı olduğu düşüncesi gereği dini ve siyasi liderler tüm toplumun huzuru ve mutluluğu adına birlikte hareket etme fikrini benimsemişlerdir.

Ahit ve seçilmişlik anlayışı gün geçtikçe Amerika’da yayılmaya devam etmiştir. Amerikalıların Tanrı tarafından seçilerek kutsandığı, önemli olayların kendi ırkları tarafından gerçekleşeceğini ve bugünün İsrail’i olduklarını ifade ederler.¹⁴⁵ Evanjelistler, Tanrı tarafından seçilmiş olan halkın Amerikalılar olduğuna inanırlar ancak görüş ayrılıkları sebebi ile üç grup halinde ele almak daha doğru olacaktır: Formal Evanjelistler (Presbiteryenler, Episkopalyanlar, Kongregasyoneller), Antiformal Evanjelistler (Baptistler, Methodistler, Mesih’in Şakirtleri) ve Afrika Kökenli Evanjelistler.¹⁴⁶

Formal Evanjelistler, Tanrı’nın seçmiş olduğu halk ile arasında ahit yapmış olduğunu ileri süren Püriten anlayışı benimsemekle birlikte milli ahit düşüncesine sahiptir. Tanrı’nın seçmiş olduğu özel halkın Amerikalılar olduğuna inanırlar ancak Tanrı’nın ahitleştiği, özel olarak seçtiği ve İsrailoğullarına vaad etmiş olduğu Eski İsrail halkının topraklarının diğer devletler tarafından fethedilmesi düşüncesi rahatsız olan Amerikalılar tüm insanların dindar bir hayat yaşaması gerektiğine inanırlar.

Formal Evanjelistlere göre Tanrı temelde toplumun ve kişilerin adaletli oluşları ile ilgilenmektedir. Toplum içerisindeki adaletin sosyal kurumlar ya da kişiler aracılığıyla değil daha çok devlet eliyle yapılmasını savunulmaktadır. Ayrıca “belirlenmiş yazgı” manasına gelen “manifest destiny” yani yayılmacı politika izleyerek köleliğin desteklenmesi durumuna karşı çıkmışlardır. Antiformal Evanjelistler, Tanrı’nın Amerikalıları kendine has halk olarak seçtiğine inanırlar. Tanrı ile aralarında geçen ahit söz konusu olduğunda Tanrı’nın hükümlerinden daha çok kendilerine vaat edilen

¹⁴⁵ Güngör, *Evanjelistler*, 185.

¹⁴⁶ Güngör, *Evanjelistler*, 186.

topraklarla ilgilenmekle birlikte toplum içerisinde yer alan adaletin durumu hususunda bir endişe duymamaktadırlar.¹⁴⁷ Afrika Kökenli Evanjelistler ise Amerikalıların yalnızca beyaz halkın Tanrı tarafından seçilmiş olduğu iddiasını reddederler ve bu görüşlerinin sözde önem verdikleri adalet ilkesiyle bağdaşmadığını belirtirler. Antiformal Evanjelist grupların ise izlemiş oldukları yayılmacı politikanın etkisiyle köleliği yaygınlaştırdıklarından ötürü bu durumu eleştirirler. Tanah'ta yer alan Çıkış bölümünde bahsi geçen İsrailoğullarının Mısır esaretinden kurtulmaları hadisesini Tanrı'nın kendilerini beyaz Amerikan halkından kurtarması olarak yorumlamışlardır.

Evanjelist grupların her biri Tanrı ile aralarında yapılmış olan ahdin bozularak İsrailoğullarının başına gelenlerin kendi başlarına gelmemesi ve Tanrı'nın dünyanın sonunda kuracağı krallığa hazırlık olması adına aynı zamanda insanları günah işlemekten uzak tutmak için bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁸ Formalistler, insanlar arasındaki düzeni sağlamak için sivil toplum kuruluşları ve devlet eliyle çalışmalar yürütmüş ve münferit olarak dürüst ve adaletli olmanın yeterli olmayarak toplumun bu şekilde olması gerektiğini vurgulamıştır. Antiformalistler, bireylerin değişimi, kilisenin öncü oluşu ve dini kurumların yardım faaliyetleri ile düzenin kurulması amaçlanırken dinin içerisinde olmadığı insanların kurmuş oldukları yardım kuruluşlarını ve devletin koymuş olduğu kanunları araç olarak kabul etmemektedirler. Afrika Kökenliler ise köleliğin kaldırılmasının düzenin ve adaletin sağlanması adına yeterli olduğunu ifade etmektedirler.¹⁴⁹

Evanjelist gruplar her ne kadar farklı anlayışlara sahip olsalar da Kutsal Kitap'ta yer alan ahit ve seçilmişlik kavramlarını kendilerine göre yorumlayarak Tanrı'nın

¹⁴⁷ Güngör, *Evanjelistler*, 187.

¹⁴⁸ Güngör, *Evanjelistler*, 188.

¹⁴⁹ Güngör, *Evanjelistler*, 189.

Amerika halkını seçerek onlarla ahitleşmiştir. Evanjelikler ise seçilmiş halk olarak bu ahdi korumak için farklı projeler ve düşünceler geliştirdiler.¹⁵⁰ 17. yüzyılın ortalarında, Protestanlar ahitle ilgili imgeleri kullanmaya devam ederken 19. Yüzyılda ahit kavramı daha çok sakramentlerin mühürleri manasında kullanılmıştır. 20. Yüzyılda ise ahit fikri tekrar canlanmış ve Kutsal Kitap yorumunu yeniden tanımlamıştır.¹⁵¹

E. HİRİSTİYANLIK'TA AHİT BAĞLAMINDA İSA'NIN KONUMU

Hiristiyanlıkta İsa Mesih, teslisin bir unsurunu oluşturmakla birlikte dinin temel taşlarından birini teşkil etmektedir. Yahudilik ve İslam'da olduğu gibi Hiristiyanlıkta da Tanrı ile insan arasında yapılan ahit dinin merkezinde bulunmakla birlikte İsa Mesih Tanrı ile insan arasında yapılan ahdin yapı taşını oluşturmaktadır. Adem'in günahı getirmesi ile insanoğluna sirayet eden bir günah vardır. Tanrı bu gūnahtan kurtulabilmeleri için öncelikle Eski Ahit'in hükümlerini insanlara bildirmiş ve tarihsel süreç içerisinde insanlar ile ahitler yapmış olsa da şeriatın ağırlığını kaldırarak uygulayacak ve böylelikle asli gūnahtan kurtulacak kimse olmamıştır.

İnsanların önceden beri gelen gūnahtan kurtulmaları için Tanrı, İsa Mesih olarak bedene bürünerek kendini çarmıhta kurban ederek canını ve kanını kefarete saymıştır. İnsanlığa sirayet eden bu günahın ve insanların dünya hayatı içerisinde Tanrı'nın hükümlerine uymayarak işlemiş oldukları günahların bağışlanması için Tanrı, Oğlu'nu dünyaya göndermiştir.

Pavlus'a göre İsa Mesih'in gönderiliş amacı Eski Ahit şeriatının kaldırılmasıdır. Çünkü ona göre şeriat, insanların günah işlemesinin sebebidir ve o olmasa günahlarda işlenmemiş olurdu. İsa'nın gelişi ile tüm günahlar ve hükümler kalkmıştır. Ancak diğer

¹⁵⁰ Güngör, *Evanjelistler*, 192.

¹⁵¹ Holifield, "Covenant Theology", 1/527.

havarilere göre İsa, Tanrı'nın hükümlerini kaldırmak için değil şeriatta bulunan boşlukları tamamlamak amacıyla gönderilmiştir. İncillerde ise İsa, şeriat getirerek yeni bir din kurmamış, eskiden olan bir dini güçlendirmiş ve yeniden canlandırmıştır.

İsa'nın kanıyla günaha kefareti olması adına ölmesi ve daha sonra tekrar dirilmesi hem günaha hem de ölüme karşı kazanılmış bir başarıdır. İsa'nın çarmıhta kendini feda edişiyse tüm insanlık Tanrı ile yeniden ahitleşmiştir. İsa yaşamı esnasında getirmiş olduğu hükümleri yalnızca Yahudilere tebliğ etmiş ve ona inanan kimselerde Yahudi şeriatı çizgisinde yaşamaya devam etmişlerdir. Ancak İsa'nın göğe yükselerek Baba'nın yanına oturmasıyla İsa'nın getirmiş olduğu hükümler Pavlus'un öncülüğünde Yahudi olmayanlara da anlatılmıştır. Ancak Hristiyanlar arasında bu kişilerin Yahudi hükümlerine uyup uymamaları hususunda ikilik oluşmuştur.

İsa'nın göğe yükselerek Baba'nın yanına oturmasıyla Pavlus'un önderliğinde Yahudi hükümleri kaldırılmış ve yaratışında günah işlemeye meyilli olan insanoğlunun kurtuluşunun şeriat ile değil vaftiz aracılığıyla İsa ile bir bütün olunması gerektiği vurgulanmıştır. Kurtuluş, herhangi bir kurallar bütününe uymadan Tanrı'ya inanarak ve ona sevgi besleyerek mümkün olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM'DA AHİT

A. KUR'AN-I KERİM'DE AHİT KAVRAMI

Ahd kavramı Kur'an'da birbirine yakın manalarda farklı sure ve ayetlerde toplam 46¹⁵² defa geçmektedir. Hem isim hem de fiil olarak kullanımı olan bu kavram mecazi değil hakiki bir manaya aracılık etmektedir. İsim olarak kullanılan ahd kelimesini genellikle *ahit* manasında yani *verilen sözde durma*¹⁵³, *antlaşma*¹⁵⁴ ve bir ayette geçmek suretiyle *zaman*¹⁵⁵ manalarında kullanılmıştır.

Ahd kelimesi isim ve fiil haliyle sıklıkla Bakara ve Tevbe sureleri olmak üzere birçok sure ve ayette yer almaktadır.¹⁵⁶ Kur'an ayetlerinde farklı manalara gelen bu kavram; söz¹⁵⁷, söz verme¹⁵⁸, sözleşme¹⁵⁹, yemin¹⁶⁰, zaman, taahhüt¹⁶¹, ahitleşme¹⁶², Allah'ın peygamberleri ile yapmış olduğu ahitler, peygamberlerinin kendi kavimleri ile yapmış oldukları sözleşmeler, Allah'ın yaratmış olduğu kullarına yapmalarını ve yapmamalarını emrettiği şeyler yerine kullanılmıştır. Ayrıca Allah Kur'an-ı Kerim'de,

¹⁵² 11 tanesi Mekki sure 6 tanesi Medeni sure olmak üzere 17 sure ve 36 ayette toplam 46 defa kullanılmıştır.

¹⁵³ Bakara, 2/40, 80, 100, 124; Âl-i İmrân, 3/76, 77; En'âm, 6/152; A'râf, 7/102; Tevbe, 9/111; Ra'd, /20, 25; Nahl, 16/91, 95; İsrâ, 17/34; Meryem, 19/78, 87; Mü'minûn, 23/8; Ahzâb, 33/15; Meâric, 70/32.

¹⁵⁴ Bakara, 2/177; Enfâl, 8/76; Tevbe, 9/4, 7, 12.

¹⁵⁵ Tâhâ, 20/86.

¹⁵⁶ Bakara suresinde 11 defa, Tevbe suresinde ise 8 defa yer almaktadır.

¹⁵⁷ Nahl, 16/91, 95; Meryem, 19/78, 87.

¹⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/76, 77, 183; En'âm, 6/152.

¹⁵⁹ Meryem, 19/78, 87.

¹⁶⁰ Nahl, 16/91, 95.

¹⁶¹ Meryem, 19/78, 87.

¹⁶² Enfâl, 8/56.

kulları ile yapmış olduğu ahde uyanların, sözlerinde sadık kalanların ve kendisine verilen emanetlere sahip çıkanların kurtuluşa ereceklerini bildirmiştir.

Anlam bakımından zengin bir kullanıma sahip olan ahd kavramı bir ayette hak yolundan ayrılan, Allah'ın emirlerine karşı isyankâr davranan kişi manasına gelen *fâsık* kelimesine zıt bir manada kullanılmıştır.¹⁶³ Kur'an'da ahd kavramı sadece Allah'ın kulları ile yapmış olduğu ahitleri değil insanların kendi aralarında da yapmış oldukları sözleşmeleri ifade etmektedir.¹⁶⁴

B. KUR'AN-I KERİM'DE AHİT KAVRAMI İLE YAKIN ANLAMDA KULLANILAN KELİMELE

Ahit kavramı Yahudi geleneğinde özellikle kutsal kitapları Tevrat'ta önemli bir konuma sahipken Hristiyanlık ve İslam dinleri de kutsal kitaplarında ve geleneklerinde bu kavrama yer ayırmışlardır. Yahudilik dininde önemli bir yere sahip olan Tanrı'nın Sina Dağında Musa ile yapmış olduğu karşılıklı sorumluluk gerektiren bu ahit, Kur'an'da da üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Ahit kavramı Kur'an tarafından da doğrulanmaktadır. Ancak ahit kavramı Kur'an'da Yahudi kutsal kitap külliyatındaki metinlerde yer aldığından daha farklı türde ve farklı manalarda kullanılmıştır. Tanah'ta ahit kavramı için¹⁶⁵ *berit* kelimesi kullanılırken Kur'an'da *Misak*, *Akid* ve *Va'd* kelimeleri yakın anlamlarda kullanılan kelimeler olmuştur.

¹⁶³ A'râf, 7/102, 134.

¹⁶⁴ Mehmet Fatih Korkmaz, *Kur'an'da Ahitleşme* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 8-9.

¹⁶⁵ Tevrat'ta ahit kavramıyla bağlantılı olarak *berit* kelimesinin dışında *edut* ve *alah* kelimeleri de kullanılmaktadır.

1. Misak

Misak, “güvenilir” manasına gelen sika kökünden türeyen bir kavramdır. Sözlükte “sağlam sözleşme” anlamına gelen misak kelimesi “yemin ile sağlamlaştırılarak verilen söz” anlamında kullanılmakla birlikte ahit kavramı ile yakın anlamlar içererek birbirleri yerine kullanılmakta ancak misak kavramı ahitten daha sağlamdır.¹⁶⁶ Dini metinlerde ise Allah ile peygamberleri ve kulları arasında yapmış olduğu ahit manasına gelmektedir. Bu kavram siyasi olarak eski Mezopotamya medeniyetinde devlet yöneticisi ve halkı veya kişilerin kendi arasında yapmış oldukları anlaşmaları ifade etmekle birlikte Tanrı’nın insanlar ile yapmış olduğu sözleşme eski İsrail dinine özeldir.¹⁶⁷

Yahudilik dininin kutsal kitabı olan Tevrat’ta büyük bir çoğunlukla yer verilen konuların başında seçilmişlik ve ahit gelmektedir. Tevrat’ta hem siyasi manada sözleşmelerden bahsedilmekte hem de vaat ve ahitleşme manalarında ilahi anlaşmadan bahsedilmektedir.¹⁶⁸ Yahudi geleneğine göre Tanrı ile Nuh, İbrahim ve Davud arasında gerçekleşen sözleşme vaat türü; Tanrı’nın İsrailoğulları ile yapmış olduğu anlaşma ise ahitleşme türüne girmektedir. Tevrat’ta misak veya eş manaya gelen kelimeler yerine edut, alah ve berit kelimeleri yer almaktadır.

Hristiyanlığın kutsal metinlerinde ise İsa ile yeni bir dönemin başladığı, Tanrı’nın İsrailoğulları ile olan ahdini yenilediği ve Hristiyanlarla bir ahit yaptığı yer almaktadır. Hristiyan mezhepleri arasında yer alıp reformist düşünceleri ile ortaya çıkmış olan Kalvinizm’in geliştirmiş olduğu ahit teolojisine göre Tanrı öncelikle Adem özelinde tüm

¹⁶⁶ Zülfikar Durmuş, “Kur’ân’a Göre İnsanın İlişkilerinde Sorumlu Olduğu Temel Ahlâkî İlke: Ahde Vefâ”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/3 (2002), 78.

¹⁶⁷ M. Weinfeld, “Covenant”, *Encyclopaedia Judaica* (İsrail: Jerusalem, 1972-78), 5/1022.

¹⁶⁸ Delbert R. Hillers, “Covenant”, *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade vd. (Newyork: Macmillan Publishing Company, 1987), 4/133-134.

insanlar ile ahitleşmiş ancak yapılan bu ahidin bozulması sonucunda Tanrı İsa ile yeniden ahitleşmiştir. Hristiyan geleneğine göre insanın kurtuluşu İsa ile yenilenen bu ahde girmesi ile mümkündür.¹⁶⁹

İslam dini bağlamında “Allah’ın peygamberlerden, Yahudilerden, Hristiyanlardan ve Müslümanlardan aldığı söz” veya dünyevi bağlamda “müminler ile müşrikler veya bireyler arasındaki sözleşme manasında” kullanılmaktadır. Kur’an’da misak kavramı yirmi beş ayette geçerken misak kelimesinin kökünü teşkil eden güvenirlilik manasına gelen sika kelimesi dokuz ayette geçmektedir. Misak kavramı genellikle Kur’an’da ahit kelimesinin yerine kullanılmıştır. Ahit kavramı din, siyaset, toplumsal konularda yapılan sözleşmeleri kasteden geniş bir anlam teşkil ederken misak daha çok dini nitelikteki anlaşmaları ifade etmektedir. Kur’an’daki ayetlere bakıldığında zaman Allah’ın, hükümlerini insanlara eksiksiz olarak ulaştırmaları ve kullarına örnek olmaları maksadıyla görevlendirmiş olduğu peygamberlerden ve onların ümmetlerinden almış olduğu ahitlerin söz konusu olduğu ayetlerde büyük bir çoğunlukla misak kavramının kullanıldığını görmek mümkündür.¹⁷⁰

İnsanların kendi aralarında yapmış oldukları sözleşmeler hem ahit hem de misak kavramları ile birlikte geçerken Allah’ın peygamberleri, onların ümmetleri ve kitap ehli ile yapmış olduğu sözleşmelerde büyük bir çoğunlukla sadece misak geçmektedir. Kur’an’ın ayetlerini inceleyen ilim insanlarına göre Allah’ın yaratmış olduğu kullarına emrettiği ve yasakladığı şeyler ahit kavramıyla, bu emir ve yasakların pekiştirilmesi maksatlı söylenen ayetlerde ise misak kavramı yer almaktadır. Allah ile kulları arasında yapılan ahitleşme söz konusu olduğunda ahit kavramı Allah’ın kullarına emretmesini,

¹⁶⁹ W. Adams Brown, “Covenant Theology”, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, ed. James Hasting vd. (Edinburgh: T. & T. Clark, 1979-81), 4/ 216.

¹⁷⁰ Bakara 2/83-84; Âl-i İmrân 3/81; Mâide 5/12-13.

yasaklamasını, hükmetmesini ve vaat etmesini;¹⁷¹ misak kavramı ise ahitleşmenin diğer tarafı olan kulların Allah’a vermiş oldukları bağlılık sözünü¹⁷² ifade etmektedir.¹⁷³

2. Akid

Akid, insanlık tarihinin tanıdığı olduğu hukuk terimlerinden ilkinin oluşturmaktadır. Bu kavram Hz. Muhammed’in doğup büyüdüğü ve aynı zamanda ticaretin merkezi konumunda olan Mekke ve çevresinde yaşayan Cahiliye dönemi Arapları arasında sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Bundan dolayı İslam dininin temel kaynakları olan Kur’an ve hadislerde akid kavramı ile ilgili açıklama yapılmadan hükümlerine yer verilmiştir.

Akid kavramı geniş anlamlar içermektedir. Hem Allah ile yaratmış olduğu kulları arasında hem de insanların kendi aralarında yapmış oldukları tüm sözleşmeleri ifade etmektedir. Büyük bir çoğunlukla kişilerin kendi aralarında yaptıkları sözleşmeler veya toplum içerisinde birlik, beraberlik, yardımlaşma ve koruma maksatlı yapılan sözleşmeler için kullanılmıştır.¹⁷⁴ Mutasavvıflar ise insanın Allah adına bir şey yapmaya söz vermeyi aklından dahi geçirmiş olması durumuna akit; söz verme durumunu sözlü olarak ifade etmesine ise ahit demişlerdir.¹⁷⁵

Her ne kadar aynı kökten türemiş veya akid kavramı ile yakın manaya gelebilecek olan kelimeler Kur’an’da sıklıkla kullanılmış olsa da akid kelimesi yalnızca bir defa

¹⁷¹ Bakara 2/40; Ra’d 13/20; Nahl 16/91; Yâsîn 36/60.

¹⁷² Bakara 2/93; Nisâ 4/155; Mâide 5/7.

¹⁷³ Gürkan, “Misâk”, 172-173.

¹⁷⁴ Hayrettin Karaman, “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/251.

¹⁷⁵ Uludağ, “Ahid”, 534.

geçmektedir.¹⁷⁶ Söz konusu ayette Allah iman eden kullarından yapmış oldukları sözleşmelere bağlı kalarak uymalarını emretmektedir. Ayette geçen “ukûd” kavramı “akid” kavramının çoğul halini teşkil etmekle birlikte kelime manası “sözleşmeler” demektir. Sözlük manası “ipin uçlarının sağlam bir şekilde bağlamak” iken İslam dininde hukuk alanında kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğunlukla hukuk alanında kullanılan bu kavram anlam bakımından çok geniş bir içeriğe sahiptir.

Gerek İslam hukuku gerekse çağdaş hukukun üzerinde durmuş olduğu ilkelerden biri, yapılan anlaşmalara bağlı kalmaktır. Söz konusu ayetten de çıkarılabileceği gibi kulların; Allah’tan gelen hükümlere, Allah’a vermiş oldukları sözlere, insanların kendi aralarında yapmış oldukları sözleşmelere bu sözleşmelerin taraflarının dini ve kültürel durumları göz önünde bulundurulmadan yasal ve doğru bir şekilde yapılmış olan tüm akitlere bağlı kalarak vermiş oldukları sözlerinin yerine getirmeleri gerekmektedir. Hz. Muhammed de yaşadığı dönemde sosyal, siyasi ve kültürel sebeplerle muhatap olduğu gayri Müslümlerle zaman zaman sözleşmeler yapmış ve yaptığı bu sözleşmelere bağlı kalarak ümmetine de bunu tavsiye etmiştir. İslam tarihinde yer alan Medine Sözleşmesi ve Hudeybiye Barış Anlaşmasını örnek vererek Müslümanların daima sözlerinde durduklarını ve bu konuda hassasiyet gösterdikleri görülmektedir.¹⁷⁷

3. Va’d

Va’d kelimesinin sözlük manası “kişinin bir başkasına gelecek hususunda söz vermesi” demektir. “Müjdelemek” manasına da gelen va’d kelimesi ve aynı köke sahip

¹⁷⁶ Maide 5/1.

¹⁷⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 2/202-203.

diğer kelimeler Kur'an'da yoğun bir şekilde geçmektedir. Vaîd kelimesi ise va'd ile aynı köke sahip ancak daha çok “geleceğe dair tehdit” anlamı taşımaktadır.

Va'd kavramı Kur'an'da genellikle Allah'ın bir sözleşmenin tarafı olması durumunda söz verdiği şeyi mutlaka yerine getireceğini, Allah'a inanıp emir ve yasaklarına uyanlara müjdeyi, Allah'a inanmayarak onun hükümlerine uymayanlar için ise azap dolu bir yaşantının olduğunun tehdidini ve peygamberlerin Allah'tan gelen bu müjde ve tehdidi insanlara iletmelerini ifade etmektedir. Va'd kavramı ahit ile yakın anlamlı kelimeler arasında yer almakla birlikte ahit; şartı bağlı kalınmak suretiyle geleceğe dair söz vermek manasına gelir ve yerine getirilme durumu şarta bağlı olmayan vaade kıyasla daha sağlam kabul edilmektedir.¹⁷⁸ Ahit ile eş anlamlı olan va'd, sözleşme manasından daha çok Allah'ın insanlara mükafatı olarak geçmektedir.¹⁷⁹

C. AHDE VEFA

İslam dini verilen sözlere bağlı kalınarak yerine getirilmesi konusuna önem vermektedir. İslam dinine göre ahit; Allah'ın kullarına emrettiği ve yasakladığı tüm hükümler, insanların Allah'a vermiş olduğu sözler ve insanların Allah'ın adı ile yemin ederek gerçekleştirmeyi vaat ettiği şeylerdir. Kur'an'da Allah insanlara “Allah'ın ahidini yerine getiriniz” demiştir.¹⁸⁰

Verilen her söz sorumluluğu beraberinde getirir. Ahitleşme durumunda tarafların ahidine bağlı kalması istenmektedir. Çünkü ahde vefa gösterilmez ve verilen sözde

¹⁷⁸ Mustafa Demiray, “Vaad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/403.

¹⁷⁹ Metin Yurdağür, “Ahid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/534.

¹⁸⁰ En'am 6/152; Nahl 16/91.

durulmaz ise taraflar sadece birbirlerine karşı değil Allah’a karşı da sorumlu hale gelirler.¹⁸¹ Ahitleşme yapıldıktan sonra ahde vefa gösterirken tarafların dini, ahlaki, kültürel durumlarına bakılmaz, taraflardan güçlü olana karşı verilen söz yerine getirilirken taraflardan güçsüz olana karşı da verilen söze riayet etmek hem ahlaken hem de dinen uygun bir davranış olarak kabul edilmektedir.

Ahitleşmede taraflar gerek Allah-insan gerekse insan-insan olsun fark etmeksizin yapılan her ahitte yemin de vardır ve bu bağlamda ahitlerin tümünde Allah şahit tutulmuş olur. Eğer taraflardan biri ahidine vefa göstermezse bu suç Allah’a karşı yapılmış kabul edilmektedir. Kişinin sözünde durması imanının gerektirdiği bir durumdur. Kur’an’da doğru, ahlaklı, erdemli ve imanı kuvvetli kişilerin nasıl özelliklere sahip oldukları anlatılırken o kişilerin ahitleştikleri zaman verdikleri söze riayet ettiklerinden bahsedilmektedir.¹⁸² Ahdine bağlı kalarak verdikleri söze riayet eden kulların Allah’ın sevgisine ve merhametine mazhar olacaklarından,¹⁸³ verdikleri sözleri unutarak ahitlerini ve yeminlerini bozanların ise Allah’ın gazabına uğrayacaklarından¹⁸⁴ bahsedilmektedir.

Hem Allah’a hem de kullarına verilmiş olan söze riayet edilmezse bu dünyada hem Allah’ın hem meleklerin hem de insanların merhametinden uzak kalınacak, ahirette ise Allah’ın gazabına uğrayarak cehenneme gidilecektir.¹⁸⁵ Allah insanları akıl ve irade sahibi olarak yaratmıştır. Akıl sahibi olan kişilerin Allah’a verdikleri sözden asla geri dönmeyeceklerini ve ahitlerini bozmayacaklarını bildirir.¹⁸⁶ Mutasavvıflar da hem Allah

¹⁸¹ Nahl 16/91-92.

¹⁸² Bakara 2/177.

¹⁸³ Âl-i İmran 3/76.

¹⁸⁴ Âl-i İmran 3/77.

¹⁸⁵ Râd 13/25.

¹⁸⁶ Râd 13/20.

ile hem de insanlar arasında gerçekleşen ahitlere bağlı kalınmasını tasavvufun özü olarak kabul etmektedirler. Onlara göre kişi aklından Allah adına bir şey yapmayı geçirdiğinde bile bu düşünce ahit yerine geçtiğinden sadakat gösterilmesi gerektiğini savunurlar. Allah'ın hükümleri nasıl ki dini oluşturmaktaysa ahde vefa göstermekte dini oluşturur ve ahbine bağlı kalmayanlar Allah'ın hükümlerine uymamış kabul edilir.¹⁸⁷

Ahde vefa konusunda ahlakçılar ise söz verileceği zaman bir aksilik hasıl olması durumunda güvenilirliğin zarar görmemesi adına hemen onay vermek yerine ahdin yerine getirilmesi hususunda bir aksiliğin oluşma ihtimalini hesaba katarak “İnşallah” diyerek sözün bitirilmesinin daha evla olacağını belirtmişlerdir.¹⁸⁸

Kur'an'da bahsedildiği üzere Allah'ın insanlara vaadini yerine getirmesi, insanların Allah ile aralarında yapmış oldukları ahde riayet etmelerine bağlı kılınmıştır.¹⁸⁹ Sadece Allah'a verilen söze bağlı kalınması da yeterli değildir. Hem Allah'a hem de insanlar birbirlerine karşı vermiş oldukları sözleri yerine getirmelidirler. Kur'an'da Allah'ın insanlara vaadi olan cennete girebilecek inançlı insanların özellikleri sayılırken bu kişilerin kendilerine verilen emanetleri koruyan ve verdikleri söze riayet eden kişiler olduklarından bahsedilir.¹⁹⁰ Ayrıca Kur'an'da yapılan ahde vefa gösteren tek varlığın Allah olduğu vurgulanmaktadır.¹⁹¹

Ahde vefa göstermek, verilen söze riayet etmek, güvenilir bir fert olmak bunlar Allah'ın emri olmakla birlikte aynı zamanda insanların bir arada toplum olarak yaşayabilmeleri adına ahlaki değerleri de oluşturmaktadır. Bu bağlamda din yalnızca kişi

¹⁸⁷ Uludağ, “Ahid”, 534.

¹⁸⁸ Yurdagür, “Ahid”, 534-535.

¹⁸⁹ Bakara 2/40.

¹⁹⁰ Bakara 2/177; Al-i İmran 3/76; Râd 13/20-21; Mü'minûn 23/8; Ahzâb 33/23; Meâric 70/32.

¹⁹¹ Bakara 2/80; Tövbe 9/111.

için değil aynı zamanda toplumlar için de var olması gerekir. Tarihe bakıldığında zaman din olmadan yaşamış bir toplum yoktur. Din ahlakı beraberinde getirir ve insanların huzur, mutluluk içerisinde yaşamasını ahlaki değerler sağlamaktadır. Kişiyi ahlaklı, karakterli ve şahsiyetli yapan da dindir. Hiç birbirlerini tanımayan insanlar bile din sayesinde bir araya gelir ve bütünleşirler.

Allah, akıl ve irade sahibi olarak yaratmış olduğu kullarından akıl ederek edindiği bilgi ile yapıp ettikleri arasında uyum olmasını ve samimi bir şekilde iman ederek bağlılık göstermelerini istemektedir. İslam dininde insan, akıl etmesi, ahlaklı olması, Allah’a olan imanı ve ibadet etmesinden ötürü yaratılanlar arasında en üstün varlık olarak bilinmektedir. İnsana sadece insan olmasından dolayı değer verilmektedir.

Allah’ın kullarına bahsetmiş olduğu hür irade ile kişinin ahdine bağlı kalması hem dinen hem de ahlaken bir borç kabul edilmektedir. Ahde vefa, İslam ahlakının önem verdiği hususlardan birini teşkil etmektedir. Bu konuya bu kadar ehemmiyet verilmesinin sebebi şudur: İnsan irade sahibi bir varlık olarak ahdine bağlı kalıp kalmamak kişiye seçenek olarak verilmişken her an ahde bağlı kalmama imkanının varlığını bilmesine rağmen ahdine riayet etmesi veya buna göre davranmak durumunda olduğunu bilmesidir.

İnsan bu dünyada devamlı suretle imtihandadır ve sadece iman etmekle Allah’ın vaadine erişemez. Bu sebeple dünya hayatında iken sosyal yaşantısında erdemli davranışlar sergilemesi gerekmektedir.¹⁹² Din bireylerin yaşantısını kontrol altında tutabilmeleri için kurallar koymaktadır. İslam dinine mensup bir Müslüman dininin gerektirdiği gibi yaşamalı ve münafıklık özellikleri arasında yer alan emanete ihanet

¹⁹² İsmet Altınkardeş, “Birey ve Toplum İlişkilerinde Ahde Vefanın Önemi ve Hz. Muhammed (s.a.v) Örneği”, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, ed. Mahfuz Söylemez (Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007), 2/ 695-696.

etme, verdiği sözde durmama gibi ahlaken ve dinen yanlış tavırlar sergileyerek Müslümanın en önemli özelliği olan güvenilirliğini zedelememesi gerekir.

Her konuda insanlara örnek olan Hz. Muhammed bu konuda da ümmetine en güzel örneği teşkil etmektedir. Allah’a ve Resulüne inanmayanlar ve hatta düşmanlık besleyerek hak yolundan çevirmeye çalışanlar bile ona “el-Emin” demişlerdir. Ahit yapılan taraf gayri müslim dahi olsa verilen sözde durulması gerekmektedir.¹⁹³ İslam dininin bir diğer temel kaynağı olan hadislerden de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed bir Müslüman, diğer Müslümanların kendisinden her konuda güven duydukları kimse olduğundan bahsetmiş ve ahde vefa ile güvenilirliğin bir bütün olduğunu belirterek verilen söze riayet edilmesi hususuna önem vermiş ve ahde vefanın imanın bir parçası, dininde emrettiği bir görev olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴

D. BEZM-İ ELEST

Bezm-i elest; “sohbet meclisi” manasına gelen “bezm” kavramı ile “ben değil miyim” anlamında kullanılan “elestü” fiilinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Allah’ın insanları yaratması esnasında onlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” diye soru yöneltmesi üzerine insanlar “evet” diyerek Allah ile anlaşma yapmalarını ifade etmektedir. Allah ile kulları arasında yapılmış olan bu anlaşmaya daha önce de ifade ettiğimiz üzere “ahit”, “misak” ve “bezm-i elest” gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Bu kavramlar arasında sıklıkla kullanılanı ise “bezm-i elest”tir.

A’râf suresinde geçen “elestü” fiilinden ortaya çıkan bu tamlamanın dışında Rûm suresinde bulunan “ed-dînu’l-kayyım” yani “doğru din” olarak çevrilen bu tamlamanın

¹⁹³ Yurdagür, “Ahid”, 534.

¹⁹⁴ “Emanete riâyeti olmayanın imanı yoktur, sözünde durmayanın da dini yoktur.” Bkz. Durmuş, “Kur’ân’a Göre İnsanın İlişkilerinde Sorumlu Olduğu Temel Ahlâkî İlke: Ahde Vefâ”, 91-93.

olduğu ayette Allah'ın insanları yaratırken bir fitrat üzerine yarattığından ve gerçek dini insanın kendi fitratına yönelerek bulabileceğinden bahsedilmektedir. Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar özellikle de tevhid inancının en önemli savunucularından olan Hz. İbrahim de dahil olmak üzere bütün peygamberler tebliğ görevlerini icra ederken insanlara doğru göstermek adına bu inanç doğrultusunda ilerlemişlerdir.¹⁹⁵

Bu olayın ne zaman nerede nasıl gerçekleştiğine dair İslam dininin temel kaynaklarında detaylı bir açıklama yer almaması İslam alimlerinin farklı görüşler benimsemesine sebebiyet vermiştir. Bu görüşlerden ilki şudur: Allah ile insanlar arasında gerçekleşmiş olan söz konusu ahit, insanlar fiziki olarak dünyaya gelmeden önce yapılmıştır. Allah, Adem'in sırtından küçük parçalar çıkartıp akıl ve ruhları verildikten sonra Allah'tan gelen ilahi soru karşısında insanlarda sözlü bir şekilde cevap vermişlerdir. Söz konusu ayetlerde akıl yürütme metodunu uygulamaya gerek görmeyen alimler olayın hangi mekânda gerçekleştiğine dair net bir şey söylemekten uzak durmuşlardır.

Konu hakkında görüş belirten diğer alimler ilk görüşü kabul etmeyerek Allah ile insanlar arasında gerçekleşen bu ahidin mecazi bir ahit olduğunu kabul etmektedirler. Ahdin insan bedenlerinin yaratılması ile gerçekleştiğine inanırlar. Bu ahitleşme kişinin annesinin rahmine ulaşması ile ergenlik dönemine gelene kadar devam ettiğini ileri süren İslam alimleri ergenlik çağına gelen bir kişinin Allah'ı, çevresini, kendisini tanıyacağını ve kendi de dahil olmak üzere tüm kâinatın Allah tarafından yaratılmış olduğunu kavrayarak mecazî olarak Allah ile ahitleşmiş olacaktır. İlk görüşte belirtildiği gibi bir ahdin gerçekleşmesinin fiziken imkânsız oluşu, mantıklı bir açıklama yapılmaması, Allah ile aralarında geçen bu ahdi insanların hatırlamaması ve bu hususu konu edinen hadislerin sahih kabul edilmeyişi ikinci görüşü destekleyen deliller olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Bezm-i Elest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/106.

Bir başka görüş ise şudur: Belirtilen iki görüşten ilk olanı Allah'ın insanlar ile yapmış olduğu genel bir anlaşma olarak kabul ederken ikinci olanı Allah'ın her insan ile özel olarak yapmış olduğu anlaşmalar şeklinde yorumlamışlardır. Allah'ın her insanı fitrat üzere yaratması sonucu dünyaya gelinmesinden yola çıkarak Allah ile insan arasında gerçekleşen bu ahdin Allah'ın varlığını ve birliğini akıl yürütme ihtiyacı hissetmeyecek şekilde Allah'ın kullarına yerleştirmesiyle mümkün olduğunu belirten görüşler de vardır.

İkinci görüşün delilleri arasında kabul edilen insanların Allah ile insanlar arasında gerçekleşmiş olan bu ahdi hatırlamamasının mantıksal bir zemine oturtulmasını eğer insanlar bu ahdi hatırlıyor olsalar idi onlara bir irade tayin edilmemiş ve bu dünyanın imtihan yeri oluşunun da bir anlamı kalmayacağını belirtmek gerekir. Mutasavvıflara göre insanın yaratılışından önce veya sonra fark etmeksizin Allah'ın varlığını ve birliğini kavrayarak Rab olarak kabul etmesi ve bunu dile getirmesi ile ahit gerçekleşmiş olmuştur.¹⁹⁶ Tüm bu görüşler sonucunda bezm-i elest ile ilgili detaylara tam olarak hâkim olunamasa da bu durumun manasını kapsayacak şekilde içsel bir konuşma olarak kabul edilmesi gerekmektedir.¹⁹⁷

E. İSLAM'DA AHDİN KONUMU

Ahit kavramı, yaratıcı ile yaratılan arasında gerçekleşen fiziki olmayan bir sözleşmeyi sembolize etmektedir. Allah tekvin sıfatı gereği kâinatı ve içerisinde bulunan her şeyi yaratmış, yarattıktan sonra insanın hizmetine sunmuştur. Allah insanları akıl ve irade sahibi olarak yarattıktan sonra başı boş bırakmamış ve insanların doğru yola ulaşmaları, hakikati kavramaları, Allah'tan gelen emir ve yasakların neler olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiği konusunda bilgilendirilmeleri için birçok peygamber ve kitap

¹⁹⁶ Uludağ, "Ahid", 534.

¹⁹⁷ Yavuz, "Bezm-i Elest", 6/107-108.

göndermiştir. Allah bütün bu nimetleri insanoğluna bahsettikten sonra onlar arasından emir ve yasaklarına uyanlara cenneti müjdelerken bu emir ve yasaklara uymayanlar için cehennem azabının onlar üzerine olacağını bildirmiştir. Bu durum yaratıcı ile yaratılanlar arasında gerçekleşmiş bir ahdin tezahürüdür.

Yaratıcı ile yaratılan arasında yapılan bu ahdin tarafları, Allah ve yaratılanlar; ahdin konusu, Allah'tan gelen tüm emir ve yasakları içeren ilahi mesajlar; ahdin belgesi ise Allah tarafından gönderilen ilahi kitaplardır. Taraflarının birinin Allah olması dolayısıyla yapılan bu ahit çok kıymetlidir. Yapılan bu ahdin zamanı hususunda farklı görüşler vardır: Bir kısım bu ahdi bezm-i elest denilen Allah ile yaratılışları esnasında yaratılanların arasında geçen sözleşmeye dayandırmaktadır. İnsanların yaratışı sırasında Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demesi üzerine insanların "Evet" demeleri bu ahdin temelini oluşturduğu düşünülmektedir.¹⁹⁸ Diğer kısım ise Allah ile yaratılanlar arasındaki bu ahdin ilk insan ile yapılmış olduğunu kabul etmektedirler.¹⁹⁹

Allah, Kur'an'da kullarından Rablerine vermiş oldukları sözleri yerine getirdikleri takdirde kendisinin de onlara karşı vermiş olduğu sözleri yerine getireceğini bildirmektedir.²⁰⁰ Söz konusu ayet iki kısımdan oluşmakla birlikte iki ahitten bahsedilmektedir. Ayet ile ilgili farklı iki görüş vardır: Birinci görüşe göre ilk ahit, Allah'ın kullarına iletmiş olduğu emir ve nehiyleri; ikinci ahit ise verdikleri sözlere bağlı kalmaları şartı ile Allah'ın kulları üzerine gerçekleştireceği vaadini ifade etmektedir. İkinci görüşe göre ilk ahit, Allah'ın yaratmış olduğu kulları üzerinde bulunan hakkı; ikinci ahit ise insanların Allah üzerindeki hakkıdır. İnsanlar ibadet ederek Allah'ın hakkını

¹⁹⁸ Yavuz, "Bezm-i Elest", 6/106.

¹⁹⁹ Mehmet Fatih Korkmaz, "Allah'ın İsrailoğulları ile Ahitleşmesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Aralık 2019), 319.

²⁰⁰ Bakara 2/40.

öderken Allah da sözüne riayet eden kullarını cennetine koyarak insanlara hakkını ödemiş olur.²⁰¹

İslam dininin temel kaynaklarından kabul edilen Kur'an'da ahit ve ahit ile aynı manayı kapsayan diğer kelimelerin sıklıkla geçmesi Allah'ın insanlardan bu hususa önem vermeleri gerektiğini işaret etmektedir.²⁰² Kur'an'da geçen ahitler incelendiğinde zaman zaman ahdin taraflarının değişkenlik gösterdiği fark edilmiştir. Kur'an'da hem insanların kendi aralarında birbirlerine vermiş oldukları sözlerden hem de insanların Allah'a vermiş olduğu sözler²⁰³ ve Allah'ın da insanlara vermiş olduğu vaatler yer almaktadır. Bu bağlamda ahdin taraflarını üç grup halinde düşünebiliriz: Allah ile peygamberler arasında yapılan ahit, Allah ile insanlar arasında yapılan ahit,²⁰⁴ insanların kendi aralarında yapmış oldukları ahitler.

Allah'ın merhametli olmasının sonucu olarak yaratmış olduğu akıl ve irade sahibi insanlara peygamberler göndererek onların hakikati bularak yaşamlarını bu doğrultuda düzenlemeleri ve yaşamalarını istemiştir. Peygamberleri ile yapmış olduğu ahitler her ne kadar onların özelinde yapılmış gibi görünse de peygamberlerin şahsında tüm insanlar ile yapılan ahitlerdir. Allah'ın emir ve yasaklarını iletmekle görevli olan peygamberlerin bazılarına kutsal kitaplar indirilmiştir. Allah'ın hükümlerini içeren bu kutsal kitaplarda yapılan ahitlerin belgesi niteliğinde görülmektedir.

Allah, insanlara doğru yolu göstermeleri ve hakikati öğretmeleri için göndermiş olduğu bütün peygamberler ile ahit yapmıştır. Bu durumu destekleyen bazı ayetler

²⁰¹ Uludağ, “Ahid”, 533.

²⁰² Yurdagür, “Ahid”, 534.

²⁰³ Bakara 2/27, 40; Al-i İmran 3/187; A'râf 7/172; Tevbe 9/75; Ahzab 33/15, 23; Fetih 48/10.

²⁰⁴ Yasin 36/40.

şunlardır: Al-i İmran suresi 81. ayet²⁰⁵, Enbiya suresi 25. ayet²⁰⁶ ve Ahzab suresi 7. ayet²⁰⁷. Verilen ayetler incelendiği zaman aslında Allah sadece peygamberlerden değil aynı zamanda onların ümmetlerinden de söz almıştır. Ahzab Suresinin 7. Ayetinde bütün peygamberlerden söz aldık dedikten sonra özellikle bazı peygamberlerin ismi özel olarak zikredilmiştir.

Alimler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüştür. İbn Kesir bu durumu “Hass’ın âmm’a atfı” olarak nitelendirmektedir. Özel olarak ismi geçen peygamberlerin şahsında tüm peygamberlere hatta tüm insanlığa ithaf edilen bir sözleşmeden bahsedilmektedir. Taberi ise belirtilen ayetlerde Allah’ın sadece peygamberlerle değil onlar aracılığıyla ümmetleri ile yapılmış bir ahit olduğunu belirtmektedir. Allah peygamberleri yaratmış olduğu insanlara hakkı batıldan ayırmaları için hem akıl hem de irade bahşetmiştir. Ancak sadece bununla kalmayıp insanlara merhametiyle muamele ederek peygamberler ve kitaplar göndermiş ve peygamberlere bazı görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Tebliğ, tebyin ve temsil görevleri gereği Allah’ın insanlara göndermiş olduğu emir ve yasakları insanlara iletmeleri, anlaşılamayan konuları açıklamaları ve birebir yaşayarak göstermeleri emrolunmuştur. Allah, peygamberleri insanlar ile kendi arasında aracı tayin

²⁰⁵ “Allah peygamberlerden, “Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz” diyerek söz almış, “Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?” dediğinde “Kabul ettik” cevabını vermişler; bunun üzerine “O halde şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim” buyurmuştu.”

²⁰⁶ “Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, “Benden başka ilâh yoktur, şu hâlde bana kulluk edin” diye vahyetmiş olmayalım.”

²⁰⁷ “Hani bütün peygamberlerden; senden, Nûh’tan, İbrâhim’den, Mûsâ’dan, Meryem oğlu İsâ’dan sadâkat sözü almıştık, onlardan ağır sorumluluk taşıyan bir söz almıştık.”

ettiğinden dolayı onlarla yapılmış olan sözleşme peygamberlerin kavimlerini yani tüm insanlığı muhatap alması demektir.

Bazı peygamberlerin isimlerinin özellikle zikredilmesinin sebepleri Razi'nin soru-cevap metodunu kullanarak belirtmiş olduğu görüşlerden faydalanarak şu şekilde söyleyebiliriz: Musa ve İsa peygamberlerin zikredilmesindeki sebep Kur'an'ın indirildiği dönemde Hristiyanlar ve Yahudiler Müslümanlarla iç içe yaşamış ve sosyal-siyasi olarak iletişim içerisindelerdi. İbrahim'in zikredilmesindeki sebep Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinleri içinde ata kabul edilen önemli bir şahsiyet olmasıdır. Nuh'un zikredilmesindeki sebep ise yine semavi dinlerde önemli bir yerinin olması ve helak edilmiş bir kavme ve sonrasında ibret alınacak bir hikâyeye sahip olmasıdır.

Hayatın zorluklarına karşı sabır ve gayret gösteren kararlı kişiliğe sahip insanlara özel olarak "Ulu'l-azm" tabiri kullanılmaktadır. Kur'an'da Hz. Muhammed de azimli ve kararlı bir şekilde sabreden diğer peygamberler gibi sen de sabret denilmektedir.²⁰⁸ Yine başka bir ayette Muhammed, İbrahim, Nuh, Musa ve İsa peygamberlere aynı dinin verildiğinden bahsedilmektedir.²⁰⁹ Son olarak Ahzab suresinde geçen bütün peygamberlerin ve ismi özellikle zikredilen beş peygamberden söz aldık²¹⁰ denilen ayetten yola çıkarak İslam alimleri Ulu'l-azm peygamberlerin "Muhammed-İbrahim-Nuh-Musa-İsa" olduğunu belirtirler.²¹¹ İsmi zikredilen bu peygamberlerin dışında Kur'an'ın farklı ayetlerinde Allah'ın Hz. İsmail (Bakara 2/125) ve Hz. Adem (Taha

²⁰⁸ Ahkâf 46/35.

²⁰⁹ Şûrâ 42/13.

²¹⁰ Ahzâb 33/7.

²¹¹ Muhammed Aruçi, "Ülü'l-Azm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2012), 42/294.

20/115) ile ahit yaptığı zikredilmektedir. Ancak bu ahitler karşılıklı sözleşmeden daha ziyade emretme ve talimat verme mahiyeti taşımaktadır.²¹²

Allah ile insanlar arasında yapılan ahde baktığımız zaman İslam dininin temelini oluşturan beş esastan birini teşkil eden kelime-i şehadet, bir nevi İslam dininin tüm kaidelerini kabul edip gönülden iman ettikten sonra dile getirilmesi dine giriş olarak kabul edilmektedir. Kişi kelime-i şehadeti söyleyerek ilk bölümünde Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şehadet ederken ikinci bölümünde Muhammed'in Allah'ın hem kulu hem de peygamberi olduğuna şahitlik ettiğini bildirmektedir. Kelime-i şehadet ile kelime-i tevhid içerik bakımından aynı şey olmasına rağmen kelime-i şehadet içerisinde geçen "Eşhedü" kelimesi şahitlik manasına gelir ve kişinin Allah'tan gelen her şeyi topyekûn kabul etmesiyle İslam dinine olan mensubiyetini teşkil etmektedir.²¹³

Şehadet ile yapılan bu ahitleşme Allah ile insan arasında yapılan sözleşmelerin temelini oluşturmaktadır. Yapılan bu ahitte aracı yoktur ve insan; Allah'ın varlığına, birliğine, tüm sıfatlarına şahitlik ederken karşılıklı olarak Allah da insanın imanına, ibadetine, davranışlarına, kalbinden ve aklından geçirdiklerine şahit olmaktadır. Yapılan ahit gereği Allah'ın insanların her haline şahitlik etmesi durumu iman ve ibadeti beraberinde getirmekle birlikte insanı ahlaklı kılmaktadır. Her daim kontrol altında olduğunu bilen insan davranışlarının doğru olmasına insan ilişkilerinin güzelliğine imanında ve ibadetlerinde eksiklik olmamasına dikkat eder ve bunun için çaba gösterir. Böylelikle din, insanlar için sadece emir ve yasaklar bütünü olmaktan çıkarak beraberinde insanları ahlaklı olmaya yönlendirmektedir.

²¹² Uludağ, "Ahid", 1/533.

²¹³ İlyas Çelebi, "Kelime-i Şehâdet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara (gözden geçirilmiş 3. basım): TDV Yayınları, 2019), EK-2/36.

A'râf suresinde açık bir şekilde Allah'ın insanın tüm soyunu alarak onlara “ben sizin Rabbiniz değil miyim” diye sorduğunu insanların ise evet diyerek şahitlik ettiklerinden bahsedilmektedir.²¹⁴ Âl-i İmran suresinde geçen başka bir ayette ise ahdimi üstlendiniz mi diye sorduğunda insanların kabul ettik demeleri üzerine Allah insanların bu duruma şahit olmalarını ve karşılıklı olarak Allah'ın da şahitlik edeceği bildirilmektedir.²¹⁵ İman ile ahit arasında kuvvetli bir bağ vardır. Yalnızca zihnen Allah'a inanmış olmak yeterli olmamakla birlikte esas inancın gönüllü olarak bir söz verme durumunun olması gerekmektedir. Bu bağlamda kişinin iman etmesi ile Allah ile ahitleşmesi gerçekleşmiş olmaktadır.²¹⁶

Allah, tarafı olduğu ahitlerde her zaman sözünde durmuş ve vaadinden geri dönmemiştir. Bu sebeple ahdin taraflarından birisi Allah ise bu ahit diğerlerine nispeten daha önem arz etmektedir. Allah da ahdin diğer tarafı olan insanların ahitlerine vefa gösterdikleri takdirde onları övmüş²¹⁷, sözünde durmayıp ahdini bozanları ise yermiştir.²¹⁸ Allah'ın sözünde durarak ahdine vefa göstermesi vaadinden dönmemesi ile mümkünken ahde vefa göstermesi ve sonunda mükafat olarak cennet müjdelenen insanların ahdine vefa göstermesi ise peygamberler aracılığıyla insanlara iletilen Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek yaşamlarını bu çizgi doğrultusunda hakikatten ayrılmayarak, Allah'a iman ve ibadet noktasında eksiklikler olmayacak şekilde vermiş oldukları sözü hatırlayarak davranışlarını düzenlemeleri ile mümkündür.

²¹⁴ Â'raf 7/172-173.

²¹⁵ Âl-i İmran 3/81.

²¹⁶ Yurdagür, “Ahid”, 1/534.

²¹⁷ Ra'd 13/20, 22; Mü'minûn 23/8; Meâric 70/32.

²¹⁸ Bakara 2/27; Ra'd 13/25.

F. KUR'AN'DA ALLAH'IN İSRAİLOĞULLARI İLE AHİTLEŞMESİ

Allah insanları tek bir ümmet şeklinde yaratmamıştır.²¹⁹ Yaratmış olduğu her topluluğa mutlaka emir ve yasaklarını bildirmesi için peygamber göndermiş ancak onlar arasından kimileri Allah'a iman ederken kimileri ahitlerini bozmuş ve küfre düşmüştür. Allah ile insanlar arasında yapılan bu ahit ile ilgili farklı görüşler vardır: Bazıları bu ahdin ilk insan ile başladığını savunurken bazıları ise ilk insandan daha öncesine dayandırır.

Kur'an'da kıssa adı verilen geçmiş peygamberler ve geçmiş kavimlerin anlatıldığı hikayeler yer almaktadır. Ancak bu bilgiden yola çıkarak Kur'an için hikâye veya tarih kitabıdır diyemeyiz. Kur'an'da bu hikayelere yer verilmesindeki maksat muhatapların kendilerinden önce yaşayan peygamberlerin ve kavimlerin yaşadıklarından ibret almalarıdır. Kur'an'da sıklıkla geçen kıssalardan biri "İsrailoğulları Kıssası"dır. İsrailoğulları kavmi Kur'an'ın indirildiği dönemde Müslümanlarla sosyal ve siyasi olarak muhatap olan bir kavim olmasından dolayı sıklıkla bu kıssaya yer verilmiştir.

Kur'an'da İsrailoğulları Beni İsrail, Yehud ve Ehli Kitap olarak geçmektedir. Kur'an'da İsrailoğulları ile ilgili olarak şu hususlar yer almaktadır: Allah tarafından İsrailoğullarına verilen nimetler²²⁰, aralarında yapılan ahit ancak onların bu ahdi bozarak bunu sürekli hale getirmeleri, kendilerine gönderilen kitabı tahrif edip doğru yoldan

²¹⁹ Maide 5/48.

²²⁰ Allah'ın sürekli vurgu yaptığı İsrailoğullarına verilen nimetler şunlardır: İsrailoğullarının cümle aleme üstün kılınması (Bakara 2/47,122), Kendilerine gönderilen çok sayıda peygamber, Tevrat, Musa aracılığı ile Mısır'dan çıkıp Allah'ın bir mucizesi olarak Kızıldeniz'in ortadan ikiye ayrılması sonucu Firavun'un zulmünden kurtulmaları (Bakara 2/49-50), bildirgin eti, kudret helvası ve çölde bulutun gölgelendirmesi (Bakara 2/57), çölün ortasında susuzluk çeken kavmi için Hz. Musa'nın Allah'tan su istemesi sonucu Allah'ın emri ile asasını taşıya vurarak su çıkartması (Bakara 2/60) .

çıkmaları, işlemiş oldukları günahlardan dolayı kalplerinin katılaşması, yeryüzünde fesat çıkarmaları, kendi kavimlerine gönderilen peygamberlere iftira atıp içlerinden bir kısmını öldürmeleri, çıkarları için gerçek olduğunu bildikleri şeylerden uzaklaşmaları ve Yahudilere yapılan nasihat ve tavsiyeler.

Kur'an'da yer alan ayetlerin asıl vermek istediği mesajı kavrayabilmek adına ayetlerin nüzul sebeplerini, zamanlarını, kendisinden önce ve sonra indirilen ayetleri, özel olarak muhatap alınan kişi veya kişileri incelemek gerekmektedir. Allah ile İsrailoğulları arasında yapılan ahitleşmeden örnek vermek gerekirse bazen ayetler her ne kadar özel bir şahsı ya da kavmi muhatap alıyormuş gibi görünse de vermiş olduğu mesaj tüm insanlığı muhatap almaktadır.²²¹

Kur'an'da Allah ile İsrailoğulları arasında yapılan ahitte taraflardan biri olan Allah, İsrailoğullarından bazı sözler almış ve vermiş oldukları sözlerde durmalarını istemiştir.²²² Alınan bu sözler; yalnızca Allah'a inanıp ona ibadet etmek, anne, baba, akrabaya, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, insanlarla güzel iletişim kurarak namaz kılıp zekat vermek,²²³ Tevrat'ı unutmayarak ona inanıp Allah'ın emrettiklerini yaparak yasakladıklarından uzak durmak,²²⁴ yeryüzünde bozgunculuk çıkarmamak,²²⁵ Allah'ın göndermiş olduğu emirlere sahip çıkıp onun kelimasını özümseyerek kavramak,²²⁶ sahte Tanrıları terk edip yalnızca Allah'a inanmak,²²⁷ kendi yurttaşlarının kanını dökmeyip

²²¹ “Sebebin özel olması hükmün genel olmasına engel değildir.”

²²² Bakara 2/40.

²²³ Bakara 2/ 63, 83, 84; Araf 7/169.

²²⁴ Bakara 2/63.

²²⁵ Bakara 2/27.

²²⁶ Bakara 2/93.

²²⁷ Bakara 2/256.

onları vatanlarından çıkarmamak,²²⁸ Allah hakkında konuşurken gerçek dışı bir şey konuşmamak,²²⁹ birbirlerini doğrulayan peygamberler geldiğinde onlara inanarak destek olmak,²³⁰ ihtiyaç sahiplerine borç vermek,²³¹ Allah tarafından kendilerine iletilen kitabı gizlemeyerek insanlara iletip açıklamak²³² ve Cumartesi günü aşırıya kaçmamaktır.²³³

Allah ile İsrailoğulları arasında yapılan bu ahdin taraflarından olan Allah ahdini asla bozmamış ve sözünden de vaat ettiklerinden de geri dönmemiştir. Ancak anlaşmanın diğer tarafı olan İsrailoğulları için aynı durum söz konusu değildir. İnsanlar zaman geçtikçe dünya hayatına fazlasıyla meyleder. Her şeyi açıktan görmek ister ve maddi olmayan şeylere inanmamaya başlar. Bu durum insanı manevi bir boşluğa sürükler. İsrailoğullarında da bu durum yaşanmış ve Allah'ın varlığını biliyor olmalarına rağmen dünyevi menfaatleri ve istekleri dolayısıyla aksi bir tutum sergilemişlerdir. İsrailoğulları Allah'a vermiş oldukları sözleri yerine getirmeyip ahitleri bozarak²³⁴ Allah'ın onlara göndermiş olduğu Tevrat'ın kelimelerini değiştirmiş ve aslını unutmuşlardır. Onlardan

²²⁸ Bakara 2/84.

²²⁹ Nisa 4/171.

²³⁰ Al-i İmran 3/81.

²³¹ Maide 5/12.

²³² Al-i İmran 3/187.

²³³ Nisa 4/154.

²³⁴ Bakara 2/100-101.

pek azı sözünde durmuş²³⁵ diğerlerinin ise Allah tarafından kalpleri katılaşmış ve lanetlenmiştir.²³⁶

İsrailoğulları Allah ile yapmış oldukları ahde uygun davranışlar sergilememiş ve sözlerinden dönmüşlerdir.²³⁷ Kendilerine gönderilen peygamberleri kıskanmış, yalanlamış ve kabul etmemişler hatta Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya peygamberleri haksız yere öldürmüşlerdir.²³⁸ Allah'ın onlara vermiş olduğu nimetleri küçük görmüşler ve zaman geçtikçe beğenmemeye başlamışlardır. İsrailoğulları Musa'dan Rabbine seslenerek bize tek çeşit yiyecek değil toprağın diğer mahsullerinden de istediklerini dile getirdiler. Allah, Kuran'da İsrailoğullarının kendi kalamını inkâr ettiklerini, peygamberlerini haksız yere öldürdüklerini, isyankâr olup artık sınırı aştıklarını söyleyerek onların Allah'ın gazabına uğrayanlardan olduklarından bahsetmektedir.²³⁹ Allah'ın onlara göndermiş olduğu hükümler arasında yer alan Cumartesi günü avlanmayı ve her hangi bir iş yapmayı yasaklayarak o günü ibadetle geçirmelerini emretmesi üzerine İsrailoğulları bu yasağa uymamışlar²⁴⁰ ve emirleri önemsemeyip gereksiz sorular

²³⁵ Nisa 4/155. Ayette “Pek azı müstesna artık iman etmezler.” şeklinde geçmektedir. Bu duruma sebep olarak ise Allah'a vermiş oldukları sözden dönmeleri, Allah'ın kalamını inkâr ederek değiştirmeleri ve peygamberlerini haksız yere öldürerek “Kalplerimiz kılıflanmıştır” demeleri ve asıl olarak Allah'ı inkâr etmeleri üzerine Allah İsrailoğulları hakkında bu ifadeyi kullanmıştır.

²³⁶ Maide 5/13.

²³⁷ Bakara 2/63.

²³⁸ Bakara 2/87; Maide 5/70.

²³⁹ Bakara 2/61.

²⁴⁰ Bakara 2 /65.

sorarak²⁴¹ sınırı aşmışlar ve inkarlarını mantıksal bir zemine oturtmaya çalışmışlardır. Allah'ın kelamını kendi dünyevî çıkarları için değiştirerek aslını unutarak sonrasında Tevrat'ı tasdik edici olarak gönderilen Kur'an'a da inanmamışlar²⁴² ve böylece İsrailoğulları Allah ile aralarında yapılan ahit gereği sözlerinde durmamış ve Allah tarafından lanetlenmişlerdir.

Allah'a vermiş oldukları sözlerde durmayıp Allah'ın hükümlerine aykırı davranarak emir ve yasaklarını göz ardı etmişlerdir. Ahitten dönmelerini, imanî yoksunluklarını ve isyanlarını mantık zeminine oturtmaya çalışmışlar ve zamanla çeşitli bahaneler uydurmuşlar ancak bunlar onlara bir fayda sağlamamıştır. Kur'an'da İsrailoğulları ile ilgili ayetlerden en çok dikkat çeken ayetlerden biri de Nisa Suresi 154. Ayet olmuştur. Allah her ne kadar ahitlerinden dönmüş olsalar da onları affedip bağışlayacağını ve ahdinden dönmeyerek onlara mükafat olarak cenneti vaat etmeye devam edeceğini bildirmesine rağmen İsrailoğulları bu ayette kendileri için bizim kalplerimiz kılıflanmıştır **(Kulubuna ğulf - ف غُلُّ قُلُوبًا)**²⁴³ demeleri Allah'a olan inkarlarını kabul ettikleri isyan noktasında ne kadar aşırıya gittiklerini ve sapkınlık içerisinde olduklarını gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu söz İsrailoğullarının Allah'ı inkâr etmelerinin açıkça bir söylemi olmuştur. Allah'ın bağışlama lütfuna rağmen Allah'a, hükümlerine ve hakikat olan her şeye yüz çevirerek tövbe etmemeleri bağışlanma ve cennet gibi arzularının olmadığına itirafıdır.

²⁴¹ Musa'yı zor durumda bırakmak için ona "Biz Allah'ı açıktan görmedikçe inanmayacağız." diyerek sapkınlık içerisine girmişlerdir. Bkz. Bakara 2/55. Ayrıca Bakara Suresi 67-73. ayetlerde anlatılan "Bakara Kıssası" bu konuda verilebilecek güzel bir örnek teşkil etmektedir.

²⁴² Bakara 2/41, 75, 79; Maide 5/13.

²⁴³ Nisa 4/155.

Allah İsrailoğullarının inkarlarını kabul etmiş ve aslında onların kalplerinin kılıflanmadığını inkarları sebebiyle Allah'ın onları lanetleyerek kalplerini mühürlediğinden ve artık onlar içerisinde pek azı hariç iman etmeyeceklerinden bahsedilmektedir. Sonrasında gelen ayetlerde ise Allah'ın İsrailoğullarını neden lanetlediğinin diğer sebepleri yer almaktadır.

- Allah'a vermiş oldukları sözlerden geri dönmeleri,
- Allah'ın hükümlerini inkâr etmeleri,
- Kendilerine gönderilmiş olan Hz. Zekeriya ve oğlu Hz. Yahya peygamberleri haksız yere öldürmeleri,
- Hz. Muhammed, Allah'ın hükümlerini insanlara anlatırken İsrailoğullarının onunla alay edencesine senin bu söylediklerin bizim kalplerimizde yer etmez çünkü bizim kalplerimiz kılıflanmıştır demeleri,²⁴⁴
- Kendilerine peygamber olarak gönderilen Hz. İsa'nın peygamberliğini ve getirmiş olduğu hükümleri inkâr etmeleri,
- Hz. Meryem'i iffetsizlik ile suçlayarak ona ağır iftiralar atmaları:²⁴⁵ Hz. Meryem, Allah'ın bir mucizesi olarak İsa'ya hamile kalmış ve onu dünyaya getirmiştir. Bunu duyan İsrailoğulları Hz. Meryem'e ağır iftiralar atmışlardır. Bunun üzerine yeni doğan bebek Allah'ın izni ile konuşarak annesinin yanında durmuş ve onu savunmuştur.²⁴⁶

²⁴⁴ Nisa 4/155.

²⁴⁵ Nisa 4/156.

²⁴⁶ Meryem 19/16-33.

- Hz. İsa'yı çarmıha gererek öldürdük iddiaları:²⁴⁷ Allah, Hz. İsa'yı vefat ettirerek kendi katına yükselttiğinden bahsetmiştir.²⁴⁸
- İnsanlara zulmederek Allah'ın yolundan engellemeye çalışmaları,
- Faiz alarak haksız kazanç elde etmeleri sonucu daha önceden kendilerine helal kılınan şeyler haram kılınarak inkarları sebebiyle Allah tarafından lanetlemiştir.²⁴⁹

²⁴⁷ Nisa 4/157.

²⁴⁸ Al-i İmran 3/55.

²⁴⁹ Nisa 4/160-161.

SONUÇ

Ahit kavramı ilk olarak siyasi manada Eski Yakındoğu dünyasında tanınmış bir kavramdır. Anlaşma, sözleşme ve ittifak gibi anlamlara gelir. Ancak dinlere baktığımız zaman bu kavram Yahudilik diniyle özleşmiş durumdadır ki bundan dolayı Yahudilik dinine aynı zamanda Ahit dini de denilmektedir. Ahit kavramı İsrailoğulları'na has bir kavram olarak tanınmıştır. Kutsal kitaplarında oldukça geniş yer kaplamaktadır. Yahudiler ahit kavramını dinlerinin merkezine konumlandırırlar. İsrailoğullarının seçilmişliği ve kutsal toprak konuları ahit ile bağlantılı konulardır. Çünkü Tanrı ile İsrailoğulları aralarında yapılan ahdin taraflarıdır, ahdin konusu kutsal toprak, bu ahdin şartlarının yazılı olduğu belge ise Tevrat'tır. Bu sebeple Yahudilik dininde ahit kavramını ele alırken bu konuları bağlantılı olarak çalışmamıza dahil ettik. Yahudi teolojisine göre Tanrı insanlıkla dört kez ahitleşmiştir. Âdem ve Nuh'la yaptığı ahitler evrensel iken, İbrahim ve Musa ile yaptığı ahitler İsrailoğulları'na has ahitlerdir.

Ahit kavramı genellikle Yahudilik diniyle bütünleşmiş olsa da Hristiyanlık ve İslam dinleri için de yabancı bir kavram değildir. Hristiyanlar hem tarihsel sürecini hem de Teslis'in unsuru olan İsa'nın varlığını ve hayatını temellendirmek için Yahudilerin kutsal kitabını kendi kutsal kitap külliyatlarına dahil etmişlerdir. Tanrı'nın İsrailoğulları ile yaptığı ahdi kabul etmekle birlikte İsa ile ahdin yenilendiğini, kurtuluşa ancak bu şekilde varılabileceğini ifade etmektedirler. Ahit kavramı ile ilgili Hristiyanlar arasında tarihsel süreçte farklı anlayışlarda ortaya çıkmıştır. Mezhepleşme sürecinde özellikle de Reform'un etkisiyle din bilginleri ahit konusunda farklı görüşler belirtmişlerdir. Özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda ahit teolojisi içerisinde yer bulan "çift ahit" kavramı en önemli farklardan birini teşkil etmektedir. Tanrı'nın Yahudilik ve Hristiyanlığı içerisinde kapsayan tek bir ahit mi yoksa eski ve yeni ahitler şeklinde yenilenme sonucu iki ahdin varlığından mı söz edileceği bu tartışmaların en başında gelmektedir.

İslam dininde de var olan ahit kavramı Kur'an'ı Kerim'de farklı kelimelerle birçok kez geçmektedir. Kur'an'da yer alan ayetler incelendiğinde tarafları farklılık gösteren ahitler yer almaktadır. Bunlar: Allah ve peygamberleri; Allah ve kulları, insanların kendi aralarında yapmış oldukları ahitlerdir. Kur'an'ın indirilme süreci esnasında Müslümanlarla sosyal-siyasi ilişkiler kuran İsrailoğulları Kur'an'da sıklıkla geçmekte ve Allah'ın onlarla yapmış olduğu ahde yer verilmektedir. İslam dininde Allah'ın kulları ile yapmış olduğu ahdin bezm-i eleste yapılıp yapılmadığı konusu tartışmalı iken kişinin iman etmesi ve bunu dile getirmesinin bir ahit olduğu görüşü yer almaktadır. Kur'an'da müminlerin vasıfları arasında ahde vefa gösterme özelliği yer almakta ve Kur'an'ı Kerim'de Allah adına verilen ahdin bozulmaması gerektiği ve Allah'ın vaadine karşı gelinmemesi gerektiği geçmektedir. Allah'ın vaadine uyanlara mükâfatın olduğu uymayanlar ise ahiretten bir pay alamayacakları bildirilmektedir.

Tezimizde Kur'an'ın vahye dayalı dinler olarak kabul etmiş olduğu Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinde ahit anlayışı ele alınmıştır. Bu dinlerdeki ahit anlayışının bazı farklılıklar dışında ortak olduğu sonucu çıkarılmıştır. Tek tanrılı ve vahye dayalı oldukları kabul edilen bu dinler kurtuluşu hedeflemekte ve bu kurtuluşun Tanrı'ya olan bağlılıkla gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Tanrı'nın kullarına vermiş olduğu nimetler karşılığında insanların da Tanrı'ya karşı sorumluluklarının varlığı her üç din içinde kabul görmektedir. Her üç dinde de anlaşma manasına gelen ahdin varlığı, ahdin taraflarına getirmiş olduğu sorumluluklar ve Tanrı ile insan arasında gerçekleşmiş bir ahitten söz edebiliriz. Ancak bu ahdin ne zaman, nasıl ve ne biçimde olduğu farklılıkları oluşturmaktadır.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da insan günah işleyebilen bir varlık olarak görülmekle birlikte Yahudilik ve Hristiyanlık'ta asli günah anlayışı gereği Âdem ve Havva'nın işlemiş olduğu günahın tüm insanlığa sirayet ettiği inancı vardır. Bu da doğan her çocuğun günahkâr bir şekilde dünyaya geldiğini göstermektedir. Aksine İslam'da

insan masum ve g nahs z olarak doğar, ergenlik çağına geldikten sonra akıl ve iradesi sonucu işlemiş olduğu günahlardan sorumlu tutulmaktadır. Yahudilik ve Hıristiyanlık hem asli g nahtan hem de sonrasında işlenen günahlardan dolayı ahdin bozulacağına inanırken İslam'da Allah'a olan iman azalırsa onun emir ve yasaklarına uymayan bir yaşam sürdürülürse o zaman ahit bozulmuş olur.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- Adam, Baki. “Yahudilik”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. haz. Baki Adam. 60-126. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Altınkardeş, İsmet. “Birey ve Toplum İlişkilerinde Ahde Vefanın Önemi ve Hz. Muhammed (s.a.v) Örneği”. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*. ed. Mahfuz Söylemez. 2/693-700. Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, 2007.
- Aruçi, Muhammed. “Ülû'l-Azm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/294-295. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 2012.
- Aydın, Ravza. *Musa b. Meymun'a Göre Yahudi İnanç Esasları*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Besalel, Yusuf. “Berit”, *Yahudilik Ansiklopedisi*. 1/106. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Brown, W. Adams. “Covenant Theology”. *Encyclopaedia of Religion and Ethics*. ed. James Hasting vd. 4/216-224. Edinburgh: T. & T. Clark, 1979-81.
- Çelebi, İlyas. “Kelime-i Şehâdet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK-2/36-37. Ankara (gözden geçirilmiş 3. basım): TDV Yayınları, 2019.
- Demiray, Mustafa. “Vaad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/403-403. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, Zülfikar. “Kur’ân’a Göre İnsanın İlişkilerinde Sorumlu Olduğu Temel Ahlâkî İlke: Ahde Vefâ”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/3 (2002), 77-95.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Tanrı”. *Dinler Tarihi*. ed. Ahmet Hikmet Eroğlu. 39-65. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları-Yayın No:120, 2013.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hristiyanlık”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. haz. Baki Adam. 134-191. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

- Güngör, Ali İsrâ. *Evanjelistler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2016.
- Güngör, Ali İsrâ. “Kutsal Metin”. *Dinler Tarihi*. ed. Ahmet Hikmet Eroğlu. 116-141. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları-Yayın No:120, 2013.
- Gürkan, Salime Leyla. *Anahatlarıyla Yahudilik*. Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Gürkan, Salime Leyla. “Misak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.
- Harman, Ömer Faruk. “Ahd-i Atık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/494-501. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Harman, Ömer Faruk. “Kudüs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/323-327. Ankara, TDV Yayınları, 2002.
- Has, Kenan. “Ahit Teolojisi’nin Dört İncil, Pavlus’un Mektupları ve Katolik Kilise Üzerine Yansıması”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 38 (Eylül-Ekim 2013), 1-16.
- Hasanoğlu, Eldar. “Eski Yakındoğu Kanunname Kültürü Işığında Yahudilikte Ahit Anlayışı”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2015), 77-105.
- Hasanov, Eldar. *Nuh Kanunları ve Nuhilik*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2015.
- Hasanov, Eldar. “Yahudi Kaynaklarında Hz. Nuh’la Ahit”. *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*. haz. Hamdi Gündoğar vd. İstanbul: İlbey Matbaa, 2014.
- Heron, Alasdair I. C. “Covenant”. *The Encyclopedia of Christianity*. ed. Erwin Fahlbusch vd. 1/713-714. Leiden: Brill, 1999.
- Hillers, Delbert. R. “Covenant”. *The Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade vd. 4/133-137. Newyork: Macmillan Publishing Company, 1987.

- Holifield, E. Brooks. "Covenant Theology". *The Encyclopedia of Protestantism*. ed. Hans J. Hillerbrand. 1/526-527. Newyork: Routledge, 2004.
- Hübner, Hans. "Covenant". *The Encyclopedia of Christianity*. ed. Erwin Fahlbusch vd. 1/712-713. Leiden: Brill, 1999.
- Karaman, Hayrettin. "Akid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/251-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Katar, Mehmet. "Tevhitten Teslise Geçiş Sürecinde Hristiyanlık (Bir Yahudi İhya Hareketi Olarak Başlayan Hristiyanlığın Evrensel Bir Din Haline Geliş Öyküsü)". *İslami Araştırmalar Dergisi* 20/3 (2007), 330-339.
- Katar, Mehmet. *Yahudilik Hristiyanlık ve İslâm'da Tövbe*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2017.
- Korkmaz, Mehmet Fatih. "Allah'ın İsrailoğulları ile Ahitleşmesi". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34 (Aralık 2019), 317-352.
- Korkmaz, Mehmet Fatih. *Kur'an'da Ahitleşme*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Küçük, Abdurrahman. "Ahid Sandığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/535. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Meral, Yasin. *İbn Meymun'un Eserlerinde İslam ve Müslümanlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Meral, Yasin. *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*. İstanbul: Milet Nihal Yayınları, 2021.
- Perlitt, Lothar. "Covenant". *The Encyclopedia of Christianity*. ed. Erwin Fahlbusch vd. 1/710-711. Leiden: Brill, 1999.
- T., K. T. "Covenant". *Encyclopaedia Britannica*. VI/675. Chicago: 1972-1981.
- Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 2002.

- Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara*. çev. Moşe Farsi vd. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2002.
- Uludağ, Süleyman. “Ahid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/533-534. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Visser, Derk. “Covenant”. *The Encyclopedia of Protestantism*. ed. Hans J. Hillerbrand. 1/523-526. Newyork: Routledge, 2004.
- Ware, Timothy. *Ortodoks Kilisesi Doğu Hristiyanlığına Giriş*. çev. Mehmet Katar, Arif Gören. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019.
- Weinfeld, M. “Covenant”, *Encyclopaedia Judaica*. 5/1011-1022. İsrail: Jerusalem, 1972-78.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Bezm-i Elest”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/106-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yılmaz, Emine Atay. *Hristiyanlıkta Asli Günah İnancı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Yurdagör, Metin. “Ahid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/534-535. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

ÖZET

Anlaşma manasına gelen ahit kavramı hem ahlaki hem de dini anlamda Tanrı ile insan veya insanlar arasında yapılan sözleşmeleri kastetmektedir. Ahit kavramı; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da ve bu dinlerin kutsal kitaplarında sıklıkla yer almaktadır. Yahudilik dini merkezine almış olduğu ahit kavramıyla bütünleşerek ahit dini olarak anılmaktadır. Tanrı'nın İsrailoğullarına göndermiş olduğu özellikle Yahudi kutsal kitaplarında ismen geçen Âdem, Nuh, İbrahim ve Musa peygamberler aracılığıyla İsrailoğulları ile ahitleşmesi; Hristiyanların bu ahitleri kabul ederek İsa ile ahdin yenilendiğini ve böylelikle insanların kurtuluşa ereceklerini ifade etmeleri ve son olarak İslam'da Allah'ın tüm peygamberlerle ahitleşmesi ancak Kur'an-ı Kerim'de Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed ile yapmış olduğu ahitlerin açıkça zikredilmesi Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinlerinde ata olarak kabul edilen şahsiyetlerin benzerlik göstermesi ve bu bağlamda her üç dinde de inanan insanların kurtuluş mücadelesi vererek günahattan korunmaya çalışmaları ahit kavramını önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahit, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Kutsal Kitap, İsrailoğulları, Tanrı, Peygamber

ABSTRACT

The concept of covenant, which means agreement, refers to contracts made between God and man or people in both moral and religious sense. The concept of covenant; It is frequently included in Judaism, Christianity and Islam and in the holy books of these religions. Judaism is known as the covenant religion by integrating with the concept of covenant, which is central to the religion. God's covenant with the Israelites through the prophets Adam, Noah, Abraham and Moses, who are mentioned by name in the Jewish holy books; By accepting these covenants, Christians state that the covenant with Jesus has been renewed and thus people will attain salvation, and finally, in Islam, Allah's covenant with all the prophets can only be seen in the Quran after the covenants He made with Noah, Abraham, Moses, Jesus and Muhammad. The fact that the figures accepted as ancestors in the religions of Judaism, Christianity and Islam are similar, and in this context, believers in all three religions try to protect themselves from sin by struggling for salvation, makes the concept of covenant important.

Key Words: Covenant, Judaism, Christianity, Islam, Bible, Israelites, God, Prophet